

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Veronika Papanová

Vybraná problematika trestání mladistvých

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph.D.

Tematický okruh: Trestní právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 4. 5. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 230684 znaků včetně mezer.

rigorozantka

V Praze dne 4. 5. 2023

Poděkování

Děkuji za cenné připomínky ke koncepci práce JUDr. Lukáši Bohuslavovi, Ph.D. a své rodině za podporu, kterou mi projevovala.

OBSAH

1	Úvod.....	1
1.1	Cíl práce.....	1
1.2	Struktura práce.....	2
2	Historický exkurz vývoje právní úpravy trestání mladistvých včetně současné české a mezinárodní úpravy.....	4
2.1	Právní úprava do vzniku Československé republiky.....	4
2.2	Právní úprava trestání mladistvých v Československé republice.....	6
2.3	Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.....	10
2.4	Mezinárodní dokumenty.....	14
3	Vymezení základních pojmů.....	18
3.1	Věk.....	18
3.1.1	Věk vylučující trestní odpovědnost.....	22
3.2	Rozumová a mravní vyspělost.....	25
3.3	Provinění.....	29
3.4	Věk blízký věku mladistvému.....	31
3.5	Opatření.....	38
3.5.1	Výchovné opatření.....	39
3.5.2	Ochranné opatření.....	43
3.5.3	Trestní opatření.....	47
4	Právní úprava trestání mladistvých v okolních státech.....	52
4.1	Rakouská právní úprava.....	52
4.2	Německá právní úprava.....	54
4.3	Slovenská právní úprava.....	57
5	Řízení v trestních věcech mladistvých.....	61
5.1	Obecně k soudnímu procesu ve věcech mladistvých.....	61
5.2	Obecně k obhajobě mladistvého.....	63
5.3	Odklony.....	65
5.4	Zánik trestnosti.....	69
6	Úvahy de lege ferenda.....	75
	Závěr.....	78
	Seznam zkratk.....	80
	Seznam použitých zdrojů.....	82
	Abstrakt.....	88
	Abstract.....	90

1 Úvod

Problematika věku a sankcionování mládeže je napříč historií neustále otevřeným a odbornou veřejností diskutovaným tématem. O otázce trestání delikventní mládeže, zejména pak o stanovení hranice věku trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů, se diskutuje zejména od té doby, kdy došlo k přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví ve věcech mládeže, na který pak navázal návrh novely návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, který novelizoval zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, dle kterého měla být snížena spodní věková hranice trestní odpovědnosti na 14 let. Bohaté diskuze přináší taktéž horní věková hranice trestní odpovědnosti mladistvých, kdy je potřeba zkoumat duševní vyspělost každého jedince zvlášť takovým způsobem, aby nebyl narušen jeho duševní a sociální vývoj nesprávným postupem vyšetřujícího orgánu. Otázka juvenilní delikvence je v současné době v měřítku národním i mezinárodním v popředí, stejně tak hledání vhodných forem reakcí a trestních sankcí na delikventní jednání mladistvých, včetně konkretizace pravidel a druhů jednotlivých sankcí. Bezpochyby lze označit problematiku trestání mladistvých osob za zajímavé mediální téma navzdory skutečnosti, že poměr četnosti trestněprávního jednání mladistvých je zanedbatelný vůči počtu trestných činů spáchaných dospělými pachateli.

1.1 Cíl práce

Cíl práce je věnován seznámení se s jednotlivými sankcemi ukládanými mladistvým s ohledem na jejich věk a analýze postupu orgánů činných v trestním řízení v průběhu trestního řízení s ohledem na duševní vyspělost mladistvých pachatelů, a následné úvaze de lege ferenda vztahující se k možným změnám v úpravě trestání mladistvých s ohledem na jejich věk a rozumovou a mravní vyspělost. Rigorózní práce si neklade za cíl popis hmotněprávních aspektů systému trestání mladistvých v právní úpravě České republiky, ale naopak je vedena snahou představit vybranou problematiku, tj. otázku věkové hranice trestní odpovědnosti, s akcentem na historický vývoj, změny v přístupu k věkové hranici mladistvých a konečně upozornit na sporné otázky v systému zacházení s mladistvými a mladými dospělými delikventy. Práce se snaží přistupovat k tématu z hlediska zásad empiricko-analytického přístupu a v jeho rámci provádět popis a analýzu jednotlivých zkoumaných prvků. Tento přístup je v zásadě aplikován v rámci celého textu, i když důraz na analýzu je položen zejména v části věnující se problematice aktuální právní úpravy trestání mladistvých. V rámci práce je pracováno vedle popisu a analýzy taktéž se syntézou textu, s komparací odborné literatury a úvahami autorky práce o možných

legislativních změnách zejména v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví ve věcech mládeže. Předložená práce vychází ze zájmu autorky o výzkum v rámci trestního práva v oblasti trestněprávní odpovědnosti mladistvých či mladých dospělých. Účelem této práce ovšem není jen detailní analýza či pohled do trestního řízení vedeném proti mladistvým, ale také nalezení východisek úpravou současných právních předpisů k jednotlivým problematickým ustanovením trestněprávních zákonů. Přesto nemohou být i přes rozsah práce její autorkou zahrnuty všechny související aspekty tohoto procesu, ale pouze relevantní a klíčové prvky při jeho formování. Pokud jde o časové hledisko, snaží se práce, tam kde je to možné, postupovat chronologicky. Použitá literatura, z níž práce vychází, zahrnuje primární i sekundární zdroje. Značný důraz je kladen na právní předpisy České republiky, zejména na předpisy trestněprávní a na judikaturu vztahující se k dané problematice. Dále je důležitým informačním zdrojem sekundární literatura, která zahrnuje domácí i zahraniční literaturu, učebnice a skripta, časopisecké články, monografie, sborníky a výzkumy. Částečně také práce vychází z dosavadní získané koncipientské praxe autorky práce. V práci převládá metoda monografická se zpracováním tuzemské a zahraniční literatury, dále metoda analytická a srovnávací. Rigorózní práci se dále prolíná snaha nalézt odpověď na otázku efektivní reakce na protiprávní jednání mladistvých, jakožto naplnění snahy o dodržení restorativní funkce při sankcionování mladistvých, neboť nesprávné zvolení sankce může mít zásadní vliv na budoucí život a chování mladistvého, včetně pokračování v kriminálním jednání.

Volba metodologie je stanovena na základě předchozích kroků, uvážení a po konzultaci s vedoucím práce. Nejprve se proto práce prezentuje převážně v empirické rovině týkající se zejména historie a vývoje právní úpravy ve věcech mladistvých, a následně pak analyzuje a hodnotí současnou právní úpravu, případně jednotlivá zákonná ustanovení, přičemž v některých případech, nad rámec závěrečné kapitoly s doporučeními či návrhy *de lege ferenda*, navrhuje možné úpravy či změny v konkrétních zákonných ustanoveních již v textu práce.

Věřím, že zvolené téma rigorózní práce s názvem *Vybraná problematika trestání mladistvých* dostatečně vyčerpám, naplním definované cíle práce a že ve skromné míře obohatím nejen své poznání v oblasti vybrané problematiky trestání mladistvých.

1.2 Struktura práce

Formální struktura práce se skládá ze šesti základních kapitol, na které jsou navázány jednotlivé související podkapitoly. Úvodní kapitola je věnována historickým souvislostem a exkurzu do vývoje trestní úpravy k delikventní mládeži se zaměřením na věk mladistvých

pachatelů, včetně charakteristiky modelů zacházení s mladistvými delikventy, neboť právě historické souvislosti mají zásadní vliv na současnou právní úpravu a následnou aplikační praxi. V úvodní kapitole je pojednáno o významných legislativních změnách v kontextu současného znění zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví ve věcech mládeže. V této kapitole jsou také uvedeny a popsány stěžejní mezinárodní dokumenty upravující problematiku trestání mladistvých. Druhá kapitola je věnována popisu pojmů týkajících se trestního práva mladistvých, včetně podrobnější analýzy problematiky spojené právě s těmito pojmy jako je např. otázka věku, věku blízkém věku mladistvých, rozumové a mravní vyspělosti, věku vylučujícího protiprávnost a dále jsou zde popsány a zanalyzovány jednotlivé druhy opatření ukládaných mladistvým pachatelům. Práce neopomíjí kapitolu, v níž jsou popsány a s ohledem na věkovou hranici zanalyzovány právní úpravy okolních evropských zemí, konkrétně v Rakousku, Německu a na Slovensku. Předposlední kapitola je věnována obecně trestnímu řízení ve věcech mladistvých, přičemž autorka práce, vědoma si hmotněprávního zaměření daného tématu, považuje za podstatné v práci v krátkosti se věnovat průběhu trestního řízení ve věcech mladistvých. Důvodem je provázanost s následujícími podkapitolami věnujícími se již hmotněprávním tématům, které však navazují na otázky procesní, jako jsou zánik trestnosti a odklony. Konečně pak závěrem práce dochází k nastínění úvah de lege ferenda.

2 Historický exkurz vývoje právní úpravy trestání mladistvých včetně současné české a mezinárodní úpravy

2.1 Právní úprava do vzniku Československé republiky

V historii od období středověku nejpalcivějším problémem při trestání mladistvých, stejně tak jako v současné době, bylo stanovení hranice věku trestní odpovědnosti. Oproti tomu ve starověku bylo s dětskými pachateli zacházeno obdobně, jako s pachateli dospělými. Podle Justiniánových zákonů bylo dítě již od 7 let samo odpovědné za své jednání. Až po dlouhých stovkách let došlo Freiburgským trestním právem ve 12. století ke zmírnění trestání mladistvých, kdy dle tehdejší právní úpravy mohli být mladiství potrestáni mírnějším trestem. Důvodem však nebyl nízký věk, ale snížená schopnost rozpoznat, že osoba jedná protiprávně. Do 16. století docházelo ke stanovení hranice dítěte a dospělého prostým ohledání těla pachatele. Ani útrpné právo Karla V. z roku 1532 nijak zásadně nereflektovalo potřebu nahlížet odlišně na právní úpravu trestání mladistvých, jediným odlišením bylo, že soudce při vyměřování trestu přihlížel k tomu, zda je pachatel mladý či je dán jiný důvod nedostatečné rozumové vyspělosti.¹ Také Constitutio Criminalis Carolina, trestní řád Svaté říše římské z roku 1577, nestanovoval spodní věkovou hranici trestní odpovědnosti mladistvého, avšak pamatoval na případy, kdy trestný čin spáchalo dítě mladší 14 let, a zaváděl zákaz uložení trestu smrti, a to i v situacích, kdy pachatel v době spáchání trestného činu byl ve věku blízkém 14 let.² Obecně však lze konstatovat, že nedospělost pachatele až do konce 16. století nebyla nijak zvlášť zohledňována a rozhodnutí o trestu spíše záviselo na uvážení soudce.³

Velký význam pro odlišení věku pachatele pak zaznamenává Constitutio Criminalis Theresiana z roku 1768, nazývaný jako „*Hrdelní řád Marie Terezie*“, či „*Tereziánský zákoník*“, který v čl. 11 § 6 rozlišoval období věku mladistvého na období dětství, kdy pachatel (dítě) nebyl trestně odpovědný za jím spáchaný trestný čin, za předpokladu, že si nebyl vědom spáchání trestného činu. V opačném případě byl pachatel tělesně potrestán. Dále byl v tomto zákoníku zaveden věk do 7 let, kdy dítě nebylo vůbec trestně odpovědné, 14 let pachatele jako období nedospělosti, kdy byl vyloučen trest smrti a snížena trestní odpovědnost, a nakonec věk mladistvý, kdy pachatel do šestnácti let při uvažování soudu o uložení trestu mohl být potrestán

¹ VÁLKOVÁ, Helena. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. s. 10. ISBN 80-85638-00-2.

² HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 1. ISBN 978-80-7400-450-6.

³ KÝR, Aleš. *Trestání mladých pachatelů v minulosti. Historická penologie*. 2008, 1, s. 2.

mírnějším trestem⁴, avšak byl již plně trestně odpovědný. Následně pak v období následujícím po tereziánských zákonech bylo pamatováno na věkové rozdělení pachatelů, kdy Všeobecným zákoníkem o zločinech a jejich trestání vydaným Josefem II. v roce 1787 došlo k vyloučení trestní odpovědnosti dítěte před dovršením věku 12 let či v trestním zákoně z roku 1803 došlo k zavedení tzv. *mládí pachatele* do věku dvaceti let. I přes absenci podrobné právní úpravy v uvedených zákonech lze spatřovat oddělení právní úpravy trestání dospělých a nedospělých pachatelů. Poslední trestní kodex rakouské říše platný na území českých zemí je trestní kodex z roku 1852, který byl platný do přijetí prvního českého trestního zákona o trestním soudnictví nad mládeží v roce 1931. Tento trestní zákoník vylučoval trestní odpovědnost dětí do dovršení 10 let, zaváděl období zmenšené trestní odpovědnosti do dovršení 14 let a období mírnějšího trestání do dovršení dvaceti let pachatele. Pravděpodobně nejvýznamnějším ustanovením byl zákaz uložení trestu smrti či doživotního žaláře osobám, které nedovršily dvacátý rok věku.

Stanovením dolní věkové hranice trestní odpovědnosti dítěte bylo reagováno zejména na rozdílnost tříd ve společnosti, kdy byly výrazně patrné odlišnosti ve výchově dětí rodiči podle toho, v jakém prostředí se pohybovaly. V návaznosti na tuto myšlenku došlo postupně k zavedení myšlenky *parens patriae*⁵, kdy v případě zjištění státu o závažném výchovném prostředí dítěte, docházelo i např. k odejmutí dítěte z takového prostředí a k jeho nápravě.⁶

Je sice pravdou, že již v období první poloviny 19. století vznikaly specializované instituty věnující se delikventní mládeži, nicméně teprve poprvé až v důsledku sociální reformy v Americe došlo k založení hnutí za záchranu dítěte, tzv. *Child Savers*, které si kladlo jako jeden z cílů dokázat odlišit mladistvé od dospělých v případě jejich trestání soudem a aby s mladistvými bylo nakládáno rozdílně od dospělých i při jejich nápravě či resocializaci a současně řadilo do popředí spíše výchovná opatření než ta trestní. Reakcí na tyto změny v trestání mladistvých pak došlo v roce 1899 ve státě Illinois v USA k založení prvního soudu pro mladistvé, za které byly považovány osoby mladší osmnácti let.

Na dění v USA bylo v Evropě reagováno a navázáno až v období po skončení první světové války, kdy k tomuto docházelo nejprve v zemích západní Evropy (Nizozemí v roce 1921, Německo v roce 1923, Španělsko v roce 1925), a později pak i v dalších státech

⁴ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 1. ISBN 978-80-7400-450-6.

⁵ Tato zásada byla zavedena již ve 13. století v Anglii na základě obyčejového práva

⁶ K této doktríně blíže např. FOX, Sanford J. *Juvenile Justice Reform: An Historical Perspective*. *Stanford Law Review*. 1970, 22, s. 1192-1193. DOI: 10.2307/1227960

k zavádění zvláštní právní úpravy trestání mladistvých.⁷ Jedním z nejzásadnějších momentů z pohledu dějin českého soudnictví ve věcech mladistvých však bylo založení hnutí *Jugendgerichtsbewegung* rakouským politikem Franzem von Lisztem. Franz von Liszt sepsal Marburgský program věnující se účelu trestního práva a upozorňoval na nebezpečný aspekt spočívající v páchání trestné činnosti mladistvými. Současně v Marburgském programu požadoval, aby nedocházelo k ukládání stejných trestů mladistvým, jako pachatelům dospělým, kdy v této době konce 19. století byli pachatelé trestáni tresty jako je doživotní žalář, náročné celodenní práce či tělesné trestání, ale aby byli mladiství trestáni s přihlédnutím k jejich psychologickým, biologickým a sociologickým odlišnostem od dospělých pachatelů.⁸ V návaznosti na toto hnutí pak došlo v roce 1928 k přijetí rakouského zákona o soudnictví nad mládeží. Cílem zákona bylo nahradit trestní opatření opatřeními výchovnými a působit tak vhodnějším způsobem v rámci dekriminalizace mladistvých.⁹

2.2 Právní úprava trestání mladistvých v Československé republice

V Československu byl zaveden první zákon věnující se zvlášť trestání mladistvých v roce 1931 zákonem o trestním soudnictví nad mládeží, účinným ode dne 1. 10. 1931 na území celé Československé republiky, jako reakce na dění v okolních evropských státech, kdy bylo zejména reagováno na přijetí samostatné právní úpravy trestání mladistvých v Německu a Rakousku.

V předmluvě zákona o trestním soudnictví nad mládeží jeho vydavatelé uvedli, že „S upřímnou radostí vítali zajisté všichni ti, kdo jakýmkoli způsobem jsou účastní v trestním soudnictví nad mladistvými provinilci nebo mají zájem na jejich osudu, že konečně – post tot discrimina rerum – se podařilo tento důležitý výsek státního konání spravedlnosti podle příkladu četných jiných kulturních států postavit na pevný, na moderních zásadách vybudovaný podklad.“¹⁰ Do té doby byl stále platný trestní zákon z roku 1852, a to i přes několik pokusů o reformu ještě před rozpadem habsburské monarchie, kdy došlo jen k drobným změnám v zastaralé právní úpravě.

⁷ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. s. 254. ISBN 80-86199-74-6.

⁸ VÁLKOVÁ, Helena. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. s. 13. ISBN 80-85638-00-2.

⁹ VÁLKOVÁ, Helena. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. s. 17-19. ISBN 80-85638-00-2.

¹⁰ MÍŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto. *Komentované zákony Československé republiky*. Vydává „Československý Kompas“ Sv. XXXIII. O trestním soudnictví nad mládeží. Tiskem a nákladem „Československého Kompassu“, tiskařské a vydavatelské akc. spol., Praha-Smíchov, 1932. 309 stran.

Zákonem o trestním soudnictví nad mládeží došlo k zásadním změnám dosavadní úpravy trestání mladistvých, a to např. k zavedení spodní hranice věku mladistvé osoby na 14 let a horní hranice věku mladistvé osoby na osmnáct let, dále došlo k označení spáchaného trestného činu mladistvých jako tzv. provinění a k vytvoření speciální organizační soustavy soudnictví, kdy trestná činnost mladistvého byla projednávána výhradně v trestním řízení vedeném proti mladistvému.¹¹ Zásadní byla snaha zákonodárce upřednostnit výchovné působení soudu před působením represivním, proto byl dán požadavek na pedagogické vzdělání soudců mladistvých.¹² Počátkem trestní odpovědnosti bylo ukončení školní docházky, neboť v tomto zákoně byla zavedena zásada, že dítě, které je zatím účastno povinné školní docházky, nepatří do působnosti projednávání před trestním soudem. Současně nebyl trestně odpovědný ten, kdo nebyl dostatečně intelektuálně a mravně vyspělý k tomu, aby si byl schopen uvědomovat následky svého jednání. To v praxi znamenalo, že soudce v každém jednotlivém případě posuzování trestnosti jednání mladistvého zkoumal přítomnost či absenci dostatečného intelektuálního vývoje mladistvého, a dle takového zjištění postupoval rozhodnutím buď o vyloučení trestní odpovědnosti mladistvého nebo v opačném případě o uložení opatření mladistvému s přihlédnutím na stupeň vývoje intelektu mladistvého. Tímto zákonem byl také zaveden pojem *provinění*, který odlišoval protiprávní jednání dospělých a mladistvých pachatelů. Podle zákona o trestním soudnictví nad mládeží měl soud možnost uložit mladistvému výchovné či léčebné opatření nebo uložit napomenutí osobám, které byly povinné v době spáchaní provinění o mladistvého pečovat.¹³ Současně byl soud oprávněn uložit mladistvému trest zavřením (ukládáný namísto trestu smrti), a to v rozsahu snížení o polovinu oproti běžné trestní sazbě užívané při trestání dospělých pachatelů, avšak nikdy trest nesměl překročit patnáct let. Toto potrestání bylo možné uložit pouze osobě starší šestnácti let a navíc pouze za takové provinění, které bylo v případě dospělých pachatelů trestáno doživotím či trestem smrti.¹⁴

Soudní soustava v době po roce 1931 byla nově doplněna o soudy mládeže, kterými byly trestní soudy, avšak s proškolením v zacházení s delikventní mládeží. V případě příslušnosti okresního soudu byl ustanoven soudce pro mládež, a pokud byl příslušný k projednání věci krajský soud, rozhodoval o věci zvláštní senát. Obě tato oddělení byla separována od jiných

¹¹ Kacafirková, M. *Několik poznámek k diskusi o snížení minimální věkové hranice trestní odpovědnosti v českém trestním právu*. Trestní právo, 2002, č. 3, s. 21; Válková, H. 15 – 14 – 15 = dolní věková hranice trestní odpovědnosti v České republice v roce 2009. Právní rozhledy, 2009, č. 15

¹² *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. 968 stran.

¹³ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 38. ISBN 80-86432-82-3.

¹⁴ § 8 zákona o trestním soudnictví nad mládeží

soudů tak, aby nedošlo ke styku mladistvých pachatelů s pachateli dospělými. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží nebyl v platnosti nikterak dlouho, neboť po uzavření tzv. mnichovské dohody, zabránění československého pohraničí okupující Velkoněmeckou říší a vzhledem k následovnému prohlášení Protektorátu Čechy a Morava, došlo k násilnému podřízení obyvatel Československa německým zákonům. Tento stav trval až do konce druhé světové války. Po konci druhé světové války došlo ke znovuzavedení předchozí právní úpravy podle zákona o trestním soudnictví z roku 1931, avšak v roce 1948 pozbyl tento zákon opět platnosti, tentokrát již natrvalo, přičemž došlo k jeho nahrazení trestním zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon.¹⁵ V trestním zákoně z roku 1950 byla v osmi paragrafech upravena problematika trestání mladistvých. Již z této skutečnosti je zřejmé, že nemohlo být dostatečně kvalitně soudnictví ve věcech mládeže prováděno, když nebylo řádně ošetřeno právní úpravou. Konkrétně byla v trestním zákoně z roku 1950 upravena problematika trestání mladistvých v podobě možnosti soudu upustit od potrestání, a to v případech, kdy „a) nemohl mladistvý z omluvitelného důvodu plně rozpoznat, kdy jeho jednání je pro společnost nebezpečné, b) šlo-li o trestný čin menšího významu, k němuž byl mladistvý sveden příležitostmi nebo tíživými osobními nebo rodinnými poměry, c) šlo-li o trestný čin menšího významu, jehož se mladistvý dopustil nerozvážností, nebo pod vlivem jiné osoby, d) měl-li soud za to, že ochranná výchova, kterou nařídí, splní účel trestu“¹⁶. Z uvedeného § 58 lze uzavřít, že ač byla právní úprava značně okleštěná, preferovala namísto represivního působení na pachatele postup výchovný.

Obdobně bylo postupováno při přijímání dalších trestních zákonů, zejména v následujícím trestním zákoně č. 63/1956 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb. a trestním zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, kdy došlo opět ke sjednocení právní úpravy trestání dospělých osob a mladistvých do jednoho kodexu, přičemž v těchto trestních kodexech byly výjimky a specifika, které bylo potřebné zohledňovat při trestání mladistvých, zachovány.¹⁷ Poslední uvedený trestní zákon č. 140/1960 Sb., konkrétně v § 75 ustanovil horní věkovou hranici trestní odpovědnosti pro činy, jejichž stupeň nebezpečnosti je jen malý, na osmnáct let. Dolní hranice trestní odpovědnosti mladistvého byla stejně jako v předchozím trestním zákoníku stanovená na patnáct let. Soud při trestání mladistvé osoby přihlížel při vyměřování trestu k tzv. *zvláštní péči, kterou socialistická společnost věnovala*

¹⁵ Kacafirková, M. *Několik poznámek k diskusi o snížení minimální věkové hranice trestní odpovědnosti v českém trestním právu*. Trestní právo, 2002, č. 3, s. 21; Válková, H. 15 – 14 – 15 = dolní věková hranice trestní odpovědnosti v České republice v roce 2009. Právní rozhledy, 2009, č. 15

¹⁶ § 58 zákona č. 86/1950, trestní zákon

¹⁷ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. XIII. ISBN 978-80-7400-350-9.

mládeži. Tento pojem znamenal, že účast mladistvých na veřejném životě a pracovním vývoji je natolik dostačující, že mladistvý by měl být v budoucnu po dokončení svého mentálního vývoje a vynaložené péče socialistické republiky natolik vyzrálý, že se protiprávnímu jednání vyvaruje. Zajímavostí v rámci daného tématu této práce může být zavedení možnosti soudu přihlížet k věku mladistvého pachatele, pokud v době páchaní trestné činnosti nepatrně přesáhnul horní věkovou hranici trestní odpovědnosti mladistvých. Podle literatury je svěřena soudu možnost přihlídnout k rozumovému vývoji pachatele a v případě, že by soud shledal, že se jedná v projednávaném případě o osobu se zpožděným a značně nehotovým mentálním vývojem, která přesáhla věk osmnácti let, mohla být potrestána stále např. jen výchovným opatřením.¹⁸ Stejně tak bylo nahlíženo na posuzování trestní odpovědnosti v případě spodní hranice trestní odpovědnosti mladistvého pachatele, kdy taktéž soudy měly povinnost přihlížet k povaze trestného činu a k tomu, jak byl v době spáchání protiprávního činu mladistvý pachatel rozumově vyspělý.¹⁹ Současně zákon č. 140/1960 Sb. nestanovil zásadu individuálního posuzování přičetnosti mladistvého soudem s přihlédnutím ke stupni vývoje pachatele, když pouze v § 12 zákonodárce upozorňoval na duševní poruchu, nikoliv na opožděný mentální vývoj. Nedostatek právní úpravy byl doplňován výkladem soudů, které dle již výše uvedeného ustanovení § 75 trestního zákona měly možnost posoudit spáchaný čin jako „malý“ nebezpečností pro společnost a vyloučit tak trestní odpovědnost mladistvého²⁰. Trestní sankce ukládané mladistvému byly značně omezené, soudy mohly mladistvým uložit trest odnětí svobody či propadnutí věci a za splnění určitých podmínek uložit peněžitý trest či ochrannou výchovu. Nároky na soudce byly vyšší oproti požadavkům na způsobilost být soudcem ve věci mládeže u předchozích dvou právních úprav. V řízení soudním, stejně jako v předcházející fázi vyšetřování, byl kladen důraz na provádění úkonů osobami, které mají dostatek životních zkušeností a znalostí otázek, které souvisejí s výchovou mládeže za současného zaručení splnění výchovného účelu řízení.²¹

Několik desítek let nedocházelo k žádným zásadním změnám v právní úpravě trestání mladistvých a teprve až při reformě trestního práva provedené v souvislosti se státním převratem docházelo k zavádění určitých změn, jako bylo využívání alternativních trestů či odklonů od trestního řízení. V roce 2000 s odvoláním na čl. 32 LZPS došlo k vypracování základní osnovy

¹⁸ ELIÁŠ, Josef. *Právní postavení mládeže v Československé socialistické republice*. Praha: Academia, 1966.

¹⁹ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 310. ISBN 978-80-7400-450-6.

²⁰ ELIÁŠ, Josef. *Právní postavení mládeže v Československé socialistické republice*. Praha: Academia, 1966. HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 312. ISBN 978-80-7400-450-6.

²¹ ELIÁŠ, Josef. *Právní postavení mládeže v Československé socialistické republice*. Praha: Academia, 1966..

zákona o soudnictví ve věcech mladistvých.²² Následně byl pak v roce 2001 předložen návrh zákona s názvem Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) k projednání vládě. Po schválení návrhu byl tento předložen parlamentu k projednání. Zákon byl nakonec přijat a uveřejněn v částce 79 Sbírkky zákonů pod č. 218/2003 Sb. Účinnosti nabyl dnem 1. 1. 2004, čímž došlo k dokončení reformy trestního práva ve věcech mladistvých a k významné právní ochraně dětí v České republice.²³

2.3 Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Doposud absentující zákon upravující samostatnou právní úpravu soudnictví ve věcech mládeže nabyl účinnosti dne 1. 1. 2004, tedy po zhruba 40 letech od naposledy přijatého trestního zákona. Tímto počinem zákonodárce byla jasně vyslána vize snahy změnit pojetí zacházení s mladistvými pachateli a současně v jediné normě komplexně zahrnout problematiku protiprávního jednání mladistvých a dětí. Podle důvodové zprávy k ZOSM *„zásadním nedostatkem platné právní úpravy trestního postihu mladistvých pachatelů je nedostatečná diferenciacie jejich trestní odpovědnosti, nepřihlízející k jiné genezi, povaze a projevům jimi spáchané trestné činnosti. Jak úprava hmotněprávní, tak úprava procesní jsou koncipovány pouze jako výjimky z úpravy obecné, a jsou proto zakotveny v jejím rámci toliko ve formě samostatných oddílů, což neumožňuje ani náležité vymezení odlišné trestní odpovědnosti mladistvých ani formulaci základních zásad a postupů charakterizujících zvláštní řízení proti mladistvým pachatelům. Přitom právě věková specifika dospívajících vyžadují natolik odlišný přístup orgánů činných v trestním řízení, včetně maximálního využívání alternativ trestů odnětí svobody a v zásadě obligatorního zapojení probačních úředníků, že by odpovídající právní úpravu nebylo možné do obecných trestněprávních norem organicky začlenit. Opatření uplatňovaná u mladistvých pachatelů by měla mít zpravidla smíšenou povahu, tzn. zahrnovat prvky výchovné, léčebně-ochranné i takové, které zabezpečující ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a výjimečně i izolace. Takto konstruovaná opatření by působila v obecném systému trestních sankcí cizorodě a bylo by velmi obtížné je správně vykládat a aplikovat. Zvláštní systém soudnictví nad mládeží vyžaduje ovšem i specializované odborníky, kteří budou v praxi schopni zajistit jeho bezporuchové fungování. Jde především o*

²² Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012. s. 1247. ISBN 978-80-7400-428-5.

²³ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 42. ISBN 80-86432-823.

*specializované soudy mládeže, byť vytvořené v rámci stávající obecné soustavy soudů, a specializované ostatní orgány činné v trestním řízení. Dále je to Probační a mediační služba, která byla ustavena na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, jenž nabyl účinnosti dne 1. ledna 2001, a která spolu se soudy mládeže bude mít v tomto ohledu velmi důležitou roli. Nové postavení soudů mládeže a jejich vztahy ke všem institucím podílejícím se na soudnictví pro mládež lze komplexně upravit pouze samostatnou právní úpravou.*²⁴ Z citovaného textu úvodu důvodové zprávy k ZOSM lze shrnout toliko, že zákonem odlišným od obecného trestního zákoníku a trestního řádu došlo k přijetí zákona, který přihlíží ke specifickým trestního řízení ve věcech mladistvých. Zejména je pak přihlíženo k věku a rozumové a mravní vyspělosti jedince a při ukládání opatření k závažnosti spáchaného činu. Specializovaný soud má při ukládání opatření širokou škálu prostředků, jak nejlépe dosáhnout nápravy mladistvého, přičemž uložené opatření zpravidla zahrnuje jak výchovný, tak represivní prvek, kterým by mělo dojít k působení na mladistvého pachatele a předcházení v opakování páchaní trestných činů, resp. provinění.²⁵

ZOSM upravuje postup a rozhodování při ukládání opatření za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku a dále upravuje výkon soudnictví ve věcech mládeže. Problematika věkové hranice je v ZOSM upravena tak, že se věková skupina osob, dětí mladších patnácti let, nepovažuje za trestně odpovědné a na mladistvé, to jsou osoby, které v době spáchání provinění dovršily patnáctý rok a nepřekročily osmnáctý rok věku. V ZOSM je kladen důraz na restorativní funkci justice, což lze vyvozovat z ustanovení § 1 odst. 2 ZOSM, ve kterém je uvedeno, že *„Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchaní protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchaní protiprávních činů“*²⁶. Toto ustanovení v praxi znamená apel státu na vyváženou a spravedlivou reakci společnosti na jednání mladistvého, kdy právě za spoluúčasti státu by mělo dojít k nalezení řešení problému a předejít do budoucna jeho opakování. Vztah ZOSM vůči trestnímu zákoníku je v § 1 odst. 3 ZOSM popsán jako speciální, neboť v případě, že ZOSM nestanoví jinak, bude užit obecný právní předpis také na osobu, která

²⁴ Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

²⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 48. ISBN 80-86432-82-3.

²⁶ § 2 odst. 1 ZOSM

v době spáchání činu nepřekročila osmnáctý rok věku. ZOSM je vůči trestnímu zákoníku v postavení *lex specialis*. V ustanovení § 3 ZOSM jsou uvedeny základní zásady ve vztahu k soudnictví ve věcech mládeže. Zásady jsou postaveny na principu, že všechna opatření, postupy i prostředky, je třeba využít k obnovení sociálních vztahů a začlenění mladistvého do jeho sociálního prostředí a současně na prevenci trestné činnosti.²⁷ Podle § 3 odst. 2 ZOSM lze „*trestní opatření použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona*“.²⁸ Tato zásada umožňuje soudu při rozhodování o uložení opatření potrestat mladistvého mírnějším trestem, než je trestní opatření. Dále pak § 3 odst. 3 ZOSM pověřuje soud k posouzení osobnosti, věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti, jakož i k osobním, rodinným a sociálním poměrům mladistvého při ukládání opatření. Oproti předchozím právním úpravám je v ZOSM exaktně zavedena povinnost soudců, státních zástupců, příslušníků policejních orgánů a úředníků Probační a mediační služby působících v trestních věcech mládeže ke zvláštní přípravě pro zacházení s mládeží.²⁹ Explicitně je také stanovena povinnost projednávání protiprávních činů spáchaných mladistvými či dětmi mladšími patnácti let pouze soudy pro mládež (§ 4 ZOSM).

Při ukládání opatření podle ZOSM je těžištěm procesu přijetí takového opatření, kterým bude do budoucna předcházeno recidivě mladistvého, na rozdíl od soudnictví pachatelů podle trestního zákoníku, kdy se posuzují zejména okolnosti spáchaného trestného činu v minulosti. ZOSM zavádí tři druhy opatření, kterými jsou výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. Podle § 9 ZOSM mají tato opatření zejména účel a) k vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého s přihlédnutím k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, b) ochrany před škodlivými vlivy, c) předcházení dalšímu páchaní provinění.³⁰ ZOSM umožňuje za splnění konkrétních podmínek širší uplatnění upuštění od uložení trestního opatření. Výchovná opatření, která mohou být uložena mladistvému, jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Výchovná opatření mohou být ukládána buď samostatně, nebo vedle jiného ochranného nebo trestního opatření, nejdéle však na dobu tří let. Při rozhodování soudu o uložení výchovného

²⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 50. ISBN 80-86432-82-3.

²⁸ § 3 odst. 2 ZOSM

²⁹ § 3 odst. 8

³⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 60. ISBN 80-86432-82-3.

opatření je potřeba přihlédnout k účelu opatření, a zda je vůbec vhodné výchovné opatření mladistvému ukládat. Soudy při svých úvahách mohou požádat orgány sociálně-právní ochrany dětí nebo např. Probační a mediační službu a poté dle zjištění rozhodnout, zda je uložení výchovného opatření v daném případě vhodné či nikoliv. Ochranná opatření jsou podle § 21 ZOSM ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova. Ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci a zabránění části majetku jsou ukládány podle trestního zákoníku. Účelem ochranných opatření je kladné působení na duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého za současné ochrany společnosti před dalším pácháním provinění. Ochranná výchova trvá nejdéle do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého, a v ojedinělých případech může dojít i k jejímu prodloužení do dovršení devatenáctého roku věku mladistvého. Trestními opatřeními podle § 24 ZOSM jsou obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněně. Z taxativního výčtu trestních opatření dle ZOSM lze pozorovat rozšíření alternativ k nepodmíněnému odnětí svobody. Současně soud podle trestního zákoníku přihlíží k polehčujícím okolnostem podle § 41 trestního zákoníku, ale také k podmínkám uvedeným v § 25 ZOSM, zejména pak ke skutečnosti, zda došlo ke spáchání provinění v době, kdy byl pachatel ve stavu zmenšené přičetnosti.

Řízení ve věcech mladistvých je upraveno v *lex specialis* vůči trestnímu zákoníku a trestnímu řádu, tedy v ZOSM, přičemž podle ustanovení § 291 trestního řádu je vedle tohoto pravidla také stanoveno, že pokud zvláštní zákon (ZOSM) nestanoví jinak, postupuje se při řízení ve věcech mladistvého podle trestního řádu. Současně však podle ustanovení § 73 ZOSM v určitých případech není tento zákon využit. Této problematice se autorka práce věnuje v následujících kapitolách, zejména pak v 5. kapitole s názvem „*Řízení v trestních věcech mladistvých*“.

ZOSM byl měněn mnoha novelami reagujícími na vývoj ochrany dětí a mladistvých v průběhu řízení jak v České republice, tak v mezinárodní a evropské legislativě. Například zásadním momentem bylo přijetí zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, který byl původně přijat se stanovenou spodní věkovou hranicí mladistvého čtrnácti let. To bylo pak následně zákonem č. 306/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a některé další zákony, ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku (1. 1. 2010) navráceno do předešlé

trestněprávní odpovědnosti, a věková hranice pro trestní odpovědnost byla opět stanovena na patnáct let. Poslední novelou ZOSM došlo k drobným změnám v zákonech uvedených v názvu novely ZOSM. Současně jsou již připraveny dvě novely budoucího znění ZOSM pro rok 2023, ve kterých však nejsou v rámci soudnictví mladistvých zaváděny žádné zásadní změny.

2.4 Mezinárodní dokumenty

Česká republika v rámci svého přistoupení do Evropské unie dodržuje směrnice, nařízení a přihlíží k doporučení či stanoviskům, a s ohledem na členství v mezinárodních organizacích současně jedná v souladu s mezinárodními smlouvami a pravidly z nich plynoucími.

Za první dokument významný v rámci ochrany dětí je považována Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924 přijatá Ligou národů. V průběhu novodobých dějin se jednalo o dokument, který prvně definoval a zakotvil elementární práva dětí, a to s přihlédnutím k jejich duševní a tělesné zralosti. Ženevská deklarace práv dítěte představuje v zajišťování mezinárodní ochrany práv dítěte zásadní mezník. Tento dokument „*se stal osnovou a prvním právním programem rodičího se systému mezinárodní ochrany práv dítěte a představuje určitý přechod od dílčího podchycení statusu dítěte k soubornému postižení jeho společenského postavení.*“³¹ V roce 1959, v té době již Valným shromážděním nově vzniklé OSN, byla vyhlášena Charta práv dítěte, též označovaná jako Deklarace, podle které „*dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením i po něm, že potřeba těchto zvláštních záruk byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv a ve statutech mezinárodních odborných organizací a ostatních mezinárodních organizací, zabývajících se otázkami péče o děti.*“³²

Dále následovalo přijetí Mezinárodního paktu o občanských a politických právech ze dne 19. 12. 1966, přijatého v New Yorku, a dne 7. 10. 1968 došlo k jeho podpisu jménem Československé socialistické republiky. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přímo konkrétně upravuje trestání mladistvých. Tento dokument například zavádí s ohledem na zásady vyhlášené v Chartě Organizace spojených národů a Všeobecnou deklarací lidských práv, článkem 6 zákaz uložení rozsudku trestu smrti osobám mladším osmnácti let. Současně je článkem 10 stanoveno oddělení mladistvých zločinců od dospělých v případě zbavení osobní svobody mladistvého před i po rozhodnutí o vině a trestu mladistvého. Dále je pak v článku 14

³¹ JÍLEK, Dalibor. *Stručná geneze mezinárodní ochrany dětí*. Právník. 1990, č. 4, s. 365

³²Preambule Deklarace práv dítěte z 20. 11. 1959, dostupné na: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/deklarace-prav-ditete.pdf>. [online; cit. 2022-09-10]

odst. 4 zavedena povinnost v průběhu trestního řízení zohlednit věk mladistvého a skutečnost, že je pro společnost žádoucí usilovat o nápravu mladistvého.

Podle Úmluvy (Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., dle kterého byla dne 20. 11. 1989 v New Yorku přijata Úmluva o právech dítětem, a která byla jménem České a Slovenské republiky podepsána dne 30. 9. 1990 v New Yorku), se za dítě považuje každý, kdo je mladší osmnácti let, pokud nenabyl zletilosti podle jiného právního předpisu dříve. Touto Úmluvou se její smluvní strany po celém světě zavazují k dodržování práv dítěte a k ochraně dětí před jakoukoliv formou diskriminace či trestání, které vyplývají z jejich postavení, jednání či vyslovených názorů, stejně tak jako z důvodu vyznání jejich rodiny.³³ Podle článku 12 odst. 2 Úmluvy má každé dítě právo být slyšeno v každém soudním řízení, které se jej týká. Ve vztahu k soudnímu procesu, kdy má dítě status mladistvého pachatele, je dána povinnost informovat jej o postupu soudního řízení, a možných opatřeních, která může soud přijmout. Podle VIII. Všeobecného komentáře č. 13 Úmluvy o právech dítěte ze dne 17. 2. 2011, je kladen zvláštní důraz na právo spravedlivého procesu, kdy je potřeba hledět zejména na ochranu, další rozvoj dítěte a jeho nejlepší zájmy. Současně by měl soudní zásah mít zejména funkci preventivní. Dále podle IX. Obecného komentáře č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako přednostního hlediska (týkající se čl. 3 odst. 1 Úmluvy) je u dětských pachatelů taktéž uvedena potřeba upřednostnit rehabilitační a nápravné cíle soudnictví před represí a trestem, a to podle vnitrostátního zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Na Úmluvu navázal např. Pokyn Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem ze dne 17. 10. 2010, dle kterého by měl být minimální věk trestní odpovědnosti dítěte stanoven právními předpisy a neměl by být příliš nízký. Současně by mělo být upřednostňováno alternativní řešení soudního řízení, tedy odklony či mediace. V případech, kdy je dítě vyslýcháno či je vyzváno k učinění prohlášení nebo podpisu dokumentů souvisejících s trestním řízením, je potřeba, aby k takovému jednání došlo za přítomnosti advokáta či jednoho z rodičů. Podle Pokynu Výboru ministrů Rady Evropy by mělo být přihlédnuto k názoru a stanovisku dítěte, za současného přihlédnutí k jeho věku a úrovni vyspělosti.

V neposlední řadě je nutno zmínit mezinárodní dokument s názvem Standardní minimální pravidla pro výkon soudnictví nad mládeží, též označován jako tzv. *Pekingská pravidla*. Podle Pekingských pravidel je za mladistvého považován ten, kdo je mladší osmnácti let. Současně je v Pekingských pravidlech obecně zaveden postup pro trestní politiku v rámci trestání mladistvých, avšak s tolerancí k odlišným podmínkám ve státech řídicích se tímto

³³ čl. 2 odst. 1. Úmluvy

dokumentem. Z hlediska principů týkajících se sankcionování mladistvých je v tomto dokumentu kladen požadavek na to, aby soudnictví mladistvých bylo co možná nejvíce aplikováno také u mladých dospělých za současného přihlednutí k přiměřenosti využitých opatření v rámci možností soudnictví nad mladistvými. Dále je apelováno na zajištění široké možnosti při úvahách ve všech stádiích řízení kvalifikovanými osobami a na preferenci odklonů v trestním řízení.³⁴

Dalším zásadním dokumentem, tentokrát již z pole působnosti Evropské unie, týkajícím se konkrétně soudního procesu s mladistvými delikventy, je sdělení č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, platné od 1. 7. 2001, kterým je reagováno na přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí ze dne 25. 1. 1996. Podle článku 1 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí se dítě považuje osoba mladší osmnácti let. Podle článku 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí má dítě právo dostávat příslušné informace, konzultovat a vyjádřit svůj názor a být informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru či o důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí.³⁵ Současně je v článku 6 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí uvedena povinnost soudních orgánů před vynesením rozhodnutí posoudit, zda jsou zjištěné skutečnosti dostatečné k vydání rozhodnutí sledující nejlepší zájem dítěte a v případě, že je zjištěno, že dítě dostatečně chápe projednávanou věc, zajistit, aby obdrželo všechny potřebné informace, bylo vyslechnuto způsobem, který je přiměřený rozumové vyspělosti dítěte, umožnit mu vyjádřit se a vzít jeho názor v úvahu.

Také došlo k vydání Směrnice Evropského parlamentu a Rady (eu) 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení, kterými jsou zavedeny procesní záruky dětí, tedy osob mladších osmnácti let, které jsou v rámci trestního řízení osobami podezřelými či obviněnými, a současně jsou schopné chápat smysl a obsah trestního řízení. Podle odstavce 3 Preambule Směrnice o procesních zárukách pro děti i přes to, že jsou členské státy Evropské unie stranami Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Úmluvy OSN o právech dítěte, zkušenosti dokládají, že tato skutečnost sama o sobě nezaručuje úroveň dětí v systému trestního soudnictví.³⁶ Dále je podle odst. 12 Preambule Směrnice o procesních zárukách pro děti potřeba zohlednit v trestním řízení dosažení věku osmnácti let až poté, co došlo ke spáchání trestného činu. Znění tohoto odstavce členskými státy Evropské unie

³⁴ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 16. ISBN 978-80-7400-450-6.

³⁵ Článek 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

³⁶ Preambule Směrnice o procesních zárukách pro děti - odst. 2

doporučuje, aby byly v trestním řízení uplatňovány procesní záruky podle Směrnice o procesních zárukách pro děti až do dosažení věku dvaceti jedna let, a to alespoň v těch případech, kdy se jedná o trestné činy, které spáchala tatáž podezřelá nebo obviněná osoba, a které jsou současně vyšetřovány a stíhány, neboť jsou neoddělitelně spojeny s protiprávním jednáním, v jehož důsledku započalo trestní řízení před dosažením věku osmnácti let pachatele.³⁷ Zajímavostí pak je stanovení věku dítěte na základě prohlášení dítěte či ověření jeho osobního stavu např. kontrolou dokladů, přičemž a až v nejzazším případě je možné využít lékařskou prohlídku. Pokud však i přes to není jisté, zda je osoba ve věku dítěte, měla by se tato skutečnost presumovat, a to podle článku 3, dle kterého pokud není jisté, že osoba dosáhla věku osmnácti let, považuje se za dítě. V případech dosažení věku osmnácti let po zadržení dítěte by měla i přes tuto událost existovat možnost v pokračování v odděleném uvěznění, pokud je to důvodné vzhledem k situaci dotčené osoby.³⁸ Jako další zásadní oddělení mladistvých (dětí) a dospělých pachatelů lze shledat v odstavci 50 Směrnice o procesních zárukách pro děti, dle kterého by mělo být možné, „aby mohly být děti drženy společně s mladými dospělými, pokud to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte. Členské státy by měly samy stanovit, které osoby jsou podle jejich vnitrostátních právních předpisů a postupů považovány za mladé dospělé osoby. Členské státy se vyzývají, aby stanovily, že za mladé dospělé osoby nelze považovat osoby starší 24 let.“³⁹ Tímto je zvýšena hranice uváděná v české komentářové literatuře týkající se věku mladistvých pachatelů a osob ve věku blízkém věku mladistvých o další 3 roky. Článek 2 bod. 5 Směrnice o procesních zárukách pro děti však uvádí, že směrnice nemá žádný vliv na právní předpisy vnitrostátního právního řádu, kterými je stanoven věk trestní odpovědnosti. Naopak je stejně jako v jiných mezinárodních dokumentech uvedeno, že s dětmi by mělo být zacházeno takovým způsobem, který je přiměřený jejich věku, vyspělosti a chápání. Lze proto shrnout, že v rámci mezinárodních smluv a legislativy Evropské unie je evidentní snaha o ochranu nedospělých pachatelů zejména odlišným přístupem v průběhu trestního stíhání, jakož i při úvahách o zvolení nejvhodnějšího opatření.

³⁷ Preambule Směrnice o procesních zárukách pro děti - odst. 12

³⁸ Preambule Směrnice o procesních zárukách pro děti – odst. 48

³⁹ Preambule Směrnice o procesních zárukách pro děti – odst. 50

3 Vymezení základních pojmů

3.1 Věk

Význam věku je při rozhodování o uložení opatření pro soud jedním ze zásadních aspektů. V současné době je v ZOSM stanovena hranice trestní odpovědnosti mladistvého patnácti dovršených let věku. Jak již bylo v předchozí kapitole zmíněno, tato hranice byla zavedena až trestním zákonem č. 86/1950 Sb., kdy došlo ke zvýšení dolní hranice trestní odpovědnosti mladistvého ze čtrnácti na patnáct let. Dosažením patnácti let věku se z hmotněprávního hlediska myslí den následující po dosažení patnácti let. V praxi pak dochází k situaci, kdy pachatel trestného činu v den jeho narozenin spáchá trestný čin, za který není trestně odpovědný, neboť nedovršil patnáctý rok věku, a to i přes to, že si uvědomuje, že spáchal trestný čin a je tedy naplněna podmínka rozumové vyspělosti. V případě, že osoba, která nedovršila patnáctý rok věku pokračuje v páčání trestné činnosti i po dni následujícím po dovršení patnácti let, bude trestně odpovědná až za skutky spáchané po tomto dni, byť by jinak skutky spáchané dříve byly považovány jako součást pokračování v trestné činnosti, trestného činu hromadného nebo trvajícího.⁴⁰ A contrario dochází v mnoha případech k situaci, kdy pachatel trestného činu dovršil patnáctý rok věku, nicméně i přes to není natolik rozumově vyspělý, či se v době páčání trestného činu jeho duševní stav nacházel ve zmenšené či úplně nepřičetnosti, a proto s ohledem na nedostatečnou mentální vyspělost pachatele není možné uložit mu některé z opatření uvedených v ZOSM, neboť není v daném případě trestně odpovědný. V této situaci je principiální úloha soudu, který je povinen dostatečně prozkoumat rozumovou a mravní vyspělost pachatele a rozhodnout, zda je vyloučena jeho trestní odpovědnost či nikoliv.⁴¹

Podle důvodové zprávy k návrhu ZOSM se presumuje dostatečná psychická vyspělost pachatele, tedy že je mladistvý schopen ovládat své jednání a současně si uvědomovat následky takového jednání. ZOSM vychází z toho, že mladistvý je ten, kdo překročil patnáctý rok věku a nedovršil osmnáctý rok věku. K dovršení osmnácti let dochází v 00:00 hod. dne následujícím po dni osmnáctých narozenin. V období mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku dochází jak tělesnému, tak duševnímu vývoji osoby a má se za to, že až po dovršení osmnáctého roku věku je osoba dostatečně vyspělá, aby byla sto zralé úvahy podmíněné adekvátní inteligencí a

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. § 25 [Věk]. *Trestní zákoník. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 367, marg. č. 2.

⁴¹ PIRIUS, R.: *The Legislative Primer Series for Front-End Justice: Young Adults in the Justice System. National Conference of State Legislature. August 2019.* Dostupné na: https://www.ncsl.org/Portals/1/Documents/cj/front_end_young-adults_v04_web.pdf [8.9.2022]

životními zkušenostmi, a mohla si plně uvědomovat důsledky svých činů.⁴² I přes to se však o období mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku mladistvého hovoří jako o období podmíněné trestní neodpovědnosti, a to z toho důvodu, že i přes předpoklad dostatečného stupně rozumové a mravní vyspělosti osoby dochází k případům, kdy i v tomto věkovém období nemusí být tato presumpce naplněna, a to na základě zjištění ze znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, a i na tuto osobu je stejně jako na osobu, která nedovršila patnáctý rok věku nahlíženo jako na osobu trestně neodpovědnou.⁴³ Znalecký posudek však nemusí být zadán k vypracování v každém případě, kdy je mladistvý trestně stíhán, neboť jak již bylo výše uvedeno, presumuje se dostatečná rozumová a mravní vyspělost mladistvého. Pokud by se soud domníval, že by jedna z těchto dvou složek zásadních pro trestní odpovědnost mladistvého nebyla v době páchaní trestné činnosti u mladistvého naplněna, až poté zadá k vypracování znalecký posudek. V případě, že mladistvý v rámci své obhajoby navrhuje jako důkaz právě své znalecké zkoumání o zjištění rozumové a mravní vyspělosti, soud není povinen tomuto návrhu vyhovět, a pokud nastane situace, že došlo k zamítnutí tohoto důkazního prostředku, nepovažuje se tato skutečnost za tzv. opomenutý důkaz (neodůvodněné neprovedení účastníkem navrhaných důkazů).⁴⁴

Podle věku pachatele je také potřeba posuzovat možnost jeho nápravy. V případě nízkého věku a využití dostatečných preventivně-represivních prostředků je možné uvažovat nad úplnou nápravou mladistvého a ponaučení se do budoucna, i přes to, že se lze setkat s případy, kdy vzhledem k dosavadnímu způsobu života pachatele, jeho rodinnému zázemí a prostředí, ve kterém se pohybuje, nelze spoléhat na jeho nápravu, stejně tak jako lze předpokládat situace, kdy dojde ke spáchání závažnějšího trestného činu, než za který je mladistvý potrestán vlivem osob, které se společně s ním nachází v nápravném zařízení.⁴⁵

Z hlediska věku je také možné vypořádat určitá pravidla při páchaní provinění a jejich druhích. Již nástupem do školy se v životě dítěte stane zásadní změna ve způsobu života, jsou na něj kladené odlišné nároky než doposud, povinnost ke vzhlížení k autoritám a dodržování určitých pravidel a způsobů chování. Pokud nedojde u této osoby k dostatečné předchozí socializaci např. v předškolním zařízení, může již v takto rané fázi vývoje dítěte dojít k vytváření negativního vztahu k plnění povinností a autoritám, neboť jsou na dítě nově kladeny nároky,

⁴² *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 41. ISBN 978-80-7400-350-9.

⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 22.08.1978, sp. zn. 5 Tz 75/78, ECLI:CZ:NS:1978:5.TZ.75.1978.1

⁴⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 6. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1383/2015-30.

⁴⁵<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/za-pripravu-vrazdy-vychovatele-dal-soud-mladistvym-tresty-do/r~a193403ea08011e8a4d90cc47ab5f122/>.

kteřé nemá v úmyslu plnit, když to doposud nebylo jeho zvykem. Dále pak nastává pubertální období, v literatuře nazývané také jako tzv. období vzdoru, při kterém je již naprosto zásadní role rodiny a sociálního prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Autorka této práce je přesvědčena o tom, že v současné době není na základních školách dostatečně dohlíženo na zajištění prevence před rozvinutím delikventního smýšlení a jednání u dětí, u kterých lze shledat, že se svým jednáním odlišují od ostatních spolužáků v míře neposlušnosti a absence vzhlížení k jakýmkoliv autoritám. Autorka této práce má za to, že pokud by již v útlém věku dítěte docházelo k řešení problémů s dodržováním uložených povinností, a to zejména za součinnosti rodičů či jiných zákonných zástupců či bez součinnosti rodičů, pokud by se jednalo o vhodnější způsob řešení situace, ale např. za současné spolupráce OSPOD, nedocházelo by k delikventnímu jednání mladistvých, v tomto případě konkrétně k tzv. dětské delikvenci či dětské kriminalitě, až v takové míře. V souvislosti se zázemím dítěte a mladistvého nutno podotknout, že ačkoliv dítě vyrůstá a žije v prostředí vhodném pro jeho vývoj a genetická dispozice je v normě, může v případech, kdy na něj neadekvátně působí prostředí, ve kterém se pohybuje, zabraňovat v rozvoji v žádoucí míře a může docházet k nevhodné stimulaci se zásadními nežádoucími následky.⁴⁶ V období, kdy je osobě více jak patnáct let, ve většině případů dochází k dokončení rozumového vývoje. Vývoj sociální však ukončen není.⁴⁷ Po ukončení rozumového vývoje nastupuje období zásadního rozdílu mezi rozumovou a sociální vyspělostí. V této chvíli dochází k antisociálnímu jednání mladistvého, které se může svým charakterem a projevy blížit kriminalitě dospělých. Zde je zásadní, aby orgány činné v trestním řízení řádně v době, kdy má být věc řešena, posoudily, zda s ohledem na svůj věk a rozumovou a mravní vyspělost může být mladistvý za své jednání odpovědný. V neposlední řadě pak také kriminalisté pracují s pojmem kriminalita mladých dospělých, kdy v období po dovršení osmnácti let do mladé dospělosti musí být v rámci trestního řízení přihlédnuto nejen k věku, ale zejména k sociálním zkušenostem a k mravní a rozumové vyspělosti jedince.

Jak je blíže popsáno v následující kapitole, v praxi dochází k situacím, ve kterých ačkoliv osoba dovršila tzv. matrikový věk⁴⁸, kdy je obecně považována za osobu trestně odpovědnou,

⁴⁶ JELÍNEK, Jiří. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018. s. 466. ISBN 978-80-7502-287-5.

⁴⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 29. ISBN 80-86432-82-3.

⁴⁸ K tématu hranice trestní odpovědnosti v členských státech EU srov. v článku KRATOCHVÍL, Vladimír. Minimální věková hranice trestní odpovědnosti v Evropské unii a Evropský zatýkáací rozkaz. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 2, s. 50-52: „Členské státy EU, jejichž minimální věková hranice trestní odpovědnosti se pohybuje nad „evropským průměrem“, za nějž lze považovat věk 14, popř. 15 let, tak představují něco, co v oblasti hospodářské kriminality, jmenovitě daňové, známe pod označením „daňový ráj“. V našem případě by to byl jakýsi „věkový ráj“. Ten by garantoval beztrestnost mladistvých pachatelů ve všech případech, kde a kdy jejich matrikový věk, v

avšak mentální věk není až v takové fázi vývoje, ve které by došlo k vyspělosti rozumové a mravní, a proto nelze takovou osobu považovat za trestně odpovědnou. Zákonodárce tak správně od sebe odlišil osoby relativně trestně odpovědné (mladistvé) a osoby absolutně trestně odpovědné (dospělé), přičemž u mladistvých je potřeba zkoumat, zda i přes to, že by mohli být trestně odpovědni, zda skutečně odpovědni byli.

Období trestní odpovědnosti u mládeže lze tedy rozdělit na několik období. Nejprve se jedná o období úplné trestní neodpovědnosti. Osoba mladší patnácti let není za své jednání trestněprávně odpovědná, neboť se u ní předpokládá absolutní rozpoznávací a určovací nezpůsobilost. Dále literatura k ZOSM hovoří o období podmíněné (relativní) trestní neodpovědnosti, v němž je potřeba, aby mladistvý naplnil podmínku dosažení určitého stupně mravního a rozumového vývoje, tedy aby byl podmíněně přičetný s tím, že ačkoliv za své jednání odpovídá, je vůči němu použito mírnějších opatření (výchovných, ochranných či trestních) než u osoby dospělé. Po období podmíněné trestní neodpovědnosti nastupuje poslední období, to jest období plné trestní odpovědnosti, ve kterém po překročení osmnáctého roku věku obecně platí, že osoba je trestně odpovědná za své jednání, a pouze v případech uvedených v trestním zákoníku je trestní odpovědnost vyloučena. Typicky se jedná o důsledek duševní choroby pachatele. Trestní zákoník pak na několika místech pracuje s pojmem osoba blízka věku mladistvých (např. § 41 písm. f), § 42 písm. i), § 48 odst. 5, § 60 odst. 7, § 63 odst. 3 trestního zákoníku), kdy zmírňuje či modifikuje ustanovení o trestání dospělých osob.⁴⁹ Lze tedy konstatovat, že ZOSM rozlišuje od všeobecného pojetí absolutní trestní odpovědnosti navíc trestní odpovědnost relativní, která je jakýmsi mezníkem mezi pachateli mladistvými a dospělými.⁵⁰

Při komparaci právních úprav posuzování věkového hranice s okolními státy lze konstatovat, že se jedná o v podstatě obdobné hranice trestní odpovědnosti mladistvých, kdy například v Rakousku je stanovena spodní hranice trestní odpovědnosti na čtrnáctý dovršený rok věku, až do překročení věku osmnácti let, za předpokladu, že si pachatel dostatečně uvědomuje následky svého jednání, a stejně tak v právní úpravě německé se uvádí, že v případně dostatečné rozumové a mravní vyspělosti mladistvého lze tuto osobu potrestat za spáchání protiprávního

době činu pro ně doma „osudný“, je nižší než minimální věková hranice trestní odpovědnosti země, ve které se trestného činu dopustili a která by je měla na základě eurozatykače předat „domů“.

⁴⁹ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. str. 37. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9.*

⁵⁰ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. str. 37. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9.*

činu.⁵¹ Rozdílnost výše hranic lze pozorovat v právní úpravě Francie, kde se na tzv. maloleté hledí v rozmezí věku šestnácti až osmnácti let, stejně tak je markantně odlišně od české právní úpravy zavedena hranice trestní odpovědnosti v Anglii, kde se hledí na dítě od deseti let do osmnácti let věku jako na trestně odpovědné v případě, že si uvědomuje své nesprávné jednání a dokáže jej odlišit od jednání správného.⁵² S ohledem na zmiňovanou zahraniční právní úpravu týkající se hranic trestní odpovědnosti osob, které jsou dle svých právních úprav podmíněně trestně odpovědní lze uzavřít, že ve všech případech je samotná odpovědnost za protiprávní jednání nedospělých pachatelů podmíněná schopností jedince rozeznat, že jednání je v rozporu s normou, stejně tak horní věková hranice je stanovená ve všech uvedených státech na osmnáctý rok věku. Naopak spodní věková hranice trestní odpovědnosti mladých pachatelů je v jednotlivých státech upravována rozdílně, přičemž hranice patnácti let stanovená českou právní úpravou je dle názoru autorky této práce přiměřená, navíc se v každém projednávaném případě pečlivě zkoumá rozumový a mravní vývoj mladistvého pachatele, a je v návaznosti na učiněná zjištění možné trestní odpovědnost mladistvého vyloučit, proto není v daném případě důvod pro inspiraci v zahraničních právních úpravách a spodní hranici trestní odpovědnosti měnit.

3.1.1 Věk vylučující trestní odpovědnost

Osoba, která spáchala protiprávní čin a nedovršila věk patnáct let, není trestně odpovědná. Tento čin se nazývá čin jinak trestný a lze za něj uložit pouze opatření stanovená v taxativním výčtu dle § 93 ZOSM. Za čin jinak trestný se považuje jednání, které naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu uvedené v trestním zákoníku. Tato podmínka je stěžejní a mnohdy rozhoduje o zastavení celého řízení, pokud není naplněna některá ze stran skutkové podstaty trestného činu, a to právě s ohledem na nízký věk domnělého pachatele a na absenci dostatečné rozumové vyspělosti. Zejména prokázání subjektivní stránky skutkové podstaty trestného činu ze strany státního zástupce činí v řízení u soudu pro mládež problémy⁵³, neboť prokázání úmyslu, ale i nedbalosti dítěte, a tedy naplnění kompletní skutkové podstaty trestného činu, je buď velice obtížné, ale v mnoha případech i nemožné.⁵⁴ Pokud osoba, jež spáchala trestný čin, nedosáhla určitého zákonem stanoveného věku, nemůže na ní být nahlíženo jako na plně odpovědného pachatele trestného činu. Tato problematika je dlouhodobou potíží

⁵¹ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 58. ISBN 80-86432-82-3.

⁵² SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 58. ISBN 80-86432-82-3.

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25.10.2017, sp.zn. 8 Tdo 1106/2017.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.04.2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008

zákonodárce, který sice stanovil hranici trestní odpovědnosti mladistvého z hlediska věku, nicméně i přes to muselo být v ZOSM reagováno na aspekt rozumové a mravní vyspělosti pachatele, a tento fakt při ukládání opatření soudy způsobuje neutuchající debaty odborníků na to, jak postupovat při trestání mladých pachatelů.⁵⁵ Ačkoliv na osoby, které nedovršily patnácti let věku, nelze nahlížet jako na subjekty trestného činu, lze postupovat podle § 5 odst. 2 ZOSM.⁵⁶ Trestně neodpovědná je tedy mládež do patnácti let svého věku, ačkoliv byla schopna rozpoznat protiprávnost svého jednání a ovládnout jej, byla přičetná, a současně svou vinu naplnila všemi znaky skutkové podstaty trestného činu. Pokud mládež spáchala čin jinak trestný a v mezidobí dovršila věk patnácti let a ve svém jednání pokračovala, lze vyvozovat trestní odpovědnost pouze k jednáním po dovršení věku patnácti let, nikoliv dříve.⁵⁷ Tato kategorie pachatelů může být souzena jak podle hlavy druhé ZOSM, tak podle hlavy třetí ZOSM.⁵⁸ Vzhledem k tomu, že nemůže dojít k porušení zásady *ne bis in idem*, je nutno zohlednit povahu konkrétního případu a posoudit, zda postačí uložení ochranné výchovy nebo ochranného léčení podle § 21 a násl. ZOSM či zda by bylo vhodnější uložit jiná další opatření podle § 93 odst. 1 ZOSM. Z těchto důvodů je potřeba postupovat podle § 5 odst. 2 ZOSM a obdobně užít postupů dle ZOSM.⁵⁹ Za činy jinak trestné (za činy spáchané osobou, která dovršila dvanáct let a nedovršila patnáct let) lze v případě, že by byly u starších pachatelů posuzovány jako trestné činy či provinění, ukládat podle hlavy třetí ZOSM opatření, jako jsou výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, výkon ústavní výchovy

⁵⁵ srov. BROWN, P.: Reviewing the Age of Criminal Responsibility. *The Criminal Law Review*. 2018, č. 11. s 904

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, [2009]-. Glosátor. ISBN 978-80-7502-395-7.

⁵⁷ Touto problematikou se však již v minulosti zabýval i Nejvyšší soud, který v usnesení ze dne 29. 1. 2014, sp. zn. 8 Tdo 1426/2013 uvedl: „Protože zákon o soudnictví ve věcech mládeže nemá pro čin jinak trestný žádnou jinou úpravu než tu, kterou vymezuje ustanovení § 2 odst. 2 písm. a) z. s. m., je pro posouzení, zda bude soud pro mládež postupovat podle § 89 odst. 2 z. s. m., nutné nejprve vyřešit otázku, zda dítě mladší patnácti let spáchalo čin jinak trestný, což je potřeba posuzovat na základě obecných pravidel a principů stanovených trestním zákoníkem pro trestný čin, o němž by jinak šlo, pokud by jej nespáchala osoba trestně neodpovědná (srov. R 10/2009 Sb. rozh. tr.). Proto je třeba nejprve zkoumat, zda by jinak byly naplněny formální znaky konkrétního trestného činu ve smyslu § 13 odst. 1 tr. zákoníku, a poté se zabývat i otázkou, zda jde ve vztahu k osobě, která se takového protiprávního jednání dopustila, a okolnostem, za nichž byl čin spáchán, o případ společensky škodlivý ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zákoníku. Při tomto posuzování je nutné proporcionálně přihlížet k souhrnu všech zjištěných 58 podstatných skutečností a okolností (k těm, jež svědčí pro nižší společenskou škodlivost, tak i k těm, které ji zvyšují) a nelze odhlédnout od žádné z nich. Kromě toho je potřebné zvažovat i povahu činu a způsob, jakým byl čin jinak trestný spáchán (např. zda šlo o spolupachatelství, event. o některou z forem účastenství apod).“

⁵⁸ Podle Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 31.10.2006, sp. zn. 3 Rodo 6/2006: „Pokud zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, používá v hlavě třetí pojmu „dítě mladší patnácti let“, označuje tak toho, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, jak je vymezeno v ustanovení § 2 písm. c) tohoto zákona. Skutečnost, že dítě po spáchání činu jinak trestného již dovršilo patnáctý rok věku, nebrání zahájení řízení podle hlavy třetí a uložení opatření podle § 93 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb.“

⁵⁹ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. str. 48. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9.

nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, dohled probačního úředníka, ochranná výchova, či ochranné léčení.⁶⁰ A contrario nelze uložit osobám mladších patnácti let opatření zabránění věci, předchozí taxativně stanovená opatření jsou jediná, která lze dětem mladším patnácti let ukládat.

Při ukládání výchovných povinností a výchovných omezení se použije § 18 - § 20 ZOSM. Nejdéle mohou být opatření u dětí mladších patnácti let ukládána do dovršení osmnácti let, na rozdíl od opatření ukládaných mladistvým, která mohou být ukládána až do dovršení devatenáctého roku věku.⁶¹ Výjimkou z pravidla, dle kterého lze uložit opatření pouze do osmnácti let je případ, kdy dítě spáchalo čin jinak trestný v době, kdy bylo ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo pod vlivem návykové látky, či v souvislosti s jejím dlouhodobým užíváním a pobyt na svobodě takové osoby je nebezpečný. V tomto případě je stanoven rigidní postup, a to zpracování znaleckého posudku z oboru zdravotnictví odvětví psychiatrie se zaměřením na dětskou psychiatrii, a posudek znalce z oboru zdravotnictví či pedagogiky či pedagogiky odvětví psychologie, a v případě, že podle těchto znaleckých posudků bude shledán pobyt dítěte na svobodě jako nebezpečný, je možné uložit i ústavní formu léčby, dokud bude trvat její účel.⁶² Nestanoví-li ZOSM jinak, řízení je vedeno podle OSŘ a podle ZŘS taktéž soudem pro mládež.

Co se týká odpovědnosti za škodu způsobenou nezletilým, tuto problematiku obecně upravuje občanský zákoník v § 422, dle kterého je nezletilý odpovědný za způsobenou škodu, pokud u něj byla dána deliktní způsobilost, resp. je potřeba zjistit, zda byl nezletilý jednak schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, a dále zda měl vůli od takového jednání upustit. Podle tohoto ustanovení § 422 je nezletilý deliktně způsobilý, pokud má deliktní způsobilost. V takovém případě nese zodpovědnost za způsobenou škodu, případně solidárně s jinými osobami, a pokud deliktní způsobilost nemá, tak nesou zodpovědnost za způsobenou škodu ty osoby, které měly vykonávat nad touto osobou náležitý dohled⁶³, typicky rodiče nebo jiný zákonný zástupce. Ke snížení hranice trestní odpovědnosti jsou vedeny diskuze od počátku jejího zavedení. Například první novelizací trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. byla zavedena hranice trestní odpovědnosti na 14 let, avšak ještě před nabytím účinnosti došlo poslaneckým

⁶⁰ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2011. str. 228. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9.

⁶¹ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže.* V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 60. ISBN 978-80-7400-450-6.

⁶² HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže.* V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 60. ISBN 978-80-7400-450-6.

⁶³ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2011. str. 704-705. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9.

návrhem k novelizaci předmětného ustanovení § 25 trestního zákoníku a navazujících ustanovení, a hranice byla zvýšena na věk patnáct let. Již na začátku roku 2010 však byl tento krok zákonodárce kritizován Ministerstvem spravedlnosti, přičemž tehdejší ministryně spravedlnosti JUDr. Daniela Kovářová uvedla, že podpoří diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti.⁶⁴ Oproti tomu Výbor OSN pro práva dítěte již dříve uvedl požadavek, aby čeští zákonodárci zachovali původní věkovou hranici trestní odpovědnosti stanovenou na patnáct let.⁶⁵ Ve stejných intencích se vyjadřoval i např. exministr spravedlnosti Robert Pelikán, který byl proti snížení hranice trestní odpovědnosti, a navíc zvažoval možnosti prodloužení výchovných opatření ukládaných mladistvým pachatelům až do věku dvaceti jedna let.⁶⁶

Na závěr lze zmínit změnu v právní úpravě týkající se povinného právního zastoupení dětí mladších patnácti let. Podle rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva z roku 2020 se s účinností k 1. 7. 2024 mění ZOSM, a to tak, že každý v řízení před soudem pro mládež bude po celou dobu zastoupen advokátem.

3.2 Rozumová a mravní vyspělost

Klíčovým aspektem potřebným k posouzení trestní odpovědnosti mladistvého je posouzení rozumové a mravní vyspělosti, jakožto zvláštního druhu přičetnosti (nazývaná také jako podmíněná či relativní přičetnost). Podle usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006 *„Úroveň rozumové a mravní vyspělosti požadovaná ustanovením § 5 odst. 1 z. s. m. jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek. Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek (nikoliv izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti; v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétním zjištěním je*

⁶⁴ Tisková zpráva Ministerstva spravedlnosti, ve které JUDr. Daniela Kovářová uvádí: *„Ze statistik, které máme k dispozici, vyplývá, že je ročně registrována maximálně jedna vražda spáchaná mladšími 15 let. To nás ale nemůže uklidnit, za tím na první pohled nepatrným číslem se totiž skrývá zbytečně ztracený život a bolest blízkého okolí. Proto jsem se rozhodla podpořit znovuotevření diskusí o věkové hranici trestní odpovědnosti, chci podnítit otevření debaty o tom, zda neprolomit hranici trestní odpovědnosti a zda u těch nejzávažnějších trestných činů, zejména vraždy, neuvažovat o tom, že by nějaká spodní hranice vůbec byla. Jsem přesvědčená, že bychom soudci měli dát nástroj k tomu, aby v případech spáchání těch nejzávažnějších trestných činů kýmkoli, tedy i mladšími 15 let, byla možnost nařídit deviantům dlouhodobou léčbu, a to do doby, kdy se bude dát zcela vyloučit jejich společenská neškodnost.“* Dostupné na: <https://www.beck-online.cz/ministryne-spravedlnosti-ke-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti/> [online; cit. 2022-09-12]

⁶⁵ Dostupné na: <https://llp.cz/blog/snizeni-hranice-trestni-odpovednosti/>

⁶⁶ Dostupné na: https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/pelikan-je-proti-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-navrhujede-delsi-vychovna-opatreni_201605271905_sbartosova [online; cit. 2022-09-12]

namístě, aby tato otázka byla řešena na podkladě posudku znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, popřípadě psychologie.“ Rozumová a mravní vyspělost se posuzuje dle stavu obvyklého v průběhu dospívání mladistvých s přihlédnutím ke skutečnosti, že u každého jedince dochází k vývoji odlišně, a není možné paušálně stanovit, kdy je či není osoba dostatečně vyspělá. Pokud mladistvý v době spáchání provinění není dostatečně rozumově a mravně vyspělý, není za své jednání trestně odpovědný. Obě složky se vzájemně prolínají a ovlivňují jedna druhou. Složku rozumové vyspělosti lze charakterizovat jako jednotlivé získávání schopnosti jedince pojmově uchopit vjemy okolo něj a následné pochopení a smýšlení o těchto vjemech. Mravní vyspělost chápeme jako osvojování norem chování stanovené společností v konkrétním časovém období a následné vytvoření morálních a hodnotových hranic.

Současně se pak posuzuje u mladistvého také přičetnost, kdy se zkoumá schopnost rozpoznávací, tj. dosažení takového stupně intelektu, aby si mladistvý dokázal uvědomovat následky a protiprávnost svého činu, a současně se zkoumá schopnost určovací, tedy schopnost mladistvého ovládnout pohnutky ke spáchání protiprávního činu. Podle § 26 trestního zákoníku se v řízení o spáchání provinění soud zabývá otázkou přičetnosti, tedy zda neabsentovala rozpoznávací či ovládací schopnost mladistvého v průběhu jednání, a zda mladistvý netrpěl v době jednání duševní poruchou. V této souvislosti je nutné posuzovat, zda si mladistvý uvědomuje, že jeho jednání je nesprávné, zakázané a má škodlivé následky. Z pravidla je pak mladistvý dostatečně vyspělý v případech spáchání provinění jako je například krádež, vydírání, vražda či znásilnění, tedy u takových provinění, u kterých je mladistvý schopen uvědomovat si, že se jedná o zakázanou a společensky odsuzovanou činnost. Naopak pokud je mladistvému kladeno za vinu spáchání provinění jako je zpronevěra, užívání cizí věci či omezování osobní svobody, nemusí být naplněna rozumová vyspělost, a v těchto případech není možné na mladistvého nahlížet jako na osobu, která jednala protiprávně, a nemělo že by jí být uloženo některé z opatření a celé řízení by mělo být zastaveno.⁶⁷ Vše záleží na výsledku řízení o provinění. Nelze však nahrazovat pojem duševní poruchy pojmem rozumové a mravní vyspělosti, protože u mladistvých je potřeba obě složky zkoumat současně, tedy rozumovou a mravní vyspělost podle § 5 odst. 1 ZOSM a současně i přičetnost podle § 26 trestního zákoníku. Proto také v literatuře bývá samostatně označená podmíněná neboli relativní přičetnost mladistvých jako obligatorní znak subjektu, který se dopustil provinění, aby bylo dostatečně

⁶⁷ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. 968 stran.

zohledněno, že opožděné vyspívání některých osob ještě samo o sobě nemusí znamenat duševní poruchu.⁶⁸

Zde vyvstává problematický moment, když je zákonem stanovena hranice trestní odpovědnosti po dovršení věku patnácti let, ovšem v minulosti nastala situace, kdy pachatel nebyl dostatečně rozumově a mravně vyspělý i přes to, že již takového věku dosáhl. V tomto věku jsou markantní rozdíly ve vývoji osobnosti a stupeň rozumové a mravní vyspělosti bývá dosti rozdílný. Pokud by soud měl pochybnosti o zmíněné vyspělosti, podle § 58 odst. 1 ZOSM přibere dva znalce, jeden z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a druhý z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii, aby byl dostatečně najisto zjištěn duševní stav mladistvého.⁶⁹ Soud však posuzuje rozumovou a mravní vyspělost vždy jen v souvislosti s projednávanou věcí, nikoliv generálně. Také nelze použít znalecký posudek vypracovaný v dřívější trestní věci mladistvého.

Dostatečnou rozumovou a mravní vyspělost soud (nebo případně policejní orgán v přípravném řízení) zkoumá nejen v případech, kdy dojde ke spáchání provinění po dovršení patnáctého roku věku, ale kdykoliv v řízení proti mladistvému, kdy se soud domnívá, že je toto zjištění potřebné ke správnému posouzení celé věci. Podle § 58 odst. 2 ZOSM nesmí pozorování duševního stavu trvat déle než jeden měsíc, a pouze v ojedinělých odůvodněných případech je možné jednoměsíční lhůtu prodloužit nejdéle o další jeden měsíc. Závěry znalce z odvětví psychologie jsou důležité zejména z toho důvodu, že díky nim dojde k objasnění otázek týkajících se osobnostních rysů, inteligence, sklonům k nevhodnému chování, způsobů smýšlení a celkového přístupu mladistvého k dané věci. Podle judikatury nelze na základě znaleckého posudku vypracovaným znalcem z odvětví klinické psychologie zodpovídat otázku podmíněné relativní přičetnosti, neboť tyto závěry je oprávněn učinit pouze znalec z oboru psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii.⁷⁰ Podle § 58 odst. 1 ZOSM je potřeba přibrat dva znalce. Vzhledem k tomu, že funkci znalce mohou zásadně vykonávat pouze znalci zapsaní do seznamu znalců, ústavů nebo jiných pracovišť specializovaných na znaleckou činnost, či vědecké ústavy,

⁶⁸ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 38. ISBN 978-80-7400-350-9.

⁶⁹ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). s. 18. ISBN 978-80-7478-848-2.

⁷⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 3 Tz 139/2000. I. Část právní věty:

I. Znalci z oboru klinické psychologie, jenž byl ve věci přibrán jako znalec za podmínek § 105 odst. 1 tr. ř., nepřísluší posuzovat otázku, zda byl pachatel schopen rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost a zda byl schopen své jednání ovládat. Tuto otázku (jako základní kritérium pro následné právní posouzení přičetnosti pachatele ve smyslu ustanovení § 12 tr. zák.) mohou na základě vyšetření duševního stavu pachatele posoudit pouze znalci z oboru psychiatrie, o jejichž přibrání rozhodují orgány činné v trestním řízení podle § 116 odst. 1 tr. ř.

vysoké školy a vědecké instituce⁷¹, vybírá přibírající orgán tyto osoby ze seznamu vedeného Ministerstvem spravedlnosti⁷². V této souvislosti autorka této práce poukazuje na problematičnost podávání společných znaleckých posudků znalcem psychiatrem a znalcem psychologem. Dle autorky této práce by bylo vhodnější, aby nejprve znalec psychiatr vypracoval znalecký posudek, ve kterém se bude zabývat duševními poruchami mladistvého, a zda byl schopen rozpoznat protiprávnost činu a ovládnout své jednání, a až v návaznosti na tento znalecký posudek by byl vypracován znalecký posudek psychologem, který by v podstatě reagoval na klinická zjištění učiněná psychiatrem, a byl díky těmto informacím schopen blíže se vyjádřit k rozumové a mravní vyspělosti a vlivům těchto dvou složek relativní přičetnosti na rozpoznávací a určovací schopnosti mladistvého. Stejně tak by pak znalec psycholog ve svém posudku mohl lépe reagovat na otázku vývoje mladistvého a vlivu tohoto vývoje na jeho chování.⁷³

Pozorování mladistvého může probíhat buď na svobodě nebo ve zdravotnickém ústavu, případně pokud se nachází ve vazbě, tak lze mladistvého pozorovat i přímo v tomto zařízení. Obecně je pozorování nařizováno za současného pobytu na svobodě, ovšem v případech, kdy nelze duševní stav vyšetřit jiným způsobem, v přípravném řízení soud na návrh státního zástupce či v řízení před soudem sám soud usnesením nařídí pozorování za současného omezení mladistvého na svobodě. Před tím, než dojde k takto závažnému zásahu do života a soukromí mladistvého tím, že je pozorován např. ve zdravotním ústavu, musí být mladistvý nejprve vyslechnut k důvodům, pro které odmítá spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení a poučen o následcích svého jednání.⁷⁴ Až pokud ani toto poučení nebude dostatečně na

⁷¹ Dle § 2 a 21 zákona Zákon č. 254/2019 Sb., Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, ve znění pozdějších předpisů

⁷² Pokud osoba, která není zapsána do seznamu znalců dle požadovaných specializací uvedených v § 5 odst. 1 ZOSM, disponuje dostatečnými odbornými předpoklady k podání posudku, může být přibrána k vypracování posudku, nejprve však musí se svým ustanovením vyslovit souhlas. Současně však může tato osoba zpracovat znalecký posudek pouze v případě, pokud by provedení úkonu znalcem zapsaným do seznamu znalců bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi či bylo příliš nákladné nebo by z jiných důvodů nebylo možné jej zpracovat.

⁷³ JELÍNEK, Jirí. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018. s. 480. ISBN 978-80-7502-287-5.

⁷⁴ K přiměřenosti zásahu do základních práv a svobod občanů při nařízení pozorování obviněného ve zdravotnickém ústavu viz náleží Ústavního soudu ze dne 27.11.2000, sp. zn. IV. ÚS 289/2000 ve věci ústavní stížnosti F. O. proti usnesení Krajského soudu v Brně z 5. 4. 2000 sp. zn. 9 To 269/2000 a usnesení Okresního soudu v Hodoníně z 28. 2. 2000 sp. zn. Nt 70/2000 o nařízení pozorování stěžovatele v psychiatrické léčebně, dle kterého „Osobní svoboda představuje jedno ze základních lidských práv chráněných Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“) i mezinárodními smlouvami o lidských právech. Podle čl. 8 odst. 1 Listiny je osobní svoboda zaručena. Nikdo nesmí být zbaven svobody jinak, než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon (čl. 8 odst. 2 Listiny). Jedním ze zákonných ustanovení, na základě kterého se omezení osobní svobody připouští, je i § 116 odst. 2 trestního řádu, umožňující nařízení pozorování duševního stavu obviněného ve zdravotnickém zařízení za účelem vyšetření jeho duševního stavu. Nařízení pozorování ve zdravotnickém zařízení však právě proto, že jím dochází k omezení jednoho z nejvýznamnějších základních práv člověka, je třeba považovat za opatření výjimečné. K použití tohoto ustanovení je proto třeba přistupovat pouze za přísného dodržení všech jeho podmínek a ty vykládat restriktivně,

mladistvého působit, a bude se zkoumání vyhýbat, lze přistoupit k pozorování duševního stavu mladistvého ve zdravotnickém zařízení. Za zdravotnické zařízení se typicky považuje psychiatrická léčebna, psychiatrická klinika či uzavřené psychiatrické lůžkové oddělení nemocnice.⁷⁵ Doba zkoumání by neměla přesáhnout jeden měsíc, lhůtu lze prodloužit o další měsíc na základě žádosti znalce, které soud usnesením může vyhovět.

Zvláštním druhem nepřičetnosti je dopuštění se trestného činu v době, kdy je mladistvý pod vlivem omamných či psychotropních látek, které sám užil. Konkrétně pak při spáchání trestného činu pod vlivem alkoholu je nutné zkoumat, zda byla přičetnost pachatele ovlivněná proto, že na něj alkoholický nápoj začal působit v důsledku předcházející duševní poruchy nebo pokud byla přičetnost ovlivněná pouze vlivem působení alkoholu v krvi.⁷⁶ Dále se pak rozhodovací praxe často věnuje tzv. patologické opilosti, kdy je odpovědnost pachatele za provinění vyloučena v případě, že mladistvý si nebyl vědom své dispozice pro takový stav důsledkem požití alkoholu^{77,78} s tím, že tato porucha se projevuje abnormální reakcí na požití i malého množství alkoholu. V případě zkoumání rozumové a mravní vyspělosti u mladistvého, který dlouhodobě užívá omamné či psychotropní látky, je potřeba znalci nařídit, aby se zabýval zejména vlivem návyku mladistvého na těchto látkách a jeho změn ve schopnostech ovládacích či rozpoznávacích odvislých od závislosti.⁷⁹

3.3 Provinění

Jako provinění se označuje trestný čin spáchaný mladistvým. Toto odlišení má zejména funkci odlišovací od dospělých pachatelů a odráží princip tzv. restorativní funkce.⁸⁰ Obdobně jako v trestním zákoníku je kladen požadavek splnění formálního znaku provinění, tedy a) naplnit všechny znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu, b) věk a přičetnost, c) rozumovou a mravní vyspělost, a současně materiálního znaku, čímž se myslí společenská škodlivost. Rozdíl lze však shledat v modifikaci uvedené v ZOSM, a to požadavku pro

ostatně v souladu s jednou ze zásad trestního řízení, která vychází z obecné zásady stanovené čl. 4 odst. 4 Listiny, totiž zásadou přiměřenosti (zdrženlivosti), promítající se do § 2 odst. 4 trestního řádu a spočívající v zásadě takového postupu orgánů činných v trestním řízení, který zasahuje do základních práv a svobod, jen pokud je to nezbytně nutné.“

⁷⁵ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 516. ISBN 978-80-7400-350-9.

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 27.03.1980, sp. zn. 4 Tz 15/80, ECLI:CZ:NS:1980:4.TZ.15.1980.1.

⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 29.09.1970, sp. zn. 1 To 49/70, ECLI:CZ:NS:1970:1.TO.49.1970.1.

⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 31.10.1989, sp. zn. 5 Tz 57/89, ECLI:CZ:NS:1989:5.TZ.57.1989.1.

⁷⁹ JELÍNEK, Jiří. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018.s. 484. ISBN 978-80-7502-287-5.

⁸⁰ BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). s. 21. ISBN 978-80-7478-848-2.

společnost vyššího nebezpečí než je malé nebezpečí, oproti v trestním zákoníku stanovené vyšší než nepatrné nebezpečnosti pro společnost.

V § 5 ZOSM není blíže specifikován pojem trestný čin, přičemž se jako *lex generalis* považuje trestní zákoník a vůči němu jako *lex specialis* ZOSM, což lze vyvozovat také z § 6 odst. 2 ZOSM. V tomto případě je tedy potřeba zkoumat naplnění formálních a materiálních znaků trestného činu dle trestního zákoníku a zásad stěžejních pro toto posuzování.⁸¹ Při zkoumání naplnění skutkové podstaty provinění se nejprve posuzuje protiprávnost, tedy zda došlo k jednání, které je právem zakázané či nedovolené. Dále se posuzuje objekt trestného činu, tedy státem chráněný zájem, proti kterému provinění směřovalo. U mladistvých je to nejčastěji zákonem chráněné zdraví a majetek. Při zkoumání objektivní stránky trestného činu je posuzováno jednání, jeho následek a kauzální nexus. Fakultativně se může přihlížet také ke způsobu jednání či použití nějakého prostředku ke spáchání provinění. Za subjekt provinění je považován trestně stíhaný mladistvý. Konečně pak subjektivní stránka trestného činu musí obligatorně splňovat zavinění mladistvého, a to buď ve formě úmyslu nebo nedbalosti.

Při rozhodování o zahájení trestního stíhání mladistvého by měly být dodržovány zásady trestního práva, zejména pak zásady uvedené v ZOSM, zejména by však mělo být pamatováno na zásadu subsidiarity trestněprávní represe a princip *ultima ratio*, kdy by v případě mladistvých mělo dojít k jejich trestnímu stíhání skutečně až v případech, kdy nelze posuzovat jednání mladistvého jako společensky málo škodlivé.

Jako problematické se může jevit ustanovení § 73 odst. 1 písm. a) ZOSM o posuzování spáchání protiprávního činu v době, kdy mladistvý spáchal tento čin před dovršením osmnáctého roku věku, a nebo po jeho dovršení, kdy se ZOSM nepoužije a mladistvý je souzen podle trestního zákoníku, v případech, kdy by trestní zákoník po spáchání tohoto protiprávního činu stanovil trest stejný nebo přísnější. Ustanovení tohoto paragrafu pamatuje na případy, kdy dojde v souběhu ke spáchání více jednotlivých provinění s tím, že část z nich je spáchaná v době před dovršením osmnácti let věku pachatele, a část z nich až po dovršení věku osmnácti let pachatele. Pokud se však jedná o trestné činy pokračující, trvající a hromadné, zde se posuzuje až dokonání trestné činnosti, a pokud k dokončení došlo až po dovršení osmnáctého roku věku pachatele, bude jeho jednání posuzováno podle trestního zákoníku. I toto pravidlo je prolomeno, a to stanoviskem trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 10. 2010, sp. zn. Tpjn 300/2009, které poukazuje na to, jak by měly soudy pro mládež rozhodovat v případech,

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13.11.1996, sp. zn. 2 Tzn 187/96, ECLI:CZ:NS:1996:2.TZN.187.1996.1.

kdy ukládají tresty za sbíhající se trestné činy, přičemž lze z tohoto stanoviska dovodit, že lze v souhrnném trestu uložit ukládaném podle trestního zákoníku jako vedlejší trest také trestní opatření podle ZOSM, kterým se ukládá trest za trestnou činnost páchanou v době, kdy pachatel byl ve věku mladistvého.⁸²

Následně pak v § 73 odst. 1 písm. b) ZOSM uvádí, že pokud dojde k zahájení trestního stíhání až po dovršení devatenáctého roku věku mladistvého, taktéž se nevyužije ZOSM, avšak trestní zákoník. Současně je však potřeba pamatovat na pojem osoba blízká věku mladistvému, kdy se dle judikatury mají v odůvodněných případech využívat zásady ZOSM u pachatelů, kteří překročili osmnáctý rok věku. O této problematice je blíže pojednáno v následující podkapitole 3.4.

3.4 Věk blízký věku mladistvému

Podle trestního zákoníku je odlišen věk pachatele, který spáchal trestný čin v době plné trestní odpovědnosti, tedy po překročení osmnáctého roku věku. Věkem blízkým věku mladistvých se myslí věk, kdy je překročena horní hranice věku mladistvých, přičemž je ponecháno na úvaze soudu, o kolik může být věk pachatele převyšena věku osmnácti let, aby bylo jednání posuzováno za využití této definice, kdy je při posuzování viny a trestu přihlédnuto k věku blízkému mladistvých jako k polehčující okolnosti podle § 41 písm. f) trestního zákoníku. Podle návrhu systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy vydaném Ministerstvem vnitra České republiky by tyto osoby měly být pojmenovány jako „mladý dospělý pachatel“.⁸³ Vzhledem k tomu, že proces dospívání je u každého jedince individuální, je důležité pečlivě posoudit fyzickou, duševní a mravní vyspělost pachatele a zvážit, zda se u pachatele vůbec může využít tato polehčující okolnost s ohledem na jeho věk a již zmíněnou fyzickou, duševní a mravní vyspělost, a zda charakteristické znaky typické pro mladistvé a jejich chování

⁸²Rozhoduje-li soud pro mládež o sankci za sbíhající se činy, z nichž pachatel část spáchal jako mladistvý a část po dovršení osmnáctého roku věku (§ 25 odst. 3 ZSM), je pro úvahu o tom, zda má být uložen souhrnný (případně úhrnný) trest nebo souhrnné (případně úhrnné) trestní opatření, rozhodující, zda je nejpřísněji trestný čin spáchaný v době, kdy pachatel byl ve věku mladistvých nebo již dospělý. Byl-li pachatel v době spáchání tohoto činu ještě ve věku mladistvých, uloží mu soud pro mládež souhrnné (případně úhrnné) trestní opatření, v opačném případě souhrnný (případně úhrnný) trest.

Za situace, kdy je pachatel postihován i za trestnou činnost, které se dopustil jako dospělý a jež se sbíhá s jeho trestnou činností spáchanou před osmnáctým rokem věku, lze uložit jako další sankci například zákaz činnosti, jehož uložení odůvodňuje trestná činnost, které se dopustil již jako dospělý pachatel. Na souhrnné (úhrnné) trestní opatření je totiž třeba pohlížet jako na souhrnnou (úhrnnou) trestní sankci, která je vyměřena podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a v některých případech doplněna sankcí podle trestního zákoníku. Obdobně je tomu i v opačném případě, v němž je ukládán souhrnný trest, který je doplňován sankcí ukládanou podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jejíž uložení odůvodňuje spáchání provinění, jehož se pachatel dopustil jako mladistvý.

⁸³ Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/navrh-systemoveho-pristupu-k-peci-o-detske-a-mladistve-delikventy-vymezeni-pojmu.aspx> [online; cit. 2022-10-20]

měly vliv na spáchání provinění. Slovo blízký naznačuje, že by soud neměl při přiznání polehčující okolnosti přiznávat tuto polehčující okolnost starším pachatelům, kdy se zpravidla v odborné literatuře uvádí, že osoba blízká věku mladistvých by neměla překročit dvacátý první rok věku.⁸⁴ Rozhodující je věk pachatele v době, kdy došlo ke spáchání provinění.

Podle aktuální odborné literatury se věk posuzovaný jako blízký věku mladistvých nijak zvlášť zásadně neliší, vyjma názoru Schelleové⁸⁵, která uvádí, že za mladé dospělé se považuje populace raně dospělých, zahrnující léta následující po dosažení zletilosti, tj. věk od osmnácti do dvaceti až dvaceti čtyř let. Dle autorky této knihy se jedná o věk, kdy dochází k nabytí prvních skutečně vlastních sociálních zkušeností, a tito delikventně jednající jedinci se teprve stávají finančně nezávislími, proto lze na jejich jednání s přihlédnutím k osobnosti ještě do určitého věku nahlížet jako na nezralé a posuzovat jej mírněji. Ustálenější názor je pak v posuzování věku jako věku blízkém věku mladistvých nejpozději do dvaceti jedna let. Například Hulmáková⁸⁶ konstatuje, že ačkoliv věková hranice osob ve věku blízkém věku mladistvých není v české trestněprávní úpravě definována, je dovozováno, že se zpravidla jedná o osobu ve věku devatenácti a dvaceti let, výjimečně ve věku dvacet jedna let. Tato věková hranice je dle autorky této knihy obdobná, jako ve většině evropských úprav, které přihlíží k mezinárodním dokumentům vycházejícím z poznatků psychologie a které reagují na změny v sociálním vývoji společnosti. Tento názor je podpořen také v komentáři k trestnímu zákoníku od Šámala⁸⁷, podle kterého je potřeba ctít gramatický výklad slova „blízký“, proto by o věku blízkém věku mladistvých mělo být rozhodnuto vždy soudem ad hoc, jakožto o polehčující okolnosti podle § 41 písm. f) trestního zákoníku, avšak nemělo by se jednat o věk překračující dvacet jedna let. Komentářový výklad k § 41 písm. f) trestního zákoníku pak uvádí, že se zpravidla s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost pachatele jedná o věk devatenácti či maximálně dvaceti let a pouze ve výjimečných případech se může využít této polehčující okolnosti u osob, které jsou ve věku dvaceti jedna let.⁸⁸ Stejně tak je nahlíženo na věk blízký věku mladistvých v komentáři k trestnímu zákoníku od Draštíka⁸⁹, v němž je posouzena hranice věku blízkého věku mladistvých nejpozději do dvaceti jedna let pachatele s tím, že ač není trestním zákoníkem nijak horní hranice tohoto věku určena, a je ponechán prostor pro individuální přístup k osobám

⁸⁴ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník, 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2012. s. 366-368. ISBN 978-80-7400-428-5.

⁸⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 30. ISBN 80-86432-82-3.

⁸⁶ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 75 - 76. ISBN 978-80-7400-450-6.

⁸⁷ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník, 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2012. s. 368. ISBN 978-80-7400-428-5.

⁸⁸ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník, 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2012. s. 548. ISBN 978-80-7400-428-5.

⁸⁹ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR).s. 228. ISBN 978-80-7478-790-4

starším osmnácti let věku, v praxi se vychází z toho, že těmito osobami jsou osoby, které nepřekročily dvacet jedna let. V tomto komentáři k trestnímu zákoníku je dále upozorněno na hranici dovršení devatenácti let pachatele, neboť s touto událostí je spojováno nejpozdější možné prodloužení ochranné výchovy, a to podle § 22 odst. 2 ZOSM. Pro úplnost lze konstatovat, že snaha o začlenění věku blízkém věku mladistvých či jindy označované problematice jako tzv. kategorie mladých dospělých bylo, i když v podstatě bez úspěchu, žádáno ještě před přijetím ZOSM. K tomuto se vyjadřovala například Zoubková⁹⁰, podle které by v nově připravovaném zákoně o trestání mladistvých měla být zavedena kategorie mladých dospělých, kteří by měli být v zásadě stejně trestně odpovědní, jako mladiství. Ačkoliv autorka knihy nijak blíže neuvádí, o jaký věk by se mělo jednat, odkazuje na Pekingská pravidla viz str. 19 této práce či na doporučení Rady Evropy k trestní politice uplatňované u mladých dospělých, 25-27. 11. 1991, PC/91, přičemž v obou těchto dokumentech je kladen apel na přihlídnutí k jednotlivým specifikům projednávané věci, a na správné určení vhodnosti zvoleného potrestání dotyčné osoby.

Jak bylo výše uvedeno, je na úvaze soudu, jak bude posuzovat jednání pachatele, a zda bude přihlížet k jeho věku při úvahách o vině a trestu, pokud se pachatel dopustil deliktního jednání v krátké době po dovršení absolutní trestní odpovědnosti. Níže je uvedeno několik soudních rozhodnutí zaměřených na posouzení, zda lze využít možnost mimořádného snížení trestu odnětí svobody z důvodu, že pachatel je osobou ve věku blízkém věku mladistvých. Například v usnesení Nejvyššího soudu, č.j. 8 Tdo 333/2020-1661 ze dne 21. 4. 2020, kterým bylo dovolání obviněné odmítnuto, bylo obviněnou, která se dle rozsudku Městského soudu v Praze a následně pak dle usnesení Vrchního soudu v Praze dopustila jako členka organizované zločinecké skupiny zločinu podvodu, legalizace výnosů z trestné činnosti a padělání a pozměnění veřejné listiny, čímž spáchala škodu 15.437.207 Kč, a bezprostředně hrozilo způsobení další škody ve výši 60.066.733,50 Kč, uváděno, že by soud měl aplikovat ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku, a využít zákonem danou možnost v konkrétních případech mimořádně snížit trest odnětí svobody. Obviněná se dle svého tvrzení dopustila trestné činnosti poprvé a ve věku osmnácti let, z nedostatku životních zkušeností. Nejvyšší soud se však ztotožnil s názorem odvolacího soudu, dle kterého poměry pachatelky nejsou nijak netypické až výjimečné, aby byl dán důvod použití § 58 odst. 1 trestního zákoníku a uložen trest kratšího trvání. Soud posoudil případ tímto způsobem zejména z důvodu mnohosti útoků a podílu na působení škody obviněné,

⁹⁰ ZOUBKOVÁ, Ivana. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2002. s. 115 – 116. ISBN 80-86473-08-2.

kdy si navíc obviněná byla vědoma, čeho se dopouští, a i přesto v trestné činnosti pokračovala.⁹¹ Stejně tak v případě rozhodnutí Nejvyššího soudu, č.j. 11 Tdo 638/2018-112 ze dne 15. 8. 2018 nebylo přihlédnuto k jednání pachatele za použití polehčující okolnosti věku blízkému věku mladistvých. V tomto případě se jednalo o zločin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy, kterého se dle rozsudku Krajského soudu v Brně a usnesení Vrchního soudu v Olomouci dopustil obviněný společně se svým otcem a dalšími členy organizované zločinecké skupiny, a byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání osmi let. Dle tvrzení obviněného vše činil na příkaz svého otce a ve věku blízkém věku mladistvých, kdy se dle tvrzení obviněného v komentářové literatuře uvádí až věk dvacet jedna let jako věk blízký věku mladistvých. Nejvyšší soud zhodnotil jednání obviněného jako velmi aktivní v rámci organizované zločinecké skupiny, a také přihlédl ke skutečnosti, že se nejedná o první kriminální zkušenost obviněného. Z těchto důvodů shledal soud dovolání jako zjevně neopodstatněné, a návrh obviněného na posouzení jeho jednání s přihlédnutím k polehčující okolnosti, tj. věku pachatele blízkému věku mladistvých, neshledal jako důvodný.⁹² Naopak v případě rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem, který byl potvrzený usnesením Vrchního soudu v Praze a následně pak bylo zamítnuto obviněným podané dovolání k Nejvyššímu soudu, č.j. 8 Tdo 818/2019-1956 ze dne 14. 8. 2019, bylo přihlédnuto k věku pachatele v případě uložení trestu odnětí svobody nad 20 let. Podle právní věty Nejvyššího soudu „Závěr o naplnění alternativní podmínky pro uložení trestu odnětí svobody nad 20 do 30 let (§ 54 odst. 2 tr. zákoníku) spočívající v *„obzvláště ztížené možnosti nápravy“ je u pachatele ve věku blízkém věku mladistvých nutno založit na komplexním zhodnocení jeho osobnosti (tj. souhrnu všech poznatků o jeho chování a stavu jeho osobnosti) za současného zohlednění případně neukončeného procesu pachatelova dospívání, jenž je značně individuální a závisí mimo jiné na míře duševní a mravní vyspělosti a stupni jeho socializace*⁹³“ vyplývá, že pokud je pachatel ve věku blízkém věku mladistvých, a je mu ukládán výjimečný trest, musí být soudem úplně zhodnocena osobnost pachatele a jeho možnost nápravy. V tomto zmíněném případě se jednalo o zločin vraždy, zbavení osobní svobody a vydírání, spáchaný ve věku devatenácti let, za který byl obviněný odsouzen ke 23 letům trestu odnětí svobody. Obviněný v dovolání poukazoval na fakt, že se činu dopustil ve věku blízkém věku mladistvých, k čemuž by mělo být přihlédnuto jako k polehčující okolnosti. Současně obviněný uvedl toliko, že vzhledem k jeho věku doposud nedošlo k ukončení vývoje jeho osobnosti a k pevnému zformulování jeho osobnosti, a tedy že je

⁹¹ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tdo 333/2020 ze dne 21. 4. 2020

⁹² Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 11 Tdo 638/2018 ze dne 15. 8. 2018

⁹³ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tdo 818/2019-1956 ze dne 14. 8. 2019

u něho teoretická možnost resocializace. Podle dovolacího soudu vzhledem k věku pachatele nedošlo k ukončení jeho vývoje a není možné vyloučit, že by mohlo dojít k povahovým změnám v osobnostním vyžívání a není tedy splněna alternativa obzvláště ztížené možnosti nápravy obviněného, a i přes to, že byla obviněnému přiznána polehčující okolnost nízkého věku dále dovolací soud uvedl, že se jednalo o čin svou brutalitou a trýznivostí natolik závažný, že věk obviněného není nijak podstatnou polehčující okolností a je vzhledem k vysoké závažnosti zvláště závažného zločinu vraždy naplněna možnost využití vyšší trestní sazby tak, jak bylo soudem prvostupňovým i druhostupňovým rozhodnuto.⁹⁴ Jako přínosný může být považován rozsudek Nejvyššího soudu, č.j. 8 Tdo 1234/2018-49 ze dne 28. 11. 2018, kterým byl zrušen rozsudek Vrchního soudu v Praze č.j. 8 To 34/2018, ze dne 16. 5. 2018 a kterým bylo odvolání obviněného proti rozsudku Krajského soudu v Praze sp. zn. 6 T 77/2017, ze dne 5. 3. 2018, zamítnuto. V projednávané věci byl obviněný odsouzen za trestný čin vraždy své matky, kdy k trestnému činu došlo sedmnáct dní po dosažení věku osmnácti let obviněného, k trestu odnětí svobody v trvání deseti let. Obviněný se proti rozsudku soudu prvního stupně odvolal s poukázáním na to, že se činu dopustil sedmnáct dní poté, co dosáhl věku osmnácti let a mělo by být odvolacím soudem využito ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku a trest odnětí svobody by měl být mimořádně snížen. Odvolací soud rozhodl o uložení trestu pod spodní hranicí trestní sazby, v tomto případě byla dolní hranice trestní sazby 10 let, s odkazem na ustanovení § 140 odst. 1 trestního zákoníku, a uložil obviněnému trest odnětí svobody v trvání 8 let. Nejvyšší státní zástupce však s tímto názorem soudu nesouhlasil a podal proti rozhodnutí Vrchního soudu v Praze dovolání k Nejvyššímu soudu. Podle dovolatele není možné z věku pachatele dovozovat, že by byla polehčující okolnost podle § 41 písm. f) trestního zákoníku naplněna v takové míře, aby mohlo dojít k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody, neboť *„při aplikaci zmíněné polehčující okolnosti je totiž třeba vycházet z úrovně pachatelovy duševní, mravní a fyzické vyspělosti, stupně jeho socializace a zejména z toho, zda a jak se tyto skutečnosti projeví na spáchání trestného činu, resp. jaké charakteristiky typické pro osoby mladistvé a pro jejich chování měly vliv na spáchání trestného činu. Odvolací soud však neučinil žádné konkrétní zjištění o tom, jakým způsobem se na trestné činnosti obviněného, tj. na brachiálním způsobem provedeném úmyslném usmrcení poškozené, měla podílet okolnost, že u obviněného dosud přetrvávaly některé charakteristiky typické pro osoby mladistvé. Mimo samotného konstatování věku pachatele pouze uvedl, že osobnost obviněného se dosud vyvíjí a nelze učinit jednoznačný názor, jakým směrem se tento vývoj bude ubírat; připustil naopak, že jednání obviněného neslo*

⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tdo 818/2019-1956 ze dne 14. 8. 2019

*určité prvky zločinu vraždy spáchaného s rozmyslem (obviněný se totiž před útokem předem ozbrojil nožem pro případ, že by se mu nepodařilo odpor poškozené překonat holýma rukama, a útok vedl nečekaně a zákeřně zezadu)*⁹⁵. Dále dovolatel uvedl, že skutečnost, že věk pachatele výrazně nepřekročil hranici osmnácti let, je potřeba posuzovat vždy v souvislosti s druhem spáchaného trestného činu, kdy může být na spáchání trestných činů výtržnického charakteru nahlíženo jako jednání v „mladické nerozváženosti“, avšak v případě zločinu vraždy je zjevné, že protiprávnost a vysoká společenská škodlivost je zjevná i pachateli, u kterého nebyl zatím ukončen proces duševního a mravního vývoje. Nejvyšší soud v rámci hodnocení postupu Vrchního soudu v Praze shledal, že k polehčující okolnosti věku velmi blízkém věku mladistvých bylo přihlíženo v rámci úvah o délce trestu odnětí svobody již soudem prvostupňovým, avšak není možné posuzovat tuto polehčující okolnost jako naplnění možnosti soudu postupovat podle § 58 odst. 1 trestního zákoníku. Dále pak Nejvyšší soud uvedl, že zákonodárce omezil mírnější trestání striktně hranicí osmnáctého roku věku pachatele, a i přes to, že ke spáchání trestného činu došlo krátce po dosažení osmnácti let věku pachatele, není možné tuto skutečnost posuzovat jako důvod pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody.⁹⁶ Poslední zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu se ve svých tvrzeních opírá o dříve vydané usnesení Nejvyššího soudu, č.j. 3 Tdo 833/2016-28 ze dne 24. 8. 2016, kterým byl zrušen rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 2 To 5/2016 ze dne 18. 2. 2016 a přikázán k novému projednání. V tomto případě bylo rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 57 T 13/2014 ze dne 16. 9. 2015 rozhodnuto, že obviněný je vinný zvláště závažným zločinem znásilnění a přečinem ohrožování výchovy dítěte. Obviněný ve věku od dvaceti do dvaceti dvou let opakovaně páchal trestnou činností na dítěti ve věku 4 až 6 let. Proti rozsudku soudu prvního stupně podali obviněný i státní zástupce odvolání, kdy následně byl Vrchním soudem v Praze potvrzen trest odnětí svobody v trvání 3,5 roku. Státní zástupce proti tomuto rozhodnutí podal dovolání, ve kterém mimo jiné uvedl, že nebyly splněny podmínky k tomu, aby bylo z důvodu věku blízkém věku mladistvých využito ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku a došlo k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody. Dovolatel poukazoval na zjištění plynoucí ze znaleckého posudku z odvětví psychiatrie a psychologie o tom, že obviněný nejednal jako osoba nevyzrálá a nemělo by u něj dojít k využití polehčující okolnosti podle § 41 písm. f) trestního zákoníku. Současně však ve znaleckém posudku byla osobnost pachatele posouzena jako nezralá, a dále v posudku bylo konstatováno, že profil obviněného se blíží spíše mladistvému než dospělému člověku. Podle Nejvyššího soudu se věk pachatele nemůže posuzovat jako věk blízký

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tdo 1234/2018-49 ze dne 28. 11. 2018

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tdo 1234/2018-49 ze dne 28. 11. 2018

věku mladistvých, kdy proces dospívání je individuální a přiznání polehčující okolnosti podle § 41 písm. f) trestního zákoníku závisí „také na úrovni fyzické, duševní a mravní vyspělosti pachatele, na stupni jeho socializace a na tom, zda a jak se tyto skutečnosti projeví na spáchaném trestném činu, resp. jaké charakteristiky typické pro osoby mladistvé a pro jejich chování měly na jeho páčání vliv. Nelze si tedy vystačit jen s pouhým konstatováním věku pachatele. Při správném posouzení, zda mu uvedená polehčující okolnost svědčí či nikoli, je namístě vzít v úvahu i charakter trestné činnosti, již se dopustil. Věk ještě výrazněji nepřekračující hranici 18 let (§ 2 odst. 1 písm. c/ zákona o soudnictví ve věcech mládeže), může hrát jinou roli např. u pachatele majetkového deliktu nebo trestné činnosti výtržnického charakteru, a rozdílnou u pachatele závažného trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, jehož se navíc vědomě dopouští na dítěti v předškolním věku, ačkoli mu musí být známo (jako tzv. notorieta), že takové aktivity jsou obecně považovány za mimořádně zavrženíhodné a v tomto smyslu představují přísné společenské tabu. Z tohoto pohledu se soudy věcí nezabývaly vůbec.“⁹⁷ Z těchto důvodů dovolací soud rozhodl tak, že s ohledem na druh trestné činnosti, věk poškozené a věk pachatele není možné využít jak ustanovení § 41 písm. f) trestního zákoníku, tak ani ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku.⁹⁸

V opačném případě, než je uvedeno ve výše uvedených rozhodnutích Nejvyššího soudu, při posuzování absence trestní odpovědnosti pachatele z důvodu nedosažení požadovaného věku ZOSM lze poukázat například na rozhodnutí Nejvyššího soudu, soudu pro mládež, č.j. 8 Tdo 1383/2015-30 ze dne 24. 11. 2015, kterým bylo soudem dovolání obviněného odmítnuto. V tomto případě byl obviněný mladistvý uznán Okresním soudem v Liberci vinným proviněním loupeže a krádeže, kdy byl za tato provinění odsouzen k opatření odnětí svobody v trvání 1,5 roku, které bylo podmíněně odloženo na zkušební dobu 3 let. Odvolací soud pak rozhodl o snížení opatření odnětí svobody na dobu 1 roku a podmíněně jej odložil na zkušební dobu v trvání 1 roku. Proti rozsudku podal mladistvý dovolání, kdy dle jeho tvrzení není trestně odpovědný, neboť v době svého jednání nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby si byl schopen uvědomit následky svého jednání, navíc k protiprávnímu jednání došlo těsně po patnáctém roku jeho věku. Nejvyšší soud shledal, že není důvodné domnívat se, že zralost mladistvého by byla odlišná oproti vrstevníkům pachatele, a že je přiměřeně vyspělý svému věku po stránce psychické i fyzické, a že si i v takto nízkém věku byl schopen uvědomovat, že jedná protiprávně. Dovolací soud neshledal důvody k tomu, aby byl znalecky zkoumán duševní stav

⁹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 3 Tdo 833/2016-28 ze dne 24. 8. 2016

⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 3 Tdo 833/2016-28 ze dne 24. 8. 2016

pachatele a uzavřel, že projednávaná věc byla soudy nižší instance posouzena správně, tedy že mladistvý ve věku 15 let a 4 měsíců v době páchaní provinění byl trestně odpovědný, uvědomoval si, že jedná protiprávně a není důvodné na něj nahlížet jako na trestně neodpovědnou osobu.⁹⁹

Lze tedy shrnout, že ačkoliv je obhajobou dospělého pachatele navrhováno, že ke spáchání trestného činu došlo ve věku blízkém věku mladistvých, je zásadní, o jaký druh trestného činu se jedná. V případech závažných trestných činů, které byly výše v této kapitole uváděny, je rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ustálená v tom, že není možné využívat jak ustanovení § 41 písm. f) trestního zákoníku, tedy polehčující okolnosti, při jejímž využití je možné snížit trest až na dolní hranici trestní sazby, tak ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku, dle kterého za splnění tří podmínek stanovených zákonem může soud při ukládání trestu odnětí svobody snížit trest pod dolní hranici trestní sazby. Stejně tak je poměrně ustálená rozhodovací praxe při posuzování věku blízkému věku mladistvých na maximální věk dvaceti jedna let.

V úvahách de lege ferenda by mohlo dojít ke změně ZOSM v případech, kdy se posuzují pokračující, trvající či hromadné provinění, jejichž páchaní bylo započato ve věku mladistvých a ukončeno až po nabytí zletilosti osmnáctým rokem věku pachatele, aby bylo jednání pachatele posuzováno podle ZOSM, pokud bylo ukončeno jednání pachatele nejpozději do devatenácti let, když se jedná o věk blízký věku mladistvých.

3.5 Opatření

Dle § 9 ZOSM „*Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění*“. Český právní systém stanovuje široké spektrum možných prostředků, jak se snažit o nápravu pachatele ve věku mladistvém, a to ve třech základních opatřeních, kterými jsou výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole.¹⁰⁰ Vedle těchto opatření taxativně vyjmenovaných v § 10 ZOSM je také možné postupovat alternativně zvláštními způsoby, tzv. odklony od běžného řízení, kdy se podle § 69 ZOSM může postupovat

⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu, soudu pro mládež, sp. zn. 8 Tdo 1383/2015-30 ze dne 24. 11. 2015

¹⁰⁰ ZEHR, H., A. GOHAR, *The Little Book of Restorative Justice*. Peshawar: Uni-Graphics Peshawar, 2003, zejm. s. 40-41.

např. podmíněným odložením podání návrhu na potrestání, podmíněným zastavením trestního stíhání, narovnáním či odstoupením od trestního stíhání.¹⁰¹

Reakcí na trestnou činnost mladistvého z pohledu hmotněprávního, je uložení opatření. Možnosti soudu při ukládání opatření jsou v rámci jednotlivých potrestání provázány a mohou být kombinovány. Aby došlo k naplnění represivní úlohy trestního práva, soud má prostředky, kterými se snaží mladistvého navést uloženým opatřením k takovému životu, aby již trestnou činnost neopakoval. Hierarchie opatření je odstupňována v následujícím, nikoliv však závazném, pořadí: 1) odklon od trestního stíhání, kdy je za využití specifických mediačních sezení možné dospět k urovnání narušených sociálních vztahů motivací k bezúhonnému způsobu života, 2) uložení výchovného a ochranného opatření při zachování zásady proporcionality, kdy by mělo být přihlíženo k závažnosti trestné činnosti a osobě provinilce podle § 3 odst. 4 ZOSM, 3) uložení alternativního trestního opatření, které není spojeno s trestem odnětí svobody, a to jak s probačními prvky, tak bez nich, za současného působení sociálního prostředí, v němž se mladistvý pohybuje, současně se zvážením samotného vlivu projednání trestní věci na mladistvého, 4) uložení trestního opatření nepodmíněného trestu odnětí svobody, které je i v případě dospělých delikventů považováno jako ultima ratio, kdy ZOSM umožňuje uložení výrazně kratšího trestu odnětí svobody oproti výměře trestů u dospělých za současného uložení různých integračních opatření a vzdělávacích programů, které zlepšují proces návratu mladistvého do společnosti.¹⁰²

3.5.1 Výchovné opatření

Do výchovných opatření se podle § 15 odst. 2 ZOSM řadí dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou a jsou považována za nejmírnější opatření, bez represivního účelu, kterými má dojít k podpoře a výchově mladistvého. Soud při úvaze o uložení konkrétního opatření přihlíží individuálně k poměrům mladistvého a reaguje na jeho aktuální životní situaci. Podle § 15 odst. 1 ZOSM se výchovné opatření ukládá buď samostatně při upuštění od trestního opatření či v případě podmíněného upuštění od trestního opatření, a nebo i případně vedle ochranného či trestního opatření, pokud by soud měl za to, že uložení posledních dvou zmíněných opatření není dostačující. Výchovné opatření může být samo o sobě mladistvému uloženo, ovšem je potřeba přihlížet ke specifiku tohoto opatření, kterým je absence právních důsledků v případě jeho

¹⁰¹ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 74. ISBN 978-80-7400-350-9.*

¹⁰² *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 77. ISBN 978-80-7400-350-9.*

porušení. Z tohoto důvodu bývá soudy ukládáno jako podpůrné či doplňující opatření k opatření ochrannému či trestnímu, kdy v případě porušení povinnosti z těchto opatření plynoucí je možné vyvozovat další právní následky. Tato skutečnost se jeví jako problematičtější, když výchovné opatření by mělo být samostatným nástrojem nápravy mladistvého, nikoliv pouze doplňujícím např. trestnímu opatření.¹⁰³ Výchovná opatření je možné uložit mladistvému s jeho souhlasem již v průběhu řízení o jeho vině a trestu, nebo i v přípravném řízení. Souhlas mladistvého je potřeba z prostého důvodu, to jest ctění zásady presumpce nevinoty podle č. 40 LZPS a § 2 odst. 2 trestního řádu. S tím je také spojena možnost mladistvého kdykoliv svůj souhlas s uložením výchovného opatření před pravomocným skončením řízení o jeho vině odvolat. Navíc státní zástupce v přípravném řízení, jakož i soudce v řízení před soudem, mohou uložené výchovné opatření v průběhu těchto řízení změnit či zrušit.

Dohled probačního úředníka podle § 16 ZOSM má zajistit pravidelnou kontrolu mladistvého v jeho sociálním prostředí, zejména dohled nad výchovným působením rodičů a dodržováním výchovných povinností a omezení uložených mladistvému. Mladistvý je zejména povinen spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se k němu ve lhůtách, informovat ho o změně svého pobytu a umožnit mu vstup do svého obydlí. V případě nedodržení povinností vyplývajících z výchovného opatření dohledu probačního úředníka není zákonem stanovena žádná sankce. V případě, že byl využit institut odklonu, např. podmíněné odložení podání návrhu na potrestání či podmíněné zastavení trestního stíhání ve spojení s uložením výchovného opatření dohledu probačního úředníka, a mladistvý neplní povinnosti plynoucí z výchovného opatření, může soud, resp. státní zástupce, vyvodit následky za takové jednání mladistvého, a například podat k soudu návrh na potrestání.¹⁰⁴ Stejně tak je vhodné ukládat výchovné opatření dohledu probačního úředníka v případech, kdy je mladistvému stanovena zkušební doba, kdy např. podle § 33 ZOSM lze uložit opatření podmíněného odsouzení s dohledem. Porušením podmínky vedení řádného způsobu života a součinnosti při zajišťování dohledu probačního úředníka může být posuzováno jako neosvědčení mladistvého. Je pak na uvážení probačního úředníka, zda posoudí porušení povinností jako závažné a oznámí tyto skutečnosti předsedovi senátu, či zda pouze udělí mladistvému výstrahu.

Za probační program podle § 17 ZOSM je zejména považováno absolvování sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutického programu, vzdělávacího, doškolovacího

¹⁰³ ŠČERBA, Filip a Bronislava COUFALOVÁ. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. s. 78-79. ISBN 978-80-7502-131-1.

¹⁰⁴ ŠČERBA, Filip a Bronislava COUFALOVÁ. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. s. 80. ISBN 978-80-7502-131-1.

či rekvalifikačního nebo jiného vhodného programu, kterými dochází k rozvoji socializace a osobnosti mladistvého za současného omezení v běžném způsobu života.¹⁰⁵ Probačními programy by měly aktivně ovlivnit chování mladistvého, kdy jeho vytržením z běžného života má dojít k odstranění konfliktního stavu a vypořádání vztahů s poškozenými. Aby mohlo dojít k uložení tohoto výchovného opatření, mladistvý se musí s jeho průběhem dostatečně seznámit, a výslovně s uložení takového opatření souhlasit. Důvod podmínky souhlasu mladistvého je jeho snaha a vůle zapojit se do takového programu a aktivně se na něm podílet. I v tomto případě zákon nezavádí sankci za nedodržování výchovného opatření probačního programu, přičemž při jeho nedodržování mohou být vyvozovány obdobné závěry jako v případě výchovného opatření dohledu probačního úředníka. Úspěšné vykonání probačního programu se považuje za polehčující okolnost uvedenou v § 25 odst. 1 písm. a) ZOSM, podle kterého soud při vyměřování trestního opatření přihlíží k tomu, zda byl probační program vykonán či nikoliv. I v tomto případě probační úředník postupuje v případě porušování povinností mladistvého podle § 80 a následující ZOSM.

V rámci ukládání výchovných povinností může být mladistvému uložena zejména povinnost, aby bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu, jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona, vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu, usiloval o vyrovnání s poškozeným, nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním, a nebo jinak přispěl k odstranění následku provinění, aby se podrobil léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku nebo aby se podrobil ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.¹⁰⁶ Jedná se o výčet demonstrativní a soud pro mládež či státní zástupce (podle stádia řízení) mohou uložit odlišnou a více přílehlavou výchovnou povinnost. Výchovné povinnosti se většinou ukládají vedle trestních opatření, jakožto doplňující sankce například k opatřením spojeným se stanovenou zkušební dobou. Zajímavostí může být shledána absence souhlasu mladistvého s uložení výchovné povinnosti podle ustanovení § 18 odst. 1 písm. g), neboť podle § 15 odst. 3 ZOSM je při ukládání výchovného opatření dána povinnost

¹⁰⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 64. ISBN 80-86432-82-3.

¹⁰⁶ § 18 odst. 1 ZOSM

souhlasu mladistvého s uložením takového výchovného opatření. Dle autorky této práce by při úvahách zákonodárce *de lege ferenda* měla být zavedena podmínka souhlasu s uložením takového výchovného opatření podle § 18 odst. 1 písm. g) ZOSM stejně tak, jako je tomu právě v § 15 odst. 3 ZOSM, či případně vypustit duplicitní výchovná opatření z § 18 odst. 1 písm. g), kdy by došlo ke sjednocení právní úpravy ukládání výchovných opatření a stanovení povinnosti udělení souhlasu mladistvým. I v tomto případě se úspěšné vykonání výchovné povinnosti posuzuje jako polehčující okolnost podle ustanovení § 25 odst. 1 ZOSM.

Další možností soudce a v přípravném řízení státního zástupce je uložení opatření výchovného omezení. Tím se myslí zejména povinnost mladistvého, aby nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné, pro mladistvého nevhodné, prostředí, nestýkal se s určitými osobami, nezdržoval se na určitém místě, nepřechovával předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění, nežíval návykové látky, neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích, neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu, neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.¹⁰⁷ Současně lze uložit výchovné omezení pouze za předpokladu, že nedojde k narušení přípravy mladistvého na budoucí povolání. Výčet výchovných povinností je opět demonstrativní, soud tedy může s přihlédnutím k povaze protiprávní činnosti a k osobě pachatele uložit výchovnou povinnost odlišnou od těch, které jsou uvedeny v ZOSM.

Napomenutí s výstrahou je nejmírnějším druhem výchovného opatření a je prováděno za přítomnosti zákonného zástupce mladistvého. Může být provedeno buď soudem či přenecháno zákonnému zástupci mladistvého nebo výchovnému zařízení, ve kterém žije, případně školskému zařízení. Obdobně, jako u všech výše uvedených výchovných opatření, může být po výslovném souhlasu mladistvého i napomenutí s výstrahou uloženo již v průběhu řízení před jeho skončením.

Výchovná opatření v systému opatření uplatnitelných vůči mladistvým provinilcům. Výchovná opatření jsou jediným druhem opatření využitelných v reakci na trestně právně postižitelné činy, který se uplatní výlučně v systému soudnictví ve věcech mládeže vůči mladistvým provinilcům. Jejich komplexní právní úpravu obsahuje díl čtvrtý hlavy druhé zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Ačkoliv výchovná opatření tvoří jen dílčí segment celkového systému ukládání opatření mladistvým osobám, zastávají v něm klíčové místo, protože v rámci jejich úpravy jsou

¹⁰⁷ § 19 odst. 1 ZOSM

nejvýrazněji promítnuty základní prvky při trestání mladistvých oproti trestání dospělých, a to prevence a předcházení opakování protiprávní činnosti. Systém výchovných opatření je koncipován tak, že lze diferenciovat přístup a řešení v rámci řešení jednotlivých provinění, a lze tak vytvářet pozitivní prostředí v průběhu celého trestního řízení, případně i v povoleném rozsahu i po jeho skončení.¹⁰⁸

3.5.2 Ochranné opatření

Účel ochranných opatření je vymezen v ustanovení § 21 ZOSM, dle kterého by mělo ochrannými opatřeními dojít ke kladnému ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého, za současné ochrany společnosti před takovým jednáním mladistvého. Ochranná opatření mají funkci individuálně preventivní se zaměřením na výchovu, léčení či případně izolování mladistvého, a je možné je ukládat i vedle trestních opatření. Ochranná opatření mohou být uložena v případě spáchání provinění nebo činu jinak trestného, tedy lze potrestat ochranným opatřením jak mladistvého podle řízení ve věcech mladistvých, tak dítě mladší patnácti let, které není trestně odpovědné, a to v občanskoprávním řízení podle § 93 a následující ZOSM nebo pokud je pachatel nepřičetný. Aby mohlo být uloženo některé z ochranných opatření, musí dojít ke spáchání provinění nebo činu jinak trestného, ovšem oproti ukládání trestního opatření není dán důraz na charakter spáchaného provinění nebo činu jinak trestného, tedy na společenskou škodlivost.¹⁰⁹ Nebezpečnost pachatele a nutnost jeho léčby či výchovy je prvořadá, a primárně je kladen zásadní důraz na potřebu léčení, výchovy a izolace. Pro ukládání ochranných opatření se využívají stejné zásady, jako v trestním řízení podle trestního zákoníku. Soudy pro mládež v rozsudku při ukládání ochranného opatření nestanoví dobu trvání ochranného opatření a v průběhu jeho vykonávání odsouzeným pachatelem dohlíží na jeho působení. I přes to jsou však soudy vázány u některých opatření maximální dobou trvání například u ochranného léčení či zabezpečovací detence, přičemž po přezkoumání působení opatření na pachatele může dojít k prodloužení trvání ochranného opatření. Ochrannými opatřeními podle § 21 odst. 1 ZOSM jsou a) ochranné léčení, b) zabezpečovací detence, c) zabránění věci, d) zabránění části majetku, e) ochranná výchova.

Ochrannou výchovu soud ukládá podle ustanovení § 22 ZOSM, dle kterého lze uložit takové opatření, pokud „a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné

¹⁰⁸ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. s. 152 Praha: C. H. Beck, 2011.)

¹⁰⁹ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 211. ISBN 978-80-7400-350-9.

výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření.¹¹⁰ Z uvedeného ustanovení zákona vyplývá subsidiarita ochranné výchovy k výchovnému opatření. Současně zákon nijak neomezuje možnosti okruhu využití různých výchovných opatření, a proto soud při rozhodování o uložení výchovného opatření má povinnost posoudit konkrétní individuální okolnosti případu a osoby pachatele, neboť je oprávněn uložit ochrannou výchovu samostatně, a nebo vedle trestního opatření. Při výkonu ochranné výchovy dochází k vytržení pachatele z jeho dosavadního sociálního prostředí a k jeho přemístění do kolektivního zařízení. Doba, na kterou je možné uložit ochrannou výchovu, je limitována věkem pachatele, kdy ZOSM stanoví hranici věku mladistvého do osmnácti let, či v případech zvláštního zřetele hodné lze prodloužit ochrannou výchovu do devatenácti let věku pachatele¹¹¹, a dále požadavkem účelnosti opatření. Podle ZOV je prováděn výkon ochranné výchovy v diagnostických ústavech, výchovných ústavech, dětských domovech a dětských domovech se školou. Pro zajímavost lze uvést, že ZOV zavádí prostředky dosažení bezpečnosti v těchto budovách například možností využití speciálních stavebně technických prostředků k zabránění útěku mladistvých či zabudování audiovizuálních systémů pro kontrolu chodeb, vnitřních prostor atp.¹¹²

Ochranné léčení se ukládá mladistvým, kteří jsou postiženi duševní poruchou, či jsou osobami závislými na návykových látkách, a to podle pravidel zavedených v trestním zákoníku. Podle § 99 odst. 1 trestního zákoníku se obligatorně ukládá ochranné léčení mladistvému, který jednal ve stavu zmenšené přičetnosti (ve stavu vyvolaném duševní poruchou, kterou se podle § 123 trestního zákoníku myslí „*mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka*“¹¹³), přičemž za takový stav se považuje oslabení schopností rozpoznávacích nebo určovacích. Pokud by však došlo u mladistvého ke stavu úplné nepřičetnosti, nebyl by podle § 26 trestního zákoníku mladistvý za své jednání trestně odpovědný. V případě pochybností o přičetnosti mladistvého je potřeba nechat vypracovat znalecký posudek, kterým bude vyšetřeno duševní zdraví mladistvého. Znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru

¹¹⁰ § 22 ZOSM

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tz 9/2008 ze dne 27. 3. 2008.

¹¹² ŠČERBA, Filip a Bronislava COUFALOVÁ. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. s. 117-118. ISBN 978-80-7502-131-1.

¹¹³ § 123 trestního zákoníku

zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii mohou společně podat znalecký posudek soudu pro mládež rozhodujícím o uložení ochranného léčení, kterým je zjištěno, zda je pobyt mladistvého na svobodě nebezpečný. Pobyt na svobodě mladistvého a jeho nebezpečnost pro společnost se posuzuje v době probíhajícího řízení, nicméně nepřičetnost mladistvého je zkoumána z hlediska doby, kdy došlo ke spáchání provinění.¹¹⁴ Ochranné léčení může být uloženo buď ve formě ambulantní či ve formě ústavní. V případě ambulantního léčení je mladistvý v případě, že je ambulantní způsob výkonu tohoto opatření vhodný, na svobodě, a je povinen docházet do zdravotnického zařízení poskytujícím ambulantní péči ve stanovených termínech. V případě, že by soud v průběhu výkonu ochranného ambulantního léčení shledal nutnost přeměnit jej na léčení ústavní, zákon mu dává možnost o tomto kdykoliv rozhodnout. Ústavní léčení běžně probíhá v psychiatrických léčebnách, kdy je výkon opatření spojen s omezením osobní svobody, případně ve věznicích, pokud je současně s opatřením ochranného léčení uložen i trest odnětí svobody. Z tohoto důvodu je soud povinen zkoumat (zejména povahu choroby, léčebné možnosti, povahu a závažnost trestné činnosti a dále nebezpečí stran mladistvého znamenající pro společnost¹¹⁵), zda je skutečně dána potřeba zásahu do svobody a dosavadního života mladistvého takovým způsobem, jako je jeho umístění do zmíněného zařízení. Současně soud může rozhodnout o změně ochranného ústavního léčení na zabezpečovací detenci.

Zabezpečovací detence podle § 100 trestního zákoníku, jakožto jedno z opatření ukládané v rámci trestního řízení, poskytuje zejména ochranu společnosti před mladistvými postiženými duševní poruchou, či závislými na návykových látkách.¹¹⁶ Mladistvému, u kterého není vhodné využít trest ochranného léčení, je uložen trest zabezpečovací detence, a to z důvodu zjištění

¹¹⁴ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 216. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹¹⁵ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 217. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹¹⁶ Podle nálezu Ústavního soudu sp. zn. 66/2004 SbNU, sv. 35 ze dne 3. 11. 2004 je „ochranné léčení v ústavní formě mimořádně závažným omezením osobní svobody léčeného, které někdy může znamenat větší újmou než nepodmíněný trest (trestní opatření) odnětí svobody, a to zejména díky neurčitosti svého trvání. Proto je třeba zjišťovat zákonné podmínky pro uložení ochranného léčení v ústavní formě s mimořádnou pečlivostí. Jelikož právě hrozba nebezpečí ze strany (mladistvého) pachatele je hlavní skutečností, která tento závažný zásah do jeho základních práv opravňuje, je zřejmé, že mezi těmito dvěma zájmy musí existovat určitá proporcionalita; tedy čím vyšší nebezpečí ze strany nepřičetné osoby hrozí, tím vyšší je možnost její osobní svobody. Přestože intenzita ochranného léčení není prvořadě určena povahou a závažností činu jinak trestného, nýbrž potřebou léčby, jistá závislost mezi spáchaným činem a intenzitou ochranného léčení je žádoucí. Například uložení ochranného léčení v ústavní formě je namístě zejména v těch případech, kdy nepřičetná osoba spáchá čin jinak trestný, za který by v případě její trestní odpovědnosti bylo zřejmě nutno uložit nepodmíněný trest (trestní opatření) odnětí svobody. Naopak u nepřičetné osoby, která spáchala čin jinak trestný, který by v případě její trestní odpovědnosti byl zřejmě posouzen jako trestný čin (provinění), jehož typová společenská škodlivost i konkrétní závažnost je nižší, a bylo by tedy namístě uložení alternativního trestu nespojeného s přímým omezením na svobodě, je možno uložit ochranné léčení v ústavní formě spíše ve výjimečných případech, které jsou odůvodněny konkrétními skutkovými okolnostmi.“

natolik závažné duševní poruchy, kdy lze dospět k závěru, že není pravděpodobné uzdravení pachatele a současně je důvodné se domnívat, že by pachatel trestnou činnost opakoval. Současně není nijak běžné ukládání tohoto opatření, neboť duševní vývoj mladistvého není ve věku mladistvém plně ukončen, a je možné předpokládat v rámci procesu dospívání změny v rozumové a mravní vyspělosti pachatele. Mladistvému pachateli je obligatorně zabezpečovací detence ukládána v případě spáchání úmyslného provinění, které sazbou odpovídá zločinu u dospělého pachatele, a to ve stavu zmenšené přičetnosti či ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo v případech, kdy mladistvý není v době spáchání provinění přičetný, a tedy není trestně odpovědný, avšak je dána obava, že pobyt takové osoby na svobodě je nebezpečný.¹¹⁷ Fakultativně lze zabezpečovací detenci uložit mladistvému, který jednal úmyslně, a spáchané provinění odpovídá trestní sazbě zločinu u dospělého pachatele v době, kdy trpěl duševní poruchou, a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, a nebo v případě, kdy mladistvý zneužívá návykové látky, a již dříve spáchal provinění, které trestní sazbou odpovídá závažnému zločinu v případě trestání dospělých pachatelů. Stejně jako v případě ochranného léčení je potřeba vypracovat znalecký posudek, zejména z důvodu posouzení, zda je uložení zabezpečovací detence nejvhodnějším opatřením. Zabezpečovací detence se vykonává ve speciálních ústavech sloužících k tomuto účelu, ve kterých jsou mladiství povinni účastnit se léčebných, psychologických, vzdělávacích, pedagogických, rehabilitačních a činnostních programů. Doba uložení zabezpečovací detence se nenařizuje, neboť zabezpečovací detence trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje ochrana společnosti, avšak v průběhu jejího výkonu je možné ji změnit na ústavní ochranné léčení. Podle § 100 odst. 5 trestního zákoníku je soud povinen přezkoumat jednou za 6 měsíců, zda jsou stále dány důvody pro pokračování v tomto opatření. O změně zabezpečovací detence rozhoduje soud, v jehož obvodu se nachází ústav, ve kterém je zabezpečovací detence vykonávána.

K zabránění věci či zabránění části majetku dochází zejména v případech, kdy buď mladistvý pachatel prostřednictvím zabírané věci spáchal provinění nebo pokud ji pachatel získal výnosem z provinění, nejedná se však o taxativní výčet, kdy ani trestní zákoník přesně neuvádí, z jakých důvodů je zabránění věci či části majetku možno uložit. Zabíraná věc nebo část majetku musí být v rozsudku konkrétně specifikovaná a označená tak, aby mohlo dojít k vykonatelnosti uloženého opatření.¹¹⁸ Zabíranými věcmi jsou zpravidla zbraně, narkotika, výbušniny nebo například nosiče

¹¹⁷ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 220. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 12 Tmo 46/2007, ze dne 10. 10. 2007.

s dětskou pornografií či jiným závadným obsahem. Soud ukládá trestní opatření zabrání věci nebo zabrání části majetku vždy, když dojde ke zjištění, že mladistvý či jiná osoba drží věc v rozporu se zákonem. Podle § 101 odst. 4 trestního zákoníku soud může místo zabrání věci uložit povinnost ve lhůtě věc pozměnit tak, aby jí nebylo možné použít ke společensky nebezpečnému účelu, odstranit určité zařízení, odstranit její označení nebo provést její změnu, nebo omezit dispozice s věcí. V případě, že nedojde ke splnění v předchozí větě uvedených povinností v soudem stanovené lhůtě, soud rozhodne o zabrání věci. Trestní zákoník v § 101 – § 103 uvádí možnosti ochranných opatření, které se využijí i u mladistvých, a to konkrétně zabrání věci, zabrání náhradní hodnoty, zabrání části majetku a zabrání spisů a zařízení, které pak podle § 104 trestního zákoníku připadají státu.¹¹⁹

Ačkoliv jsou ochranná opatření ukládána i v rámci trestního řízení dospělých pachatelů, v určitých případech mohou být také ukládána pachatelům mladistvým. Zajímavostí může být skutečnost, že ochranná opatření lze uložit i trestně neodpovědnému mladistvému, který byl v době protiprávního jednání nepřičetný či nedosáhl potřebného věku, a také skutečnost, že se jejich uložení nepromlčuje ani jej nelze zahladit. Za problematiku lze považovat posouzení, zda je skutečně přítomna vysoká pravděpodobnost a obava z opakování závažnější protiprávní činnosti do budoucna, čímž dochází ke splnění podmínky pro možnost uložení ochranného opatření, které je svým obsahem zásadním zásahem do života mladistvého.¹²⁰

3.5.3 Trestní opatření

Trestní opatření patří mezi nejpřísnější potrestání za spáchání provinění. Jedná se o podpůrné opatření ve vztahu k opatřením výchovným a ochranným podle zásady subsidiarity, kdy dle § 3 odst. 2 ZOSM lze využít trestní opatření pouze v případech, kdy by jiné opatření neplnilo svůj účel s ohledem na osobu mladistvého pachatele a charakter spáchaného provinění. Trestní opatření je využíváno, pokud by zvláštní způsoby řízení a opatření nevedly k dosažení účelu ZOSM. Je možné uložit trestní opatření spojené s odnětím svobody či opatření nespojená

¹¹⁹ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 229-230. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹²⁰ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 502/02, ze dne 3. 11. 2004 dle kterého „Ochranné léčení v ústavní formě je mimořádně závažným omezením osobní svobody léčeného, které někdy může znamenat větší újmu než nepodmíněný trest (trestní opatření) odnětí svobody, a to zejména díky neurčitosti svého trvání. Proto je třeba zjišťovat zákonné podmínky pro uložení ochranného léčení v ústavní formě s mimořádnou pečlivostí. Jelikož právě hrozba nebezpečí ze strany (mladistvého) pachatele je hlavní skutečností, která tento závažný zásah do jeho základních práv opravňuje, je zřejmé, že mezi těmito dvěma zájmy musí existovat určitá proporcionalita; tedy čím vyšší nebezpečí ze strany nepřičetné osoby hrozí, tím vyšší je možnost omezení její osobní svobody.“

se zbavením osobní svobody mladistvého. V případech opatření nespojených s odnětím svobody je kladen důraz na individuální prevenci a resocializaci mladistvého bez jeho vytržení ze svého sociálního prostředí. Soud při ukládání trestních opatření přihlíží k chování mladistvého po spáchání provinění, zejména pak k polehčujícím okolnostem, kterými jsou například úspěšné absolvování probačního či terapeutického programu, vzdělávacího či rekvalifikačního programu nebo například zda pachatel nahradil poškozenému způsobenou škodu, či zda se po spáchání provinění choval takovým způsobem, že lze předpokládat neopakování protiprávního jednání. Tyto polehčující okolnosti lze zohlednit v případě, kdy mladistvý souhlasil s uložením výchovného opatření již v průběhu řízení viz předcházející kapitoly.

ZOSM uvádí taxativní výčet trestních opatření, kterými jsou: a) obecně prospěšné práce, b) peněžitá opatření, c) peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu, d) propadnutí věci, e) zákaz činnosti, f) zákaz držení a chovu zvířat, g) vyhoštění, h) domácí vězení, i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, j) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmínečné odsouzení), k) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, l) odnětí svobody nepodmínečné.¹²¹ Z uvedeného výčtu lze shledat snahu zákonodárce o zavedení možnosti soudu ukládat trestní opatření nespojená s odnětím svobody, tedy takzvaná alternativní trestní opatření, neboť je dán předpoklad možnosti nápravy mladistvého, a navíc by v případě vývoje rozumové a mravní vyspělosti mladistvého za současného vytržení mladistvého z jeho přirozeného prostředí mohlo dojít k jeho negativnímu ovlivnění. Při sledování časové působnosti ZOSM a trestního zákoníku je možné uložit pouze takové trestní opatření, jaké umožňují zmíněné zákony ukládat v době, kdy se o provinění rozhoduje. Dále je pak potřeba přihlížet k principu individualizace, kterým je dána povinnost soudu rozhodnout o adekvátním a přiléhavém opatření s ohledem na specifika projednávané věci.

Trestní opatření obecně prospěšných prací je ukládáno podle § 62 až § 65 trestního zákoníku, kdy ustanovením § 26 odst. 1 ZOSM jsou upravena některá specifika týkající se mladistvých pachatelů. Horní hranice sazby nemůže převyšovat polovinu horní hranice sazby uvedené v trestním zákoníku, což znamená, že mladistvým lze uložit povinnost vykonat obecně prospěšné práce v rozsahu od 50 do 150 hodin. Soud je povinen zjišťovat stanovisko mladistvého k tomuto trestnímu opatření, avšak i v případě, že by mladistvý nesouhlasil

¹²¹ § 24 odst. 1 ZOSM

s uložením tohoto opatření, soud může povinnost vykonat obecně prospěšné práce mladistvému uložit. V případě, že mladistvý nevykoná obecně prospěšné práce, mohou být soudem přeměněny nevykonané hodiny na opatření odnětí svobody, domácí vězení či na peněžitě opatření.¹²²

Peněžitě opatření podle § 27 ZOSM je výdělečně činnému mladistvému ukládáno obdobně jako u dospělých pachatelů za využití § 67 až § 69 trestního zákoníku. Pokud mladistvý není výdělečně činný, může mu být peněžitě opatření uloženo pouze v případě, že to umožňují jeho majetkové poměry, v opačném případě soud nemůže takové opatření mladistvému uložit. Denní sazba činí 100 Kč a nejvíce 5000 Kč v rozsahu deseti až tři sta šedesáti pěti denních sazeb. To znamená, že mladistvý může být povinen uhradit nejvýše 1 825 000 Kč, avšak tento způsob trestání mladistvých není v praxi často využíván, neboť mladiství nebývají osobami výdělečně činnými a většinou nevlastní majetek v takové hodnotě, aby mohlo být toto zmíněné opatření uloženo. Uložené peněžitě opatření by často mohlo být nedobytné, a navíc by nemělo dostatečnou požadovanou výchovnou funkci na mladistvého. Pokud by však mladistvý nesplnil povinnost uhradit rozsudkem stanovenou částku, může mu soud uložit náhradní trestní opatření odnětí svobody maximálně v rozsahu jednoho roku. Dále může soud v případě nevykonaného zbytku opatření nahradit uložením povinnosti mladistvého vykonat obecně prospěšnou činnost v rámci probačního programu nebo v rámci výchovné povinnosti.

Peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu je možné uložit výhradně v řízení s mladistvými. Podmíněný odklad výkonu peněžitě opatření zavádí možnost mladistvého po vynesení rozsudku soudu prokázat, že se chová řádně a došlo k jeho nápravě, čímž je peněžitě opatření prominuto a mladistvý není povinen částku stanovenou rozsudkem uhradit. Společně s tímto opatření bývá soudem uloženo výchovné opatření, které má mladistvý ve zkušební době povinnost dodržovat. V případě osvědčení mladistvého ve zkušební době se na něj hledí jako by nebyl odsouzen.

Trestní opatření vyhoštění je považováno jako jedno z nejvýznamnějších co do zásahu do poměrů mladistvého, neboť mladistvého lze vyhostit z České republiky do ciziny na dobu 5 let. Nemůže se jednat o českého občana či osoby uvedené v § 80 odst. 3 ZOSM. Současně v případě, kdy je mladistvý občanem Evropské unie, je dána povinnost splnění podmínky, že v případě

¹²² ŠČERBA, Filip a Bronislava COUFALOVÁ. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. s. 147-148. ISBN 978-80-7502-131-1.

neuložení opatření vyhoštění by došlo k vážnému ohrožení bezpečnosti státu či veřejného pořádku. Navíc soud při ukládání tohoto opatření musí přihlížet k nejlepším zájmům mladistvého.

U trestních opatření zákazu činnosti, domácího vězení či zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem je výchozí úprava dána trestním zákoníkem, doplněná specifiky v případě sankcionování mladistvých ZOSM.

Posledním z trestních opatření, považovaným za nejpřísnější opatření, je nepodmíněné odnětí svobody, které se ukládá pouze v případech, kdy by jiná opatření nedosáhla účelu ZOSM. Oproti trestání dospělých pachatelů je možné uložit trestní sazbu stanovenou trestním zákoníkem sníženou o polovinu a zároveň dolní hranice nesmí převyšovat jeden rok a horní hranice pět let. Uložení vyšší trestní sazby je možné využít pouze v případě, kdy mladistvý spáchal takové provinění, za které umožňuje trestní zákoník v případě trestání dospělých uložit výjimečný trest, a navíc povaha a závažnost jednání mladistvého jsou mimořádně vysoké. Podle § 32 ZOSM může soud při ukládání opatření trest odnětí svobody mimořádně snížit pod dolní hranici sazby stanovené v trestním zákoníku, pokud má za to, že vzhledem k okolnostem případu postačí opatření kratšího trvání. Soud může uložit více trestních opatření vedle sebe či je může alternativně ukládat samostatně.¹²³ Dále může soud mladistvému uložit trestní opatření společně s opatřeními výchovnými či ochrannými, pokud by měl za to, že v rámci individuálního posouzení osoby pachatele by takový postup byl v rámci usměrnění mladistvého určitým způsobem nejvhodnější. Soud je povinen ve výroku rozsudku o uložení trestního opatření odnětí svobody vždy rozhodnout i o tom, že je mladistvý zařazen do věznice pro mladistvé či do zvláštního oddělení pro mladistvé.¹²⁴

Za poměrně problematické může být v případě ukládání trestu odnětí svobody považováno rozhodování soudu pro mládež o tom, zda osobu ve věku blízkém věku mladistvých zařadí do výkonu trestu odnětí svobody do specializované věznice pro mladistvé či do věznice pro dospělé. Tato situace může nastat v případech, kdy pachatel jednal protiprávně v době, kdy byl ve věku mladistvém, ale řízení o vině a trestu končí až v době, kdy již dovršil devatenáctý rok věku. Rozhodujícím kritériem pro úvahy soudu je zákonem stanovené hledisko, kterým

¹²³ Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 2 To 144/03, ze dne 9. 10. 2003.

¹²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tz 123/2006, ze dne 13. 9. 2006.

může být např. povaha protiprávního jednání, délka trestu a stupeň vážnosti.¹²⁵ Soud je pak povinen velmi důkladně zvažovat všechny skutečnosti a okolnosti případu, osobnost pachatele a další podstatné informace, aby v zájmu dalšího pozitivního vývoje mladistvého a zároveň ochrany společnosti zvolil optimální výkon již ze samotné podstaty velmi invazivní trestní sankce (např. v případě, že dojde k vraždě osoby, navíc v afektu, přičemž oběť pachatele několik let sexuálně týrala, avšak dle zjištění orgánů činných v trestním řízení je osobnost pachatele nenarušená a neexistují žádné další okolnosti, pro které by bylo nevhodné pachatele umístit do specializované věznice pro mladistvé, není důvod pro zařazování pachatele do věznice pro dospělé a vystavovat ho nevhodným vlivům).¹²⁶ V tomto případě by bylo možné do budoucna navrhnout změnu právní úpravy v tom smyslu, že by bylo explicitně v trestních předpisech uvedeno, za jaká provinění by byl soud povinen i v případě, že by byl pachatel odsuzován k trestu odnětí svobody až ve věku devatenácti let, zařazovat odsouzeného do věznice pro dospělé. V ostatních případech by pak zůstalo na úvaze soudu, jaký druh věznice by byl zvolen.¹²⁷

¹²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, 4 Tz 49/64, ze dne 25. 11. 1964: „Úplné zjištění všech polehčujících a přitěžujících okolností, jakož i zhodnocení stupně jejich intenzity ve vztahu k ostatním okolnostem, které se týkají činu a osoby pachatele a ve svém souhrnu tvoří stupeň nebezpečnosti činu pro společnost (§ 3 odst. 4 tr. zák.), je nezbytnou podmínkou pro stanovení druhu a výměry trestu.“

¹²⁶ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. s. 326. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹²⁷ Plénum Nejvyššího soudu ČSSR č. Plsf 1/84 z 22. 12. 1984: „Ukládání nepodmíněného trestu (trestního opatření) odnětí svobody – byť krátkodobého – mladistvým je mimořádně citlivým problémem, poněvadž mladiství jsou osoby bez větších zkušeností, u nichž se teprve dovršuje jejich rozumový a mravní vývoj. Nevyzrálost zejména mladších kategorií mladistvých patří také k hlavním příčinám jejich selhání a spáchání trestné činnosti, jejíž důsledky zpravidla nepromýšlejí. Na druhé straně jsou právě u mladistvých podstatně příznivější předpoklady k jejich nápravě již při použití mírnějších výchovných prostředků, což vše svědčí o oprávněnosti stanoviska převážně uplatňovaného v soudní praxi, že nepodmíněný trest (trestní opatření) odnětí svobody je třeba uložit pouze v případech spácháním závažného trestného činu (provinění) a dále tehdy, když se pro vyšší stupeň narušení mladistvého minula účinkem dřívější výchovná opatření jiného druhu.“

4 Právní úprava trestání mladistvých v okolních státech

4.1 Rakouská právní úprava

Zatímco rakouské trestní právo týkající se dospělých pachatelů se řídí zásadou trestní odpovědnosti pachatele, deviantní chování mládeže je nezávisle na této zásadě řešeno v širším smyslu v několika oblastech práva. Obecně platí, že obecné trestněprávní předpisy se užíjí subsidiárně, ke speciálnímu zákonu, který upravuje problematiku odpovědnosti za jednání mladistvých, tj. zákon o soudnictví nad mládeží (Bundeseugesetz vom 20. 10. 1988, BGBl 1988/599, über die Rechtspflege bei Jugendstraftaten (Jugendgerichtsgesetz), dále jako rJGG), který je ústředním zákonem věnující se danému jevu. Podle rámcové definice § 1 odst. 1 bodu 2 uvedeného zákona je péče o mládež (v užším slova smyslu) podpora rozvoje mladistvých prostřednictvím nabídek pomoci při péči a výchově a prostřednictvím výchovných opatření. Ve smyslu preventivní péče rJGG nevyžaduje žádné zvláštní pojetí odpovědnosti mladistvého. V souladu s tím je v § 12 odst. 1 tohoto zákona o péči o mládež mezi sociálními službami, které mají být nabízeny v rámci péče o mládež, výslovně uvedena podpora rodičů a opatrovníků, jakož i nezletilých, a to prostřednictvím institucí pro včasné rozpoznání a léčbu deviantního chování nezletilých. Kromě toho rakouský zákon rJGG definuje určité nežádoucí formy chování, které jsou považovány za nebezpečné pro samotnou mládež (např. kouření, pití alkoholu, chování na veřejnosti), přičemž je zdůrazněn požadavek primárně na odpovědnost dospělých, ale zároveň i umožňuje použití sankce již vůči osobám starším 14 let.¹²⁸ Zákon vymezuje tři skupiny delikventů z hlediska věku, a to děti, které nedovršily 14 let, dále mladistvé, to jsou osoby, které již dovršily 14 let a nepřekročily osmnáct let a osoby, které v době spáchání činu dovršily osmnáct let, ale nepřekročily dvacet jedna let. Podle rakouské právní úpravy jsou mladiství od 14 let do osmnácti let souzeni výhradně podle rJGG. Tato věková hranice byla zavedena novelou rJGG z roku 2001, zákon č. 278/1961 o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, kterou došlo k zavedení odlišné horní hranice trestní odpovědnosti mladistvých, kdy namísto původních devatenácti dovršených let byla posunuta hranice věku na dovršených osmnáct let.¹²⁹ Spodní hranice odpovědnosti mladistvých je od přijetí původního rJGG (zákon č.599/1988 uveřejněný ve spolkové sbírce zákonů) nezměněná. Nezletilé osoby, které se dopustily trestného činu před dovršením 14 let nelze za jejich jednání potrestat. Trestné činy spáchané dětmi mladšími 14 let nejsou trestány před trestními soudy, nýbrž jsou

¹²⁸ Dostupné na: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2004-1-page-121.htm> [online; cit. 2022-11-20]

¹²⁹ Původně podle trestního zákoníku č. 117 z roku 1852 byla trestní odpovědnost stanovena od věku 12 let – viz PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní*. Díl všeobecný. Praha: Všehrd, 1912, s. 76 – 81.

projednávány sociálními úřady, které působí na mladistvé prostřednictvím různých vhodných opatření. Mladiství ve věku od 14 do osmnácti let nepodléhají obecnému trestnímu právu pro dospělé. Rakouský zákon o trestání mládeže rozlišuje v § 1 tzv. „nezletilé“, tedy osoby, které nedovršily 14 let věku, a dále tzv. „mladistvé“, tedy osoby, které dovršily 14 let věku, ale nedovršily osmnácti let. Dále pak popisuje, že tzv. „trestným činem mladistvého“ je jednání, které bylo spácháno mladistvým a za který by mohl být uložen soudem trest, a nakonec uvádí toliko, že tzv. „trestní věci mladistvého“ se rozumí trestní řízení vedené z důvodu trestné činnosti spáchané mladistvým.¹³⁰ Podle § 5 rakouského zákona o trestání mládeže je účelem tohoto zákona dosažení nápravy nezletilých pachatelů a předcházení opakování takové činnosti. Speciálně vyškolení soudci, stejně jako laici se speciálními odbornými znalostmi (učitelé, vychovatelé a odborníci v oblasti péče o děti) jsou zapojeni do řízení o potrestání mladistvých. Ústřední myšlenkou soudnictví ve věcech mládeže je speciální prevence s cílem zabránit mladistvým pachatelům v tom, aby se dopouštěli trestné činnosti. Také je kladen důraz na potřebu zohlednit doposud neukončený vývoj mladistvého a jeho osobnosti. Pokud není v rakouském zákoně o trestání mládeže právně zakotven postup, jakým by měl soud dále v řízení pokračovat, použije se obecná trestněprávní úprava.

Podle § 46a jRGG odst. 1je stanovena povinnost vést trestní řízení u osob, které v době spáchání skutku nedovršily dvacet jedna let, před soudem pro mladistvé.¹³¹ Dále pak v odstavci druhém téhož paragrafu zákon podává výčet ustanovení, která jsou přiměřeně použita, pokud došlo ke spáchání trestného činu osobou, která nedovršila dvacet jedna let. U tzv. mladých dospělých jsou v Rakousku platné určité modifikace v průběhu trestního řízení, které zmírňují postavení mladého dospělého pachatele. Jako konkrétní modifikace lze uvést, že tento věk se automaticky posuzuje jako polehčující okolnost v průběhu trestního řízení, dále nelze uložit mladému dospělému trest odnětí svobody vyšší než dvacet let či například v zásadě obligatorní uložení dohledu probačního úředníka při podmíněném propuštění mladého dospělého pachatele z výkonu trestu.¹³² Dále jRGG zakotvuje příslušnost soudů v řízení u mladých dospělých totožnou se soudy, které projednávají trestní věci mladistvých, vč. jejich specializace. Naopak u mladých dospělých nelze využít úlevu, která svědčí mladistvým v podobě odklonů, vyjma úpravy nákladů za provedení narovnání v rámci trestního řízení.¹³³ Rakouský zákon o trestání

¹³⁰ § 1 rakouského zákona o trestání mládeže

¹³¹ § 46a rakouského zákona o trestání mládeže

¹³² HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 96. ISBN 978-80-7400-450-6.

¹³³ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 97. ISBN 978-80-7400-450-6.

mládeže také zavádí důvody pro trestní neodpovědnost, a to konkrétně v § 4, ve kterém pro zjištěnou nedostatečnou zralost (buď pachatelé nedovršili šestnáctý rok věku, nesmí se však jednat o těžké zavinění, či se jedná o osoby, které mají zpožděnou zralost) odpadá trestní odpovědnost.¹³⁴ Dále pak § 11 jRGG¹³⁵ uvádí případy, pro které taktéž není možné pachatele odsoudit za spáchaný skutek, a to pro duševní chorobu, postižení či závažnou poruchu vědomí. V případech, kdy se nejedná o mladistvého, ale o dítě, není projednáváný čin posuzován podle trestních předpisů, ale buď podle občanského práva či zákona o rodině.¹³⁶ Mladistvý není trestán podle rakouského zákona o trestání mladistvých v případech, kdy se dopustí trestného činu (sankcionovaného zákonem s horní hranicí trestu odnětí svobody až do výše tří let) ve věku do šestnácti let. Pokud je však obžalovaný mladistvý uznán vinným, je mu uložena zkušební doba v délce tří let, pokud lze předpokládat, že tento trest sám o sobě zabrání dalšímu páchání trestné činnosti. Po uplynutí zkušební lhůty, a v případě, že se mladistvý osvědčí, není trest ukládán. Řešením ultima ratio je uložení trestu spojeným s odnětím svobody, který je uložen v soudním řízení ve snížené trestní sazbě oproti sazbám dospělých pachatelů. Trestní řízení proti mladistvým se vyznačují mírným zacházením k mladistvým obviněným, požadavky na informovanost a postupy státních orgánů a jejich zástupců a zvláštním zacházením ve výkonu trestu odnětí svobody.¹³⁷

Rakouskou právní úpravu lze porovnat se situací v České republice, kdy snaha zákonodárců na zmírnění trestního řízení u osob, které nedovršily dvacet jedna let, je v průběhu posledních dvaceti let viditelná, stejně tak je naprosto zřejmé odlišení při posuzování jednání dětí a mladistvých od osob plně dospělých, včetně funkce trestního práva a ukládaných opatření.

4.2 Německá právní úprava

Německý systém soudnictví pro mladistvé je založen na kontinentálním evropském modelu soudnictví, stejně jako je tomu např. i v České republice. V Německu je speciálním zákonem ve věcech mladistvých vůči obecným trestněprávním předpisům zákon o soudnictví nad mládeží z roku 1953 (Jugendgerichtsgesetz, BGBl. I S. 750 ve znění novel, dále jako JGG). Dalším zákonem věnujícím se dané problematice je zákon o pomoci dětem a mládeži z roku 1990 (Socialgesetzbuch (SGB) – Aches Buch (VIII) – Kinder – und Jugendhilfe – (Arktikel 1

¹³⁴ § 4 rakouského zákona o trestání mládeže

¹³⁵ KRUK, Jiří. § 11. In: KRUK, Jiří. *Trestní zákoník Rakouska - Spolkový zákon z 23. ledna 1974, naposledy změněn zákonem č. 134/2013, stav 01.08.2013*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.), § 11

¹³⁶ § 2 odst. 1 rakouského zákona o trestání mládeže

¹³⁷ Dostupné na: https://www.bmi.gv.at/104/Wissenschaft_und_Forschung/SIAK-Journal/SIAK-Journal-Ausgaben/Jahrgang_2011/files/Potkanski_4_2011.pdf [online; cit. 2022-11-20]

des Gesetzes v. 26 Juni 1990, BGBl. I S. 1663 ve znění novel, dále jako KJHG). Zásahy v soudnictví pro mladistvé jsou zaměřeny zejména na výchovný charakter (zásada výchova místo trestu). V 80. a 90. letech 20. století získaly velký význam odklony (v roce 1999 bylo 69 % všech rozhodnutí o trestním stíhání mladistvých ukončeno odklony), čímž se současně snížil počet uložených trestů odnětí svobody, přestože v 90. letech vzrostla kriminalita, zejména u násilných trestných činů.¹³⁸ Německý systém upřednostňuje odklony, mediaci a restorativní postupy a výchovné komunitní sankce před ukládáním trestů odnětí svobody a dlouhým soudním řízením. Pokud soud ukládá trest veřejně prospěšných prací či tresty peněžité, jsou zaměřeny buď na odškodnění obětí trestného činu prostřednictvím práce nebo i jejich přímého odškodnění. Odnětí svobody u mladistvých je vždy řešení ultima ratio.¹³⁹ Odlišností od české právní úpravy je možnost uložení sankce krátkodobého uzavření mladistvého ve speciálním zařízení k tomuto přímo určenému. K uzavření může dojít buď v době volna mladistvého, po dobu 7 dnů, dále je možné nařídít nepřetržitý výkon i v době, kdy mladistvý nemá volný čas, pokud je tento postup výchovně účelnější a nezasahuje do vzdělávání či zaměstnání mladistvého, a navíc v tomto případě se dva dny předchozího uvedeného krátkodobého uzavření, rovnají jednomu dni, a nakonec lze krátkodobě celodenně uzavřít mladistvého, nejdéle však na 4 týdny.¹⁴⁰ Původně mělo toto opatření působit odstrašujícím dojmem a zároveň jako důrazné varování, nicméně postupem času došlo ke zmírnění výkonu tohoto opatření a z dlouhodobého hlediska není považováno za jedno z nejefektivnějších.

Podle § 10 JGG¹⁴¹ platí tento zákon pouze v případech, kdy v zákoně o trestání mladistvých není stanoveno něco jiného.¹⁴² Podle § 3 JGG „*je mladistvý trestně odpovědný, jestliže v době činu je podle svého mravního a duševního vývoje dost zralý, aby rozpoznal protiprávnost činu a podle tohoto rozpoznání jednal. K výchově mladistvého, který pro nedostatek zralosti není trestně odpovědný, může soudce nařídít stejná opatření jako poručenský soudce*“. Stejně jako v české právní úpravě je nutné nejprve zkoumat relativní přičetnost

¹³⁸ Dostupné na: https://www.cairn-int.info/article-E_DS_263_0297--juvenile-criminal-law-in-germany.htm [online; cit. 2022-11-20]

¹³⁹ Dostupné na: https://www.cairn-int.info/article-E_DS_263_0297--juvenile-criminal-law-in-germany.htm [online; cit. 2022-11-20]

¹⁴⁰ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 80. ISBN 978-80-7400-450-6.

¹⁴¹ KRUK, Jiří. § 10 [Zvláštní předpisy pro mladistvé a dospívající]. In: KRUK, Jiří. *Trestní zákoník Spolkové Republiky Německo, stav 01. 01. 2014*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014., § 10

¹⁴² Pro zajímavost lze uvést, že s ohledem na mnoho společných znaků trestního zákona českého a německého došlo k částečnému přijetí rozhodnutí Obvodního soudu v Offenburgu, k čemuž je v České republice oprávněn Nejvyšší soud. Nejvyšší soud na návrh Ministerstva spravedlnosti k přijetí rozhodnutí podle § 4a odst. 3 zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů rozhodl tak, že část rozsudku přijal a rozhodl o záznamu tohoto trestu do českého rejstříku trestů a část nepřijal, neboť nebyla naplněna podmínka oboustranné trestnosti (viz Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tcu 252/2012-14, ze dne 14. 3. 2013)

mladistvého, a to jak s ohledem na věk, tak dle sociálního začlenění či stupně vývoje osobnosti. Jedním z odlišných rysů německého systému soudnictví pro mladistvé od systému českého je, že mladými dospělými (osoby ve věku osmnácti až dvaceti jedna let) se zabývají soudy pro mladistvé. Tyto osoby jsou souzeny podle mírnějších sankcí uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Německý systém soudnictví pro mladistvé zřizuje specializované soudy pro mladistvé a také státní zástupce pro mladistvé. Dokonce i na úrovni policie, přinejmenším ve velkých městech, existují specializované policejní jednotky pro mládež. Státnímu zástupci pro mladistvé a soudci pomáhají sociální pracovníci komunitního oddělení péče o mládež. Zajištění specializace státních zástupců a soudců pro mladistvé je někdy problematická, neboť přinejmenším v některých spolkových zemích je funkce soudce nebo státního zástupce pro mladistvé dle názoru veřejnosti považována pouze za počáteční fázi profesní kariéry. To má za následek poměrně vysokou míru personální fluktuace, přičemž tato fluktuace může být dle některých názorů dokonce požadavkem justiční správy. V některých venkovských oblastech je však specializace omezena nedostatkem případů, a proto soudci se specializací na mladistvé pracují i v jiných soudních odvětvích (obecné trestní právo, občanské právo atd.). V tomto ohledu lze z mezinárodního srovnávacího hlediska považovat za výhodu, že německé soudy pro mladistvé pokrývají celou škálu čtrnácti až dvaceti jedna letých mladistvých a mladých dospělých, což je důvod pro kladení nároků na kvalifikovanější specializaci pro tyto případy než v okolních zemích, kde se soudy pro mladistvé omezují pouze na jednání s nezletilými.¹⁴³

Německý systém klade značný důraz v řízení proti mladistvým na odklony. V případech, kdy se jeví odklon státního zastupitelství jako nevhodný, avšak pravděpodobným výsledkem odsouzení je sankce nespojená s odnětím svobody, předkládá státní zástupce spis soudci pro mládež u místního soudu. Pokud se jedná o závažnější protiprávní jednání, které by případně mohlo vyústit v trest odnětí svobody, státní zástupce předloží obžalobu soudu pro mládež místního soudu, který se skládá z jednoho profesionálního a dvou laických soudců. Z tohoto důvodu je stěžejní správné kvalifikování protiprávního jednání.

Děti (do čtrnácti let), mladiství (čtrnáct až sedmnáct let) a mladí dospělí (osmnáct až dvacet jedna let) mají právo na podporu a vzdělání a na ochranu osobního rozvoje ze strany orgánů péče o děti a mládež. Někteří konzervativní politici v Německu žádají o zpřísnění trestů pro mladistvé, například zvýšením maximálního trestu odnětí svobody z 10 na 15 let u pachatelů, kterým je mezi osmnácti a dvaceti lety. V současné době však soudci soudu pro mladistvé

¹⁴³https://rsf.unigreifswald.de/storages/unigreifswald/fakultaet/rsf/lehrstuehle/lstduenkel/Veroeffentlichungen/Duenkel_-_Youth_Justice_in_Germany_-_Oxford_Handbooks_Online.pdf. str. 8

mohou pachatele odsoudit k trestu odnětí svobody v maximální výši 10 let, a dále mohou nařídit kurzy sociálního výcviku a zvládnání agrese a setkání s oběťmi, kde jsou pachatelé nuceni přihlížet důsledkům jimi spáchaných činů a převzít odpovědnost za své jednání. Podle německého zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jestliže z celkového zkoumání osobnosti pachatele a jeho sociálního prostředí vyplývá, že v době spáchání trestného činu mladý dospělý ve své morální a psychické stránce nedosáhl dostatečného vývoje, měl by být vždy potrestán podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Vedle těchto případů se také tento zákon použije na případy mladých dospělých, u kterých pohnutky a okolnosti činu typicky odpovídají protiprávnímu jednání mladistvého.¹⁴⁴ V Německu není možné převedení pravomoci soudu u mladistvých ani mladých dospělých k trestnímu soudu pro dospělé. Dokonce i v případě mladých dospělých jsou za nejzávažnější případy tyto osoby sankcionovány podle zákona o mladistvých, což vede k mírnějším trestům, než by tomu bylo v případě dospělých. Bez ohledu na to, který soubor právních ustanovení se při ukládání trestů použije, je to vždy soud pro mladistvé, který se zabývá mladými dospělými pachateli.

Lze uzavřít, že německý systém trestání mladistvých, ačkoliv je velmi podobný systému českému, se odlišuje v požadavku specializace osob jednajících s mladistvými či v možnosti uložit krátkodobé opatření uzavřením mladistvého v místě k tomuto speciálně určenému a zamezit tak pokračování v protiprávním jednání či vývoji mladistvého nesprávným směrem.

4.3 Slovenská právní úprava

Slovenská právní úprava trestání mladistvých nemá samostatným zákonem upravenou problematiku trestání mladistvých. Hmotněprávní úpravu lze nalézt v hlavě IV. Trestního zákona Slovenské republiky, zákon č. 300/2005 Z.z. (dále jako „slovenský Trestní zákon“), konkrétně v § 94 – § 121. V § 94 je zakotven princip speciality těchto ustanovení vůči obecným ustanovením o trestání dospělých pachatelů uvedeným ve slovenském Trestním zákonu. Tato speciální ustanovení upravují například věk mladistvého pachatele, a to tak, že mladistvým se myslí osoba, která dovršila věk 14 let a nepřekročila osmnáctý rok věku.¹⁴⁵ Jediná výjimka je uvedena v § 201 slovenského Trestního zákona, kdy je osoba odpovědná za trestný čin sexuálního nátlaku až od dovršení patnáctého roku věku. Slovenští zákonodárci zavedli materiální korektiv u přečinů, neboť podle ustanovení § 95 odst. 2 slovenského Trestního zákona

¹⁴⁴https://rsf.unigreifswald.de/storages/unigreifswald/fakultaet/rsf/lehrstuehle/lstduenkel/Veroeffentlichungen/Duenkel_-_Youth_Justice_in_Germany_-_Oxford_Handbooks_Online.pdf

¹⁴⁵ § 94 slovenského Trestního zákona

se u mladistvých nejedná o přečin, pokud je závažnost daného činu malá.¹⁴⁶ Slovenský Trestní zákon také upravuje pojem osoba blízká věku mladistvých. Konkrétně v § 127 odst. 2 tohoto zákona je uvedeno, že osoba blízká věku mladistvých je osoba, která dovršila věk osmnácti let a nepřekročila dvacet jedna let svého věku.¹⁴⁷ Dále je o tomto pojmu „osoba blízká věku mladistvých“ ve slovenském Trestním zákoně zmínka v § 36 písm. d), ve kterém je uvedena polehčující okolnost, pokud věk měl vliv na rozumovou a volní způsobilost těchto osob. Odlišení od názvosloví u trestání dospělých pachatelů lze spatřit v ustanovení § 97 a násl. slovenského Trestního zákona, podle kterých jsou mladistvým pachatelům ukládána opatření a sankce. Konkrétně § 97 odst. 1 slovenského Trestního zákona uvádí, že účelem trestu u mladistvého je zejména jeho výchova v řádného občana, a že by zároveň uložený trest měl působit v předcházení protiprávním činům a chránit společnost; současně má uložený trest vést k obnovení narušených sociálních vztahů a začlenit osobu mladistvého pachatele zpět do rodinného a sociálního prostředí.¹⁴⁸ Dále je pak v odstavci druhém téhož paragrafu kladen důraz na účel ochranného a výchovného opatření, které by měly kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého, a současně by měl být při jejich ukládání zohledněn dosažený stupeň rozumového a mravního vývoje, jeho osobní vlastnosti, rodinné zázemí, a také by měly mladistvého chránit před škodlivými vlivy a společnost před pácháním trestné činnosti.¹⁴⁹ Stejně tak je pro účely trestání mladistvých stěžejní ustanovení § 97 odst. 3, podle kterého je při ukládání trestu, ochranného opatření či výchovného opatření potřeba přihlížet k osobnosti, věku, rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu a k osobním, rodinným a sociálním poměrům mladistvého, přičemž takové opatření musí být přiměřené charakteru spáchaného činu a vést k začlenění mladistvého do běžného života za současného předcházení protiprávnímu jednání.¹⁵⁰ Slovenské soudnictví ve věcech mládeže je založeno na restorativním principu. Zákon č. 301/2005 Z.z., trestní řád (dále jako „slovenský trestní řád“) zejména v hlavě 7. v 2. dílu upravuje trestní řízení vedené proti mladistvým. Slovenský trestní řád umožňuje poměrně široké možnosti využití tzv. odklonů, jedná se např. o podmíněné zastavení trestního stíhání, o smír a dohodu o vině a trestu. Slovenské zákony vyžadují, aby mladistvým pachatelům byly ukládány co nejméně omezující tresty. V souladu s tím není prvním stupněm intervence u problémové mládeže vazba, ale spíše rodinná terapie. Jakmile mladistvý a jeho rodina ukončí léčbu, následuje posouzení sociálního pracovníka, zda bylo dosaženo nápravy. Pokud sociální

¹⁴⁶ § 95 odst. 2 slovenského Trestního zákona

¹⁴⁷ § 127 odst. 2 slovenského Trestního zákona

¹⁴⁸ § 97 odst. 1 slovenského Trestního zákona

¹⁴⁹ § 97 odst. 2 slovenského Trestního zákona

¹⁵⁰ § 97 odst. 3 slovenského Trestního zákona

pracovník zjistí, že ano, může být intervence ukončena. Mezi další možné sankce nižšího stupně patří pokuty (pokud je mladistvý zaměstnán) nebo ústní napomenutí. Druhá úroveň intervence pro mladistvé zahrnuje výchovné dětské domovy a střediska. Tato zařízení jsou provozována ministerstvem školství a jsou určena osobám mladším osmnácti let, které jsou příliš problémové na to, aby je bylo možné zvládnout doma nebo v komunitních školách. Diagnostická centra jsou místa určená pro mládež, která se dopustila závažných přestupků nebo u níž byla rodinná terapie neúčinná. Tato střediska provozuje ministerstvo školství, ale o tom, které osoby tam budou umístěny a kdy budou propuštěny, rozhoduje ministerstvo sociálních věcí. To vede k určitému napětí mezi jednotlivými úřady, protože pracovníci centra mají jen malou kontrolu nad rozhodováním o umístění.¹⁵¹ Diagnostická centra se podobají výchovným ústavům, neboť mají nízkou úroveň zabezpečení a často jsou to jen obyčejné nezabezpečené budovy bez jakýchkoliv opatření k zamezení útěku mladistvých. Po soudním řízení jsou však mladiství umístěni ve speciální věznici pro mladistvé. Uvěznění mladiství jsou rozděleni do dvou skupin (A a B) na základě jejich rozumových schopností a posouzení jejich resocializačního potenciálu. Všichni vězni mladší šestnácti let mají právo na dokončení povinné školní docházky.¹⁵² Za tímto účelem věznice zaměstnává pedagogické pracovníky na místě. Na střední školu se však ustanovení zákona o povinném vzdělávání nevztahuje a vězněná mládež, která má zájem, se může účastnit pouze individuálně prostřednictvím korespondenčních kurzů. Mladiství, kteří začali studovat vysokou školu před uvězněním, mohou rovněž pokračovat ve vzdělávání prostřednictvím korespondenčních kurzů. Mladiství, kteří ve středisku pobývají, navštěvují školu, i když někteří mohou chodit do místních obecních škol. Soud má pravomoc podmíněně upustit od potrestání mladistvých pachatelů. Aby k takovému postupu mohlo dojít, musí splňovat alespoň jedno ze souboru kritérií. Za prvé, mladistvý musí projevit známky lítosti a ochoty k nápravě.¹⁵³ Upuštění od trestu je možné získat také tehdy, pokud se soudce domnívá, že proces od zatčení po dostavení se k soudu již vedl k nápravě mladistvého. Soud může upustit od potrestání, pokud se najde odpovědná osoba, která dobrovolně pomůže mladistvého napravit.¹⁵⁴ Mladistvým, kteří jsou posouzeni jako osoby se sníženou přičetností, může být namísto trestu přidělen plán léčby duševního zdraví. Pokud je od trestu upuštěno, je mladistvému přidělena probace a soud je pověřen dohledem nad jeho chováním po dobu až jednoho roku. Mladistvý musí se soudem uzavřít dohodu, v níž se zavazuje dodržovat určité normy chování. Pokud mladistvý podmínky

¹⁵¹ https://www.researchgate.net/publication/281643828_Juvenile_Justice_in_Slovakia [online; cit. 2022-11-20]

¹⁵² https://www.researchgate.net/publication/281643828_Juvenile_Justice_in_Slovakia [online; cit. 2022-11-20]

¹⁵³ <https://data.europa.eu/euodp/repository/ec/dg-justi/criminal-justice/contextual-overviews/Slovakia.pdf> [online; cit. 2022-11-20]

¹⁵⁴ https://www.researchgate.net/publication/281643828_Juvenile_Justice_in_Slovakia [online; cit. 2022-11-20]

dohody nedodrží, může soud rozhodnout o jeho napomenutí a ponechání stávajícího probačního opatření, nebo mu může uložit trest. Soud má také možnost přidat nová výchovná opatření nebo prodloužit zkušební dobu o další rok. Co se týká uzavření dohody o vině a trestu, stejně jako u trestního řízení vedeném proti dospělému pachateli, schvaluje soud rozsudkem uzavřenou dohodu o vině a trestu mezi státním zástupcem (prokurátorem) a mladistvým. Se zněním dohody musí souhlasit také zákonný zástupce mladistvého a jeho obhájce.¹⁵⁵

Stejně jako v České republice, i na Slovensku se objevily problémy související s nedostatečnou spoluprací orgánů činných v trestním řízení a probačními úředníky, přičemž nejčastěji se vyskytuje problém nedostatečné odbornosti orgánů činných v trestním řízení v rámci přístupu k mladistvým, čímž zbytečně dochází k situacím, kdy mnohdy odborněji zaměřeni pracovníci probační a mediační služby nejsou v rámci řízení vedeném proti mladistvému využíváni jako osoby podílející se na nápravě mladistvého již v průběhu trestního řízení. Slovensko také upravuje věkovou hranici mladistvých tak, jako tomu je v České republice. Na rozdíl od české právní úpravy je umožněno mladistvým uzavírat dohody a o vině a trestu se státním zástupcem bez jakéhokoliv věkového omezení.¹⁵⁶

Ačkoliv lze uzavřít, že v české právní úpravě (i s ohledem na popsané mezinárodní prameny v kapitole 2. této práce) absenteje pojem tzv. mladých dospělých, což je kategorie osob, která je odlišena od dospělých pachatelů například v rakouském či německém trestním právu, je stejně jako v jiných právních úpravách i v české právní úpravě pamatováno na tuto kategorii osob, ke kterým je v rámci trestního procesu přístupováno odlišně od pachatelů páchajících trestnou činnost v dospělém věku. Z tohoto důvodu má autorka této práce za to, že česká právní úprava je dostačující.

¹⁵⁵ § 232 odst. 1 slovenského trestního řádu

¹⁵⁶ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 109. ISBN 978-80-7400-450-6.

5 Řízení v trestních věcech mladistvých

5.1 Obecně k soudnímu procesu ve věcech mladistvých

V trestním řízení vedeném proti mladistvému, který dovršil věk patnácti let a nepřekročil věk osmnácti let jsou příslušné soudy pro mládež, v jejichž obvodu mladistvý bydlí, případně soudy pro mládež v obvodu, kde se mladistvý zdržuje nebo pracuje. Podle ZOSM by měl být soudem kladen důraz na obnovení narušených vztahů mezi mladistvým a obětí (poškozeným) za využití různých alternativních postupů jako jsou odklony a nápravy způsobeného následku provinění. Jak soudy pro mládež, tak i v přípravném řízení policejní orgány taktéž specializované na problematiku protiprávního jednání mladistvých by měly zejména vést mladistvého ke změně způsobu jeho života a snažit se takovou osobu nasměrovat k životnímu stylu odlišnému od toho dosavadního, a to za využití všech dostupných prostředků (opatření), které ZOSM uvádí.

Mladistvý musí být zastoupen obhájcem od chvíle, kdy jsou proti němu využita opatření podle ZOSM nebo úkony podle trestního řádu, neboť jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, pokud není postup řízení zaveden v ZOSM, využijí se subsidiárně ustanovení trestního řádu.

Pokud policejní orgán v rámci prověřování zjistí, že vše nasvědčuje tomu, že stran mladistvého došlo ke spáchání provinění, podle § 160 trestního řádu usnesením zahájí trestní stíhání mladistvého. O zahájení trestního stíhání policejní orgán vyrozumívá také zákonného zástupce mladistvého, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službu.¹⁵⁷ V průběhu přípravného řízení dohlíží na postup vyšetřujících orgánů státní zástupce se zvýšenou pozorností a zároveň dbá o to, aby v této fázi trestního stíhání bylo s mladistvým zacházeno ohleduplně. Státní zástupce je také povinen zjistit poměry mladistvého za součinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí či Probační a mediační služby. Tímto postupem je zjištěno, které z opatření by bylo v případě shledání viny mladistvého ze spáchání provinění nejvhodnější mladistvému uložit. Státní zástupce v přípravném řízení dohlíží zejména na způsob provedení výslechu, kdy je potřeba přihlídnout k věku a duševní vyspělosti mladistvého. Po přípravném řízení následuje řízení před soudem. Soud může v rámci předběžného projednání obžaloby buď vyslechnout mladistvého nebo například zajistit potřebná vysvětlení od probačního úředníka o objasnění poměrů mladistvého či zprostředkování mimosoudního jednání obviněného a poškozeného, aby mohlo dojít k podmíněnému zastavení trestního stíhání či narovnání. Pokud je mladistvý v rámci předběžného projednání obžaloby vyslýchán, jedná se zejména o výslech

¹⁵⁷ § 60 ZOSM

zaměřený na objasnění okolností pro rozhodnutí podle § 188 a 192 trestního řádu.¹⁵⁸ Dále může být mladistvý v této fázi soudního řízení vyslechnut z důvodu úvah soudu o využití některého z odklonů. Obecně není v rámci předběžného projednání obžaloby mladistvý vyslýchán přímo k podstatě obvinění, kdy k tomuto dochází až v rámci hlavního líčení, neboť v řízení ve věcech mladistvých nemůže být vydán trestní příkaz. Ve fázi hlavního líčení je soud pro mládež vázán základními zásadami, zejména pak zásadou zákonnosti, dle které jen ZOSM uvádí výčet provinění, činů jinak trestných a sankcí za protiprávní jednání nezletilců, zásadou přiměřenosti opatření, v rámci níž musí být uložené opatření adekvátní osobě mladistvého, tzn. přiměřený k přihlédnutí k rozumové a mravní vyspělosti mladistvého, povahou a závažností činu, kdy je zkoumána také forma zavinění, pohnutka, způsob provedení a následky společně s okolnostmi, za nichž došlo ke spáchání provinění nebo také zásadou ekonomie trestní represe, podle které jen včasné rozhodnutí splňuje daný účel. Navíc je na soud kladen zvláštní požadavek na řízení vedené proti mladistvým, kdy je potřeba na mladistvé působit preventivně a je potřeba objasnit příčiny spáchání provinění, a dále je potřeba zajistit ochranu soukromí mladistvého, a to ochranou osobních údajů či nezveřejňováním žádných informací. Řízení by měl soud vést také v souladu se zásadou včasnosti a rychlosti, kdy podle čl. 38 odst. 2 LZPS a čl. 6 odst. 1 EÚLP má mladistvý právo na projednání věci bez zbytečného odkladu.¹⁵⁹ V řízení, kdy není mladistvý v postavení uprchlého, není možné jednat bez přítomnosti mladistvého. Přítomnost mladistvého lze zajistit využitím uložení pořádkové pokuty či předvedením, nikoliv však využitím institutu vazby, neboť vazba je u mladistvých považována za nejzazší možné řešení a je využívána jen v případech, kdy jsou dány jak důvody vazby, tak podmínka podle § 46 odst. 1 ZOSM, podle které lze vzít do vazby mladistvého pouze pokud nelze účelu vazby dosáhnout jiným způsobem. Stejně tak není možné jednat v nepřítomnosti mladistvého ve veřejném zasedání, a to ani v případě, že o to mladistvý výslovně požádá.¹⁶⁰ Podle § 65 ZOSM soud pro mládež v rámci svého uvážení o vině a trestu mladistvého přihlédne k okolnostem vyplývajícím ze zprávy o osobních, rodinných, sociálních poměrech a aktuální životní situace mladistvého v případě, že si tuto zprávu soud vyžádal, v opačném případě soud vychází ze zjištění z trestního spisu a z průběhu hlavního líčení. ZOSM umožňuje soudu vést alternativní způsob řízení za

¹⁵⁸ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 526-527. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁵⁹ Přednáška JUDr. Mileny Šámalové o Soudnictví ve věcech mládeže dostupné na: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=10470> [online; cit. 2022-12-23]

¹⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2007, sp. zn. 8 Tdo 921/2007.

předpokladu, že účinnost zvolené reakce na spáchání provinění nemusí být nezbytně její přísnost.¹⁶¹

Mladistvý je v případě jeho odsouzení oprávněn, stejně jako orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonný zástupce mladistvého, příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, manžel a druh¹⁶², podat proti rozsudku odvolání, o kterém rozhoduje nadřízený soud soudu prvostupňového. Podle § 73 ZOSM odst. 1 se „zvláštní ustanovení o trestním řízení ve věcech mladistvých neuzije a) v řízení o proviněních, která obviněný spáchal jednak před dovršením osmnáctého roku, jednak po jeho dovršení, jestliže trestní zákoník na čin spáchaný po dovršení osmnáctého roku stanoví trest stejný nebo přísnější, nebo b) bylo-li zahájeno trestní stíhání až po dovršení devatenáctého roku mladistvého.“ Toto ustanovení se týká spáchání provinění v rámci vícečinného souběhu trestných činů, nikoliv pokračujícího, trvajícího či hromadného spáchání provinění, pokud k některým z útoků došlo před dovršením osmnáctého roku věku, neboť skutek, z jehož spáchání je mladistvý obviněn, byl v takových případech dokonán až po dovršení osmnáctého roku věku mladistvého.¹⁶³ Nelze tak na toto jednání nahlížet z hmotněprávního ani z procesněprávního hlediska jako na provinění posuzované podle ZOSM, neboť nebyly spáchány mladistvým, ale dospělým pachatelem. Velice striktně je pak v ZOSM uvedeno, že v případě zahájení trestního stíhání pachatele po dovršení věku devatenácti let mladistvého, nelze s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost mladistvého vyplývající z jeho věku využít zvláštní ustanovení o řízení ve věcech mladistvých.¹⁶⁴

5.2 Obecně k obhajobě mladistvého

Podle ustanovení § 42a odst. 1 ZOSM musí mít mladistvý obhájce „a) od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit, b) ve vykonávacím řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání, nebo c) v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání, a to do dovršení osmnácti let věku¹⁶⁵“ a podle odst. 2 téhož ustanovení „v případě podle odstavce 1 písm. a) musí mít mladistvý obhájce až do dovršení jednadvaceti let věku, považuje-li to soud a v

¹⁶¹ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 549. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁶² § 72 ZOSM

¹⁶³ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 608. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁶⁴ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 26. 2. 2007, sp. zn. 16 Tm 2/2004.

¹⁶⁵ § 42a odst. 1 ZOSM

*přípravném řízení státní zástupce za vhodné s přihlédnutím k dosaženému stupni rozumové a mravní vyspělosti mladistvého a okolnostem případu.*¹⁶⁶ Současná právní úprava byla zavedena do českého právního řádu zákonem č. 203/2019 Sb., kterým se mění zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů (dále jako „novela ZOSM“), kterým došlo k implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady, č. 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení (dále jen „směrnice“), která musela být provedena v členských státech Evropské unie nejpozději do 11. června 2019. Podle směrnice je povinnost státu zajistit obhájce osobě, která je již plnoletá, ale její trestní stíhání započalo v době před dovršením osmnáctého roku věku a současně pokud je nutná obhajoba vhodná s ohledem na okolnosti případu, vyspělosti pachatele a jeho zranitelnosti až do věku dvaceti jedna let. Dle nové úpravy § 42 ZOSM, v jeho znění podle novely ZOSM, došlo k rozšíření povinnosti k informování mladistvého o jeho právech, a to zejména s přihlédnutím k věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu. Navíc jsou orgány činné v trestním řízení podle ustanovení § 42 ZOSM odst. 3 písm. a) – f) mladistvého povinny poučit o průběhu celého trestního řízení a o tom, jakou úlohu má v rámci trestního řízení jednotlivý orgán, o právu zákonného zástupce či opatrovníka mladistvého o možnosti účastnit se jednotlivých úkonů společně s mladistvým, o ochraně soukromí mladistvého, o povinnostech orgánů činných v trestním řízení, kdy je dána povinnost jednat se zvláštní pečlivostí při objasňování skutečností významných pro posouzení osobních, rodinných i jiných poměrů mladistvého a dále pak o povinnosti být přítomen hlavnímu líčení a veřejnému zasedání.¹⁶⁷ Následně je pak v § 43 ZOSM uvedeno, jaká práva má zákonný zástupce či opatrovník mladistvého, a to i proti vůli mladistvého, který nedovršil osmnáctý rok věku.

Mladistvý, proti kterému je vedeno trestní stíhání, má právo na obhajobu obhájcem od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZOSM či provedeny úkony podle trestního řádu, a to včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, pokud není možné odložit provedení úkonu a vyzrozumění obhájce (orgán činný v trestním řízení provádějící úkon bez účasti obhájce je povinen odůvodnit, z jakého důvodu takto postupoval, přičemž obhájce je oprávněn v případě pochybností o nutnosti bezodkladně provedeného úkonu o tomto uvědomit

¹⁶⁶ § 42a odst. 2 ZOSM

¹⁶⁷ § 42 odst. 3 ZOSM

dozorující orgán a žádat o přezkum takového jednání, neboť v případě trestního stíhání mladistvých jsou osoby mladší osmnácti let výrazně znevýhodněny tím, že pro svůj věk zpravidla nemohou znát postupy obhajoby či si uvědomovat veškeré následky spojené s jejich jednáním např. v průběhu podání vysvětlení).¹⁶⁸ Obhájce by v průběhu celého řízení měl dohlížet zejména na ohleduplný postup orgánů činných v trestním řízení s přihlédnutím k vyspělosti a osobnosti mladistvého. Například v průběhu hlavního líčení, kdy dojde k výsledku mladistvého, je potřeba stran obhájce dbát na to, aby státní zástupce a předseda senátu v průběhu vyslyšení mladistvého nenarušili jeho psychickou a sociální rovnováhu a také aby po celou dobu výsledku vůči němu byla zachována potřebná míra slušnosti a zdvořilosti, a to zejména z důvodu co nejmenšího negativního vlivu na jeho psychický stav.¹⁶⁹ Nejen ZOSM, ale podrobně také článek 6 Směrnice o procesních zárukách pro děti upravuje práva obhájce a mladistvého v průběhu trestního řízení. Podle odstavce 1. zmíněného článku Směrnice o procesních zárukách pro děti má jak podezřelá, tak obviněná osoba, která nedovršila osmnáctý rok věku právo na přístup k obhájci, podle odstavce 2. má mladistvý právo využít obhajobu účinným způsobem, podle odstavce 3. by mělo dojít k pomoci obhájce bez zbytečných průtahů a v neposlední řadě podle odstavce 8. je potřeba brát ohled na nejlepší zájmy mladistvého při uplatňování práva na jeho obhajobu.¹⁷⁰

5.3 Odklony

V trestním řízení vedeném proti mladistvému je možné využít alternativy k potrestání, jako specifickou kategorii reakce na protiprávní jednání mladistvého. Těmito alternativami jsou a) podmíněné zastavení trestního stíhání, b) narovnání a c) odstoupení od trestního stíhání.^{171,172} Odklony, také nazývané jako neformální sankce, mají v řízení vedeném proti mladistvému zásadní postavení. Odklony působí na mladistvého reintegračním a výchovným charakterem, na který je v řízení proti mladistvému kladen důraz a jsou méně invazivní formou intervence do života mladistvého. Důležitou součástí je také náhrada způsobené škody poškozenému. V odborné literatuře se lze setkat s názory, že využití odklonů je prostředkem pro tzv.

¹⁶⁸ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C.H. Beck). s. 784. ISBN 978-80-7400-457-5.

¹⁶⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C.H. Beck). s. 810. ISBN 978-80-7400-457-5.

¹⁷⁰ Článek 6 Směrnice o procesních zárukách pro děti

¹⁷¹ § 69 ZOSM

¹⁷² Ačkoliv by podle gramatického výkladu § 69 ZOSM měl obsahovat taxativní výčet zvláštních druhů řízení, není tomu tak, neboť zvláštním způsobem řízení ve věcech mladistvých je také řízení proti uprchlému, řízení před samosoudcem, řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu a řízení příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. Ustanovení § 69 ZOSM je tedy jen výčtem odklonů, které mohou být využity v řízení ve věci mladistvých.

racionalizaci trestní justice a jejich využití má za následek zkrácení a zjednodušení trestního řízení, že odklony jsou způsobem, kterým se lze vyhnout stigmatizaci mladistvého vyplývající z průběhu trestního řízení a odsuzujícího rozsudku a že se jedná o opatření, kterými je reagováno konstruktivně a pozitivně na spáchání provinění, na rozdíl od ukládání destruktivních trestů.¹⁷³ Odklony jsou typickým příkladem restorativní justice, kdy typickým znakem je výchovné působení na osobu, u které se jeví jako vysoce pravděpodobné, že provinění spáchala. Výchovným působením se má na mysli uložení určitých omezujících opatření, jako je stanovení zkušební doby či stanovení určitých omezení nebo povinností.

Naprosto zásadní při otázce, zda využít některý z odklonů či nikoliv, je dostatečné podložení podezření mladistvého ze spáchání provinění.¹⁷⁴ Orgány činné v trestním řízení by měly opatřit způsobem obvyklým dostatečné množství důkazních prostředků, na základě kterých lze skutkově posoudit, zda došlo k protiprávnímu jednání a pokud ano, tak o jaké provinění se jedná, resp. je potřeba právně kvalifikovat jednání mladistvého. Pokud dojde ke správné právní kvalifikaci protiprávního jednání mladistvého, orgán činný v trestním řízení pak bude schopen zhodnotit, zda se jedná o čin spadající do kategorie provinění, u nichž je možné např. podmíněně zastavit trestní stíhání, schválit narovnání či odstoupit od trestního stíhání.¹⁷⁵ Při zvažování využití některého z odklonů je také potřeba dostatečně zjistit poměry mladistvého, a to jak poměry v době spáchání provinění, tak i poměry v době, kdy probíhá konkrétní stádium trestního řízení. Měl by to být OSPOD či případně PMS, kdo sepisuje podrobnou zprávu o poměrech mladistvého. V této souvislosti ZOSM rozlišuje: „*a) Zjištění poměrů mladistvého podle § 55, které musí být provedeno v každé trestní věci mladistvého a jehož obsahem by mělo být zejména poznání osobnosti mladistvého, jeho dosavadního způsobu života, stupně jeho rozumové a mravní vyspělosti, posouzení jeho povahy a prostředí, ve kterém žil, zjištění chování před spácháním provinění a po něm; v neposlední řadě pak posouzení toho, zda a v jakém rozsahu by mělo být uloženo výchovné, ochranné nebo trestní opatření. Zjišťování poměrů má probíhat co nejdříve na počátku trestního řízení a ukládá je kterýkoli orgán činný dle ZSM, v praxi zejména*

¹⁷³ Např. ŠČERBA, Filip a Bronislava COUFALOVÁ. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. s. 24. ISBN 978-80-7502-131-1; HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. s. 44. ISBN 978-80-7400-450-6; *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 548. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁷⁴ V této souvislosti se vyjádřil Nejvyšší soud České republiky, konkrétně v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2000, sp. zn. 3 Tz 120/2000 uveřejněné v časopisu Právní rozhledy č. 10/2000, s. 468, jehož právní věta zní následovně: „*Zákonným předpokladem pro podmíněné zastavení trestního stíhání není úplné a nepochybné prokázání viny obviněného, jako je tomu v případě odsuzujícího rozsudku, ale, při splnění zákonných podmínek obsažených v § 307 odst. 1 TR, důvodné podezření ze spáchání trestného činu, odpovídající stadiu trestního stíhání, v němž se věc nachází.*“

¹⁷⁵ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 554. ISBN 978-80-7400-350-9.

policejní orgán, b) Zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého podle § 56, která se zpracovává, je-li to nezbytné k zjištění podrobnější informace pro další postup a pro uložení nejvhodnějšího opatření mladistvému.¹⁷⁶ Zpráva o poměrech mladistvého je jedním z podkladů, které se využívají např. při rozhodování o využití některého druhu odklonu. Zpráva o poměrech mladistvého není jediným dokumentem, který by pro určení druhu odklonu byl stěžejní, neboť orgány činné v trestním řízení jsou povinny zajišťovat i jiné důkazy, mezi které patří výslechy určitých osob (mladistvého a jeho rodičů, svědků, atp.), odborná vyjádření pedagogicko-psychologických poraden, diagnostických ústavů, eventuálně znalecké posudky. Dále ZOSM stanoví povinnost podrobně zkoumat rozumový a mravní vývoj mladistvého, poměry, ve kterých mladistvý žije, jaký život vede, jakož i jakékoliv další okolnosti důležité pro určení druhu opatření vhodné pro jeho nápravu.

Dalším podstatným východiskem pro uplatnění odklonů je mladistvým projevená lítost, odčinění způsobené škody společně s učiněním dalších kroků směřujících k restauraci dosavadně chybných socializačních procesů. Je potřeba, aby si mladistvý uvědomil důsledky svého protiprávního jednání a přijal za ně odpovědnost. Pokud navíc dojde k satisfakci poškozeného, jeví se jako vysoce pravděpodobné, že bude vhodné využít některý z odklonů a vyřešit trestní věc, aniž by muselo dojít k vynesení rozsudku o vině a trestu. Pozitivem alternativního způsobu řešení trestních věcí je zachování mladistvého v dosavadním sociálním prostředí, ačkoliv dochází vhodně určenou alternativou k potrestání k jeho nápravě.

Dříve judikaturou dovozované, v současné době s oporou v ZOSM, rozlišujeme v § 69 uvedené druhy odklonů. Ty lze uplatnit na základě zákonných předpokladů, kterými jsou a) podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 odst. 1 trestního řádu, a to v případech, kdy i) jde o řízení o provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, ii) obviněný se k činu doznal, iii) nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, iv) dále pokud obviněný vydal bezdůvodné obohacení získané proviněním, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, a nebo učinil vhodná opatření k jeho vydání, v) pokud obviněný projevil souhlas s takovým vyřízením spáchaného činu vi) a pokud vzhledem k jeho osobě lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující¹⁷⁷; b)

¹⁷⁶ PhDr. Kazimír VEČERKA, CSc., Mgr. Jakub HOLAS, JUDr. Simona DIBLÍKOVÁ, PhDr. Šárka BLATNÍKOVÁ, PhDr. Jan TOMÁŠEK, Ph.D., Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha. *Analýza zpráv o mladistvém, vyžadovaných podle zákona č.218/2003 Sb., o soudnictví nad mládeží. s. 3-4.* Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/analyza-zprav-o-mladistvem-vyzadovanych-podle-zakona-c-218-2003-sb-o-soudnictvi-nad-mladezi.aspx> [online; cit. 2022-10-20]

¹⁷⁷ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony.* str. 552. ISBN 978-80-7400-350-9.

narovnání podle § 309 odst. 1 trestního řádu za předpokladu, že i) jde o řízení o provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, ii) obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a o tomto prohlášení nejsou důvodné pochybnosti, iii) dále pokud mladistvý uhradí škodu poškozenému či pokud učiní potřebné kroky k její úhradě, popřípadě jinak odčiní újmu vzniklou proviněním, iv) pokud mladistvý vydá bezdůvodné obohacení získané proviněním nebo učiní vhodná opatření k jeho vydání, v) pokud mladistvý složí na účet peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, vi) obviněný mladistvý a poškozený uzavřou dohodu o narovnání a souhlasí s rozhodnutím o schválení narovnání, vii) takový způsob vyřízení věci lze považovat za dostačující s ohledem na povahu a závažnost provinění, k míře, jakou byl proviněním dotčen veřejný zájem, k osobě mladistvého a k jeho osobním a majetkovým poměrům¹⁷⁸; c) odstoupení od trestního stíhání podle § 70 odst. 1 a 3 ZOSM za předpokladu, že i) jde o řízení o provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, ii) neexistuje veřejný zájem na pokračování v trestním stíhání mladistvého, iii) potrestání není nutné k odvrácení páčání dalších provinění, iv) takové rozhodnutí lze považovat za dostačující a další trestní stíhání mladistvého by bylo neúčelné, zejména pokud mladistvý úspěšně vykonal probační program, alespoň částečně nahradil způsobenou škodu či v případech, kdy bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou.¹⁷⁹ Pokud je výše uvedeno více možností, jak nahradit způsobenou škodu či vydat bezdůvodné obohacení, jedná se o možnost danou na výběr, zákon nepředpokládá žádné upřednostnění. O schválení narovnání, odstoupení od trestního stíhání a o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhoduje soud či státní zástupce usnesením. Ve chvíli, kdy usnesení o schválení narovnání či odstoupení od trestního stíhání nabyde právní moci, jedná se o definitivní a bezpodmínečné skončení trestního stíhání mladistvého. Oproti tomu usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání je rozhodnutí mezitímní, které je vázáno na stanovenou zkušební dobu a na splnění veškerých přijatých opatření. Důvodem pro rozhodnutí o pokračování v trestním stíhání mladistvého nemůže být skutečnost, že mladistvý nenahradil způsobenou škodu poškozenému.¹⁸⁰ Vzhledem k tomu, že uvedená usnesení neřeší otázku viny, ve chvíli, kdy jsou usnesení pravomocná, nelze pohlížet na mladistvého jako na vinného, a to ani z hlediska případné recidivy, neboť usnesení jsou zaznamenávána do evidence Rejstříku trestů. Proti usnesením o rozhodnutí o využití některých z alternativních opatření lze podat stížnost.

¹⁷⁸ tamtéž

¹⁷⁹ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 553. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁸⁰ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 3. 2000, sp. zn. 3 To 257/2000

5.4 Zánik trestnosti

Z hlediska hmotněprávního může dojít na základě některých okolností k situaci, kdy trestní odpovědnost vůbec nevznikne či zanikne, ačkoliv ke spáchání provinění došlo, a to buď na základě účinné lítosti či pokud dojde k promlčení. Mezi další případy, kdy dochází k zániku trestní odpovědnosti se řadí např. i zánik trestní odpovědnosti za přípravu (podle § 20 odst. 3 trestního zákoníku) a pokus (podle § 21 odst. 3 trestního zákoníku), zánik trestní odpovědnosti za účastenství (podle § 24 odst. 3 trestního zákoníku) a smrt pachatele.¹⁸¹ K zániku trestnosti se přihlíží ex offio, není proto třeba, aby tuto skutečnost namítal přímo mladistvý pachatel. Pokud dojde k zániku trestnosti, nemůže být u pachatele do budoucna v souvislosti s proviněním, u kterého došlo k zániku trestnosti, zahájeno či pokračováno v trestním řízení, trestněprávní vztah zaniká absolutně. Kromě toho nelze v případě odsouzení mladistvého za jiné provinění na něj nahlížet jako na recidivistu ve smyslu § 42 písm. p) trestního zákoníku. V případě zániku trestnosti však lze vyvozovat určité následky z protiprávního jednání, ke kterému došlo, jako je například odpovědnost za škodu či možnost uložení ochranného opatření zabrání věci.¹⁸² Je potřeba odlišit důvody pro zánik trestnosti od okolností vylučující protiprávnost, ve znění uvedeném v § 28 – § 32 trestního zákoníku (krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně, jakož i beztrestnost agenta podle ustanovení § 363 trestního zákoníku), kdy dochází k vyloučení protiprávnosti, jako jednoho ze znaků trestného činu, což způsobuje, že čin již v době jeho páchání není trestným činem. V neposlední řadě je potřeba zánik trestnosti odlišit od zániku výkonu trestu. K zániku výkonu trestu může dojít v situace, kdy dojde k promlčení výkonu trestu (§ 94 a § 95 trestního zákoníku) či v případě smrti odsouzeného, udělení milosti nebo amnestie.

Podle § 7 ZOSM „*Trestnost činu, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, spáchaného mladistvým zaniká, jestliže mladistvý po spáchání činu a) dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky, b) svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a c) čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.*“ Jedná se o odlišnou úpravu od účinné lítosti v případě trestněprávní odpovědnosti dospělých pachatelů, u kterých trestní zákoník vyžaduje kumulativní splnění podmínek, kterými jsou dobrovolné

¹⁸¹ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 58. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁸² Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 59. ISBN 978-80-7400-350-9.

zamezení či napravení následku trestného činu, příp. oznámení trestného činu v době, kdy ještě nedošlo ke škodlivému následku a mohlo mu být zabráněno a musí se jednat o trestné činy uvedené v § 33, § 197, §242 a § 362 trestního zákoníku. I podle § 7 ZOSM je potřeba všechny podmínky pro možnost využití institutu účinné lítosti splnit kumulativně, avšak na rozdíl od úpravy trestního zákoníku umožňuje ZOSM více možností, jak nápravy dosáhnout.¹⁸³

Účinnou lítost lze uplatnit u provinění nedbalostních i úmyslných, na které trestní zákon pamatuje s trestní sazbou nepřevyšující pět let, a to bez snížení trestních sazeb podle § 31 odst. 1 ZOSM, a to z toho důvodu, že § 7 ZOSM výslovně odkazuje na trestnost činu, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Navíc snížení sazeb podle § 31 odst. 1 ZOSM řeší otázku ukládání trestního opatření, přičemž v tomto případě se jedná o zánik trestnosti. Pokud by došlo k opačnému výkladu, vztahovalo by se ustanovení o účinné lítosti ad absurdum v podstatě na všechna provinění, pouze s výjimkou těch, u kterých je pachatel ohrožen výjimečným trestem vymezených v § 31 odst. 3 ZOSM.

Pokud jde o písm. a) § 7 ZOSM, tj. odstranění nebo napravení způsobeného následku včetně pokusu o jeho odstranění či napravení, musí se jednat o snahu odstranění či napravení následku v celém rozsahu, nikoliv pouze k jeho části. Je tedy potřeba, aby mladistvý napravil aktivní činností následek, čímž se de facto myslí obnovení stavu, který existoval před jeho činem. Pokud dojde k napravení následku vlivem jiných osob nebo sil, nový stav se nepovažuje za prospívající mladistvému. Pokud je způsobených škod více, je potřeba odstranit následky všechny, nikoliv pouze ty nejzávažnější. Vzhledem k mírnějšímu požadavku na mladistvé, kterým je pokus o nápravu či odstranění následku, se případy, kdy se mladistvý pokouší následky napravit nebo odstranit bez úspěchu, toto jednání posuzuje v jeho prospěch. Úsilí mladistvého je však hodnoceno a v rámci konkrétního případu důkladně zkoumáno a posuzováno, neboť v případě odhalení nepravdivosti o vážné snaze o nápravu či odstranění následku mladistvým, by naopak toto jednání mohlo jít mladistvému k tíži. Podle ZOSM se za odstranění či nápravu způsobeného následku považuje jednání, kterým mladistvý nahradí způsobenou škodu, učiní opatření potřebná k její nápravě nebo se pokouší jiným způsobem odčinit způsobené následky.¹⁸⁴ Za škodu se považuje pouze újma na majetku, která vznikla v příčinné souvislosti s proviněním. Pokud by se jednalo o újmu nemajetkovou, za její odčinění se považuje např. vydání bezdůvodného obohacení či náhrada v penězích. Musí však platit, že

¹⁸³ Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/okolnosti-zpusobujici-zanik-protipravnosti-provineni-a-trestni-odpovednosti-u-mladistveho> [online; cit. 2022-05-20]

¹⁸⁴ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. str. 62. ISBN 978-80-7400-350-9.

jak majetková škoda, tak nemajetková újma, by mohly být uplatněny v adhezním řízení podle § 43 trestního řádu. Rozsah a výše náhrady škody se řídí příslušnými předpisy, jako je například občanský zákoník či zákoník práce.¹⁸⁵ Vzhledem k tomu, že nemusí dojít k odčinění způsobených následků, bude zkoumáno zejména úsilí a dobrovolnost jednání mladistvého, aby mohlo být posuzováno za pokus ve smyslu § 7 písm. a) ZOSM. Stejně tak pokud je zkoumáno, zda mladistvý učinil veškerá opatření potřebná k náhradě škody, jedná se o účinnou lítost, pokud sice přímo nenahradil škodu způsobenou proviněním, ale z jeho strany byly podstoupeny všechny možné kroky směřující k náhradě škody.¹⁸⁶ Stěžejní podmínkou pro uplatnění účinné lítosti je dobrovolnost jednání mladistvého při odstraňování způsobeného následku.¹⁸⁷ V této souvislosti dochází k vývoji judikatury o požadavku na dobrovolnost jednání mladistvého. Například podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2001 sp. zn. 7 Tz 289/2000 je za dobrovolné jednání pachatele posuzováno i jednání, kdy pachatel jedná z obecné obavy z trestního stíhání, nikoliv pod vlivem konkrétně hrozícího či již zahájeného trestního stíhání. Toto rozhodnutí je však limitováno v případě, kdy mladistvý vyčkává s odstraněním následku na to, zda orgány činné v trestním řízení odhalí jím spáchané provinění či pokud je jeho jednání prozrazeno, a nebo jedná-li pod tlakem reálně hrozícího či již probíhajícího trestního stíhání viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2019, č.j. 6 Tdo 739/2019-661. V neposlední řadě je také posuzována účinná snaha po nápravě mladistvého. Jedná se zejména o situace, kdy si mladistvý uvědomí, jaké následky má jeho jednání, a změní způsob svého života tak, aby již nedocházelo k opakování protiprávního jednání.¹⁸⁸ Za účinnou snahu mladistvého po nápravě lze považovat i polehčující okolnosti dle § 41 písm. j), k), l), m) a n) trestního zákoníku.

K zániku trestnosti dojde i v době, kdy již mladistvý pachatel dovršil osmnáctý rok věku, neboť z hlediska spáchaného činu je i nadále posuzován jako mladistvý. Procesně je účinná lítost

¹⁸⁵ Výše náhrady škody je limitována rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 19. 11. 1962, sp. zn. 9 Tz 33/62

¹⁸⁶ *tamtéž*

¹⁸⁷ ŠÁMAL, Pavel. *K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého*. Právní rozhledy, 2004, č. 24, s. 887 – 894. „Důležitý význam má i osoba mladistvého, která také spoluurčuje stupeň nebezpečnosti jednotlivého provinění pro společnost (opět i osoba mladistvého může určovat typovou nebezpečnost, pokud skutková podstata provinění vyžaduje, aby mladistvý náležel do určitého okruhu osob, např. dlužník apod., ale ani zde soud nehodnotí typový význam osoby mladistvého). Při hodnocení osoby konkrétního mladistvého je třeba hodnotit negativní nebo pozitivní význam jeho osoby pro hodnocení nebezpečnosti pro společnost, která vyplývá z jeho chování ve společnosti. Také psychický stav mladistvého v době činu charakterizuje jeho osobu (srov. č. 50/1970 Sb. rozh. tr.), a proto je třeba i zmenšenou přičetnost mladistvého vzít v úvahu při hodnocení stupně společenské nebezpečnosti provinění (srov. § 25 odst. 2 ZSM a č. 1/1985-7 Bulletinu NS).“

¹⁸⁸ Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 6 Tdo 1360/2020- 755: „Z hlediska zániku trestní odpovědnosti pachatele v důsledku účinné lítosti podle § 33 tr. zákoníku nemusí ani samotná skutečnost, že byl odhalen jím spáchaný trestný čin, automaticky vylučovat dobrovolnost jednání pachatele, jímž zamezil nebo napravil škodlivý následek ve smyslu § 33 písm. a) tr. zákoníku. Podstatné je jeho subjektivní vnímání toho, jestli mu v daném okamžiku bezprostředně hrozí trestní stíhání či nikoli.“

řešena v rámci přípravného řízení zastavením trestního stíhání a v případě řízení před soudem zproštěním obžaloby.¹⁸⁹

Podle § 8 ZOSM dojde k zániku trestnosti činu „*uplynutím promlčecí doby, jež činí a) deset let, jde-li o provinění, na které trestní zákoník stanoví výjimečný trest, b) pět let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let, c) tři léta u ostatních provinění.* Podle odst. 2) tohoto ustanovení *ohledně počátku, stavení a přerušení promlčecí doby platí obdobně ustanovení trestního zákoníku* a podle odst. 3) *uplynutím promlčecí doby nezaniká trestnost provinění, stanoví-li tak ohledně promlčení trestných činů trestní zákoník.*“ V tomto ustanovení je upraveno promlčení trestního stíhání mladistvého. Podle prof. JUDr. Pavla Šámala Ph.D.¹⁹⁰, by se mělo správně jednat o promlčení trestní odpovědnosti či trestnosti činu, neboť trestní stíhání je pojem procesně právní, avšak v tomto případě nezaniká pouze možnost trestně stíhat mladistvého, ale zaniká i jeho trestní odpovědnost, kdy teprve důsledek zániku trestnosti je samotný zánik práva na stíhání mladistvého. Důvody promlčení jsou spojeny s hmotněprávní problematikou, nicméně z procesně právního hlediska lze shledat například jako důvod k promlčení časem omezené možnosti k dokazování, resp. k opatřování takových důkazů, na základě kterých by bylo možné jednoznačně rozhodnout o vině a také o adekvátním trestu pro mladistvého. V souladu s čl. 40 odst. 6 LZPS a § 2 odst. 1 trestního zákoníku je nutné zjišťovat, zda nedošlo k zániku trestnosti. Dále pak § 34 a § 35 trestního zákoníku odstupňovávají podle zákonné sazby dobu promlčení, a to zejména dle optiky potřeby odplaty činu a současně je zohledněno přerušení běhu promlčení mimo jiné spáchání trestného činu, na který zákon stanoví trest stejný nebo přísnější.¹⁹¹ Z tohoto lze vyvozovat presumpci nápravy mladistvého pachatele, tedy že se po uplynutí promlčecí doby napravil a není již potřeba na něj dále působit dalším trestním či jiným opatřením.¹⁹² Jednotlivé promlčecí doby jsou odstupňovány dle jejich společenské závažnosti s přihlédnutím k včasné reakci na protiprávní jednání mladistvého.¹⁹³ Pro

¹⁸⁹ Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/okolnosti-zpusobujici-zanik-protipravnosti-provineni-a-trestni-odpovednosti-u-mladistveho> [online; cit. 2022-05-20]

¹⁹⁰ prof. JUDr. Pavel Šámal Ph.D. in: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony.* str. 66. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 11. 1997, sp. zn. 2 Tzn 61/97, dle kterého: „*Zásada vyplývající z ustanovení § 16 odst. 1 tr. zák., že trestnost činu se posuzuje podle pozdějšího zákona, jestliže je to pro pachatele příznivější, se uplatní i při posuzování otázky, zda je či není trestní stíhání promlčeno podle § 67 odst. 1 tr. zák., v tom smyslu, že se vychází z délky promlčecí doby určené trestní sazbou trestu odnětí svobody toho trestného činu, jehož kvalifikace podle této zásady připadá v úvahu.*“

¹⁹² *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony.* str. 66. ISBN 978-80-7400-350-9.

¹⁹³ K včasné reakci a k její mimořádné důležitosti se vyjádřil Ústavní soud nálezem ze dne 22. 3. 1995, sp. zn. IV.ÚS 173/94, dle kterého: „*Ustanovení § 75 trestního zákona modifikuje ustanovení § 3 odst. 2 trestního zákona v tom směru, že čin spáchaný mladistvím, který jinak formálně vykazuje znaky trestného činu, není trestným činem,*

mladistvého je pak zásadní, jak by bylo jeho protiprávní jednání kvalifikováno, neboť na základě této informace lze pak stanovit délku promlčecí doby. Počátek promlčecí doby se řídí ustanovením § 34 odst. 2 trestního zákoníku, tedy buď účinkem¹⁹⁴, pokud zákon u skutkové podstaty daného trestného činu tento stanoví, či okamžikem ukončení jednání pachatele. Lze tedy uzavřít, že promlčecí doba začíná běžet (vyjma několika výjimek) ukončením jednání mladistvého. Tato skutečnost je zásadní zejména při proviněních pokračujících, trvajících a hromadných, kdy dochází k dokonání jednotlivých dílčích proviněních a začíná běžet promlčecí doba v okamžiku, kdy bylo proviněni dokončeno. Při proviněni pokračujícím je proviněni dokončeno ve chvíli, kdy byl ukončen poslední akt protiprávního jednání.¹⁹⁵ U trvajících proviněni je zásadní moment, kdy byl odstraněn protiprávní stav, který je zákonným znakem proviněni. Při hromadném proviněni je zásadní chvíle dokončení posledního útoku, tak jako je tomu u pokračování. Zákon uvádí některé překážky bránící běhu promlčecích dob, které způsobují jejich stavení. O dobu trvání překážek bránících běhu promlčecí doby se promlčecí doba prodlužuje a po jejich odpadnutí promlčecí doba pokračuje. Podle § 34 odst. 3 trestního zákoníku se promlčecí doby přerušují z taxativně uvedených důvodů. Jedná se zejména o dobu, po kterou nebylo možno mladistvého pachatele postavit před soud pro zákonnou překážku. Touto zákonnou překážkou může být např. prohlášení pachatele za mrtvého či dodrženi zásady ne bis in idem. Dále se promlčecí doba přerušuje po dobu, po kterou bylo trestní stíhání přerušeno, k čemuž může dojít zejména v případech, kdy je mladistvý stížen závažnou chorobou nebo pokud byl mladistvý vydán do ciziny.¹⁹⁶ Dalším důvodem prodloužení promlčecí doby

jestliže stupeň nebezpečnosti tohoto činu pro společnost je malý (tedy nikoli pouze "nepatrný"). Nebezpečnosti činu mladistvého, nikoli pouze malá, je materiální podmínkou, jež musí být splněna, aby o trestný čin vůbec šlo.“

¹⁹⁴ Sotolář in: DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. *Komentáře (Wolters Kluwer ČR)*. str. 278. ISBN 978-80-7478-790-4. „Mezi jednáním, které vedlo k určitému účinku, a vznikem takového účinku může uplynout dlouhá doba, ale ta nemá žádný vliv na běh promlčecí doby. Ta počíná i za takové situace až od vzniku účinku.“

¹⁹⁵ viz Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 2011, sp. zn. 8 Tdo 245/2011, podle kterého „U pokračování v trestném činu podle § 116 tr. zákoníku je pro posouzení, zda došlo k promlčení trestní odpovědnosti podle § 34 odst. 1 tr. zákoníku, rozhodné, kdy byla trestná činnost ukončena. Podstatný je proto okamžik, kdy bylo ukončeno páchaní posledního dílčího útoku tohoto trestného činu. Počátek běhu promlčecí doby podle § 34 odst. 2 tr. zákoníku nelze odvíjet samostatně od spáchání jeho dílčích útoků, eventuálně jen některých z nich, ale až od toho okamžiku, kdy bylo ukončeno jednání u posledního dílčího útoku, anebo od okamžiku, kdy nejpозději nastal účinek vyvolaný některým z dílčích útoků, jde-li o trestný čin, u něhož je účinek znakem základní nebo kvalifikované skutkové podstaty. Tato zásada se uplatní i v případě ukládání společného trestu za pokračování v trestném činu podle § 45 odst. 1 tr. zákoníku, přičemž v řízení, v němž se ukládá takový trest, už nelze posuzovat otázku promlčení trestní odpovědnosti těch dílčích útoků pokračujícího trestného činu, za který byl pachatel již odsouzen dřívějším rozsudkem, který byl posléze ve výroku o vině a trestu zrušen v rámci ukládání společného trestu.“

¹⁹⁶ viz např. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 1. 1997, sp. zn. Tcnu 29/96, podle kterého: „Při posuzování otázky zániku trestnosti činu či trestu promlčením trestního stíhání, resp. výkonu trestu, podle práva České republiky, v rámci rozhodování o vydání do ciziny na základě Evropské úmluvy o vydávání (č. 549/1992 Sb.), popř. na základě reciprocity bez smluvního podkladu, se postupuje modifikovaně s ohledem na účely a smysl extradičního řízení. To znamená, že existenci procesních úkonů i dalších okolností rozhodných pro stavení a

může být skutečnost, že oběť provinění nedosáhla věku osmnácti let nebo že běží zkušební doba podmíněného zastavení trestního stíhání. S ohledem na vázanost České republiky mezinárodními smlouvami bylo v § 35 trestního zákoníku vyloučeno promlčení v tomto ustanovení uvedených trestných činů. Ustanovení § 34 odst. 4 trestního zákoníku uvádí skupiny dvou důvodů pro přerušení promlčecí doby, a to odlišně od předchozího odstavce, kdy se přerušená promlčecí doba obnovuje a navazuje již na dříve uběhlou promlčecí dobu. Trestní zákoník upravuje důvody, kdy se promlčecí doba přeruší, ale také anuluje. Jsou jimi zahájení trestního stíhání pro provinění, o jehož promlčení jde viz § 34 odst. 4 trestního zákoníku. Jedná se tedy o přerušení promlčecí doby z důvodu zahájení trestního stíhání a na něj navazující úkony v rámci provinění, u kterého promlčecí dobu zkoumáme.¹⁹⁷ Druhým důvodem je pak spáchání nového provinění v promlčecí době. Toto nové provinění může být stejný nebo přísněji trestaný čin. Irelevantní je skutečnost, zda byl mladistvý již za nové provinění odsouzen či nikoliv. Konečně pak odstavec 5 předmětného ustanovení § 34 trestního zákoníku uvádí, že ve všech případech, ve kterých dojde k přerušení promlčecí doby bez ohledu na důvod, počíná běžet nová promlčecí doba, která je zpravidla stejně dlouhá jako ta původní.^{198,199}

přerušení běhu promlčecí lhůty uvedených v ustanoveních § 67 odst. 2, 3 a § 68 odst. 2, 3 tr. zák. je nutno hodnotit z hlediska činnosti a působnosti orgánů státu žádajícího o vydání.“

¹⁹⁷ Podle Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2009, sp. zn. 5 Tdo 1469/2008: „Účinky spočívající v přerušení promlčecí doby podle § 67 odst. 3 písm. a) tr. zák.* má i takové sdělení obvinění (resp. usnesení o zahájení trestního stíhání) učiněné ve smyslu § 160 odst. 1 tr. ř., které bylo zatíženo určitými vadami, pro něž bylo později nahrazeno novým sdělením obvinění pro týž skutek. Nesmí však jít o vady, které by vedly k nicotnosti nebo zmatečnosti původního sdělení obvinění.“

¹⁹⁸ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). str. 286. ISBN 978-80-7478-790-4.

¹⁹⁹ Podle Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1114/2008: „Zahájením trestního stíhání (sdělením obvinění) se přerušuje běh promlčecí doby a ohledně stíhaného činu počíná běžet nová promlčecí doba (§ 67 odst. 3 písm. a/, odst. 4 tr. zák.). Jestliže pouze v důsledku změny trestního zákona (např. novelou ustanovení § 89 odst. 11 tr. zák. vymezujícího výši jednotlivých kategorií škody) dojde v průběhu trestního stíhání ke zmírnění právní kvalifikace již stíhaného činu, pak tato okolnost, i když se vzhledem k ustanovení § 67 odst. 1 tr. zák. promítne do kratší promlčecí doby, je podle § 16 odst. 1 tr. zák. významná jen pro konec této kratší promlčecí doby, jejíž počátek vyplývá z ustanovení § 67 odst. 4 tr. zák. Změnou trestního zákona se zpětně neruší účinky úkonů, které byly učiněny podle dřívější právní úpravy a jež způsobily přerušování promlčecí doby.“

6 Úvahy de lege ferenda

Provedeným exkurzem do problematiky trestání mladistvých pachatelů lze vyjádřit některé závěry a návrhy možné právní úpravy de lege ferenda.

Z oblasti prevence trestné činnosti by bylo vhodné klást větší důraz na vzdělávání rodiny mladistvých a samotných mladistvých, aby měli základní právní povědomí o následcích protiprávního jednání. Pokud by mladiství a jejich sociální zázemí měli dostatečné vzdělání o následcích protiprávního jednání, mohlo by dojít ke snížení páchaní méně závažných provinění, která jsou výrazně spojená s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém mladiství žijí. Lekce o vzdělání v tomto směru by mohla zastřešovat některá z organizací jako je například Centrum občanského vzdělávání.

Na výše uvedené by mohlo být reagováno Probační a mediační službou, která by rozšířila nabídku různých terapeutických a výchovných programů pro rodiny a mladistvé, v rámci kterých by jak Probační a mediační služba, tak např. pracovníci sociálních služeb poskytovali obsáhlejší sociální péči o tyto osoby.

V návaznosti na požadavek větší angažovanosti a provázanosti s Probační a mediační službou a sociálními pracovníky vyvstává otázka, zda se ukládání výchovných opatření jeví jako vhodná varianta samostatného druhu opatření. V praxi totiž bývá častěji ukládáno výchovné opatření vedle opatření jiného, typicky trestního, jako jeho doplnění. Důvodem je zejména absence právních následků s nesplněním výchovného opatření. Pokud by mělo nesplnění uložení výchovného opatření za následek sekundární sankci, mohlo by se stát efektivnějším druhem opatření.

V kontextu mezinárodních dokumentů by mělo dojít k zavedení kategorie tzv. mladých dospělých pachatelů, jako osob odlišných od dospělých pachatelů psychologicky, kriminálně i sociálně. Jednalo by se o osoby ve věku osmnácti až dvaceti jedna let. Lze se inspirovat rakouskou právní úpravou, ve které je tato kategorie pachatelů uzákoněna. Nedochozí by pak ke kladení povinností na soudy o rozhodování o tom, zda je osoba pachatele ještě ve věku blízkém věku mladistvých, neboť by již de lege lata bylo jednoznačně stanoveno, do jakého maximálního věku je tato skupina delikventů řazena. Důvodem je zejména nutnost odlišného zacházení s mladými pachateli s ohledem na prodlužování doby jejich dospívání, resp. doby vývinu rozumové a mravní složky osobnosti pachatele. Pokud by byla vymezena kategorie mladých dospělých pachatelů, bylo by potřebné speciálně upravit principy jejich trestání a výkon trestního soudnictví. Obecně by platily některé odchylky týkající se trestání, jako je širší možnost

využití alternativních trestních či výchovných opatření. De lege ferenda by bylo vhodné zmírnit sankce vůči osobám, které jsou ve věku osmnácti až dvaceti jedna let, konkrétně by se mohlo jednat o zmírnění peněžitých sankcí, aby docházelo k motivaci těchto osob již dále nepokračovat v protiprávních činnostech, či o modifikaci při ukládání výjimečného trestu z důvodu vysoké šance na nápravu mladého pachatele. V rámci zmírnění peněžitých sankcí by mohlo v případech nedobytného peněžitého trestu dojít k zavedení náhradního trestu obecně prospěšných prací. Ukládání výjimečného trestu by u osob ve věku osmnácti až dvaceti jedna let mělo být zrušeno, neboť se jedná o osoby, u kterých je možnost změny smýšlení a osobnosti více dosažitelná než u osob starších. Těmto osobám by měla být umožněna jejich náprava a začlenění do společnosti dříve než ostatním pachatelům po dovršení dvaceti jedna let.

V intencích posouzení spodní věkové hranice lze konstatovat, že trestní odpovědnost počínající dovršením věku patnácti let je přiměřená a není potřeba ji měnit. Ačkoliv mnohdy bývá rozumový a mravní vývoj mladistvého ve věku patnácti let již na takové úrovni, že si je schopen uvědomovat následky svého jednání a ovládat jej, mohlo by i přes to dojít k zavedení změny ZOSM, kdy by podle nového znění tohoto zákona měly orgány činné v trestním řízení obligatorně stanovenou povinnost nechat znalecky posoudit stupeň vývoje rozumové a mravní vyspělosti, jakož i přičetnosti u osob, které spáchaly provinění ve věku patnácti let. Důvodem je skutečnost, že u každého jedince dochází k jiné genezi, má různou povahu a projevy jednání, na které může být pouze na základě posouzení odborníka vhodně reagováno a určen nejpriléhavější druh opatření. Ve věku patnácti let je osobnost pachatelů rozličná, u někoho dochází k vývoji rychleji či naopak pomaleji, čímž může docházet k ukládání opatření, která nepůsobí dostatečně preventivně a výchovně na některé z mladistvých delikventů nebo jsou v opačném případě nepřiměřeně přísná a nepůsobí tak, jak by působit měla.

Co se týká ukládání úhrnného a souhrnného trestního opatření podle § 25 odst. 3 ZOSM, zákon nyní v tomto ustanovení pamatuje na případy, kdy v případě, že jedno nebo více provinění bylo spácháno před překročením osmnáctého roku věku pachatele a další sbíhající trestný čin byl spáchán až po dovršení osmnácti let věku pachatele, se při ukládání úhrnného či souhrnného trestního opatření do dovršení osmnácti let využije snížená hranice trestu dle ZOSM. Trestní zákon ani ZOSM jednoznačně neurčuje, za jakých okolností je ukládáno trestní opatření či trest. Postupuje se proto obecně dle zásad podle § 43 trestního zákoníku. Z tohoto ustanovení lze dovodit o jaký typ sankce se jedná a podle jakého zákona je ukládána, když je ukládána sankce vždy za čin nejpřísněji trestný. De lege ferenda by mohlo být zavedeno mírnější trestání pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých v případě úhrnných a souhrnných trestů, opět

s přihlédnutím k tomu, že v tomto věku je náprava takových osob ve většině případů více pravděpodobná než u pachatelů recidivistů či pachatelů starších. S ohledem na navržení změny právní úpravy při ukládání opatření, resp. trestů podle trestního zákoníku lze navázat dalším návrhem na změnu právní úpravy již v této práci uvedeným, tentokrát při ukládání opatření, resp. trestu při souběhu provinění, kdy k dokonání či účinku dochází až po dovršení osmnáctého roku věku pachatele. Nově by mohlo dojít ke změně hranice v případě souběhu provinění až do dovršení věku devatenácti let, když se jedná o věk blízký věku mladistvých. To by neplatilo pro pachatele, kteří spáchali čin, který trestní zákoník kvalifikuje jako zvlášť závažný zločin.

Po provedení rozboru české právní úpravy týkající se trestání mladistvých lze uzavřít, že je nezbytné disponovat samostatným zákonem, který se věnuje speciální úpravě trestního práva mladistvých. Skupina těchto osob vyžaduje specifický přístup, který je potřeba podrobně zakotvit v českém právním systému. ZOSM je svým obsahem a kvalitou moderním právním předpisem odpovídajícím současným trendům a postihům mladistvých obdobně jako v okolních evropských státech. Stejně jako jakýkoliv jiný zákon však obsahuje řadu problémových ustanovení, která jsou předmětem diskuze odborné veřejnosti.

Závěr

Tato rigorózní práce se zabývá popisem a analýzou problematiky trestání mladistvých zaměřené zejména na věk mladistvého pachatele. Sleduje rovněž legislativní vývoj této problematiky od dob dalekých před vznikem České republiky až po současnost. Cílem této práce bylo poskytnout popis vybrané problematiky trestání mladistvých, zaměřené zejména na věk mladistvého pachatele, včetně poznatků historického vývoje a mezinárodních dokumentů, analyzovat tuto problematiku a navrhnout jejich řešení.

První kapitola byla věnována historickému exkurzu a vývoji současné právní úpravy trestání mladistvých a popisu vybraných mezinárodních dokumentů týkajících se trestání mladistvých. Z této kapitoly je patrné, jakým způsobem probíhal vývoj posuzování trestní odpovědnosti z hlediska věku a rozumové a mravní vyspělosti u mladistvých od dob středověkých až po současnost. Na tuto kapitolu navazuje kapitola věnující se podrobnému popisu a analýze jednotlivých stěžejních pojmů v rámci trestněprávní problematiky mladistvých, jako je věk, věk blízký věku mladistvých, věk vylučující protiprávnost, jakož i další pojmy, které je důležité zmínit, pro naplnění cíle této práce. Tato kapitola je zásadní zejména pro její zaměření se na současnou problematiku stanovení věkové hranice tzv. mladých dospělých, resp. stanovení hranice věku blízkém věku mladistvých. Prostřednictvím této kapitoly je čtenáři specifikováno, jaké postupy volí orgány činné v trestním řízení v případě zahájení trestního stíhání u osob, které ještě nejsou trestně odpovědné a u osob, které jsou posuzovány za mladistvého či za osoby blízké věku mladistvých. Z této kapitoly vyplývá zjevná potřeba speciálního jednání s dětmi, mladistvými i mladými dospělými, které porušují trestní právo. Tuto kapitolu považuje autorka práce za zásadní také proto, že se nejvíce věnuje zkoumané problematice, tj. věku a rozumové a mravní vyspělosti mladistvých pachatelů. Proto autorka práce dospěla k závěru, že duševní vyspělost, ačkoliv s věkem mladistvého souvisí, není na něm bezprostředně závislá. Zejména u mladistvých je však potřeba přihlížet k duševní vyspělosti, to znamená k vyspělosti rozumové a mravní a podle stupně vývoje poté s mladistvým jednat, a v případě jeho odsouzení přihlížet k této skutečnosti při ukládání opatření. Ačkoliv se věk mladistvého pachatele zkoumá v souvislosti se spáchaným proviněním, o druhu opatření je potřeba uvažovat až ve chvíli, kdy by měl mladistvý být za své jednání trestán. V této souvislosti nutno podotknout, že ustanovení § 73 odst. 1 ZOSM má pouze účinky procesněprávní. Ve třetí kapitole pak autorka práce popisuje trestněprávní úpravu mladistvých zaměřenou zejména na věk v okolních evropských zemích, konkrétně v Německu, Rakousku a na Slovensku. Předposlední kapitola se nejprve obecně věnuje průběhu řízení ve věcech mladistvých včetně podkapitoly zaměřené na obhajobu

mladistvého, přičemž závěr této kapitoly uvádí možnosti zániku trestnosti. Poslední kapitola pak zaznamenává úvahy de lege ferenda. V této kapitole jsou navrženy změny aktuální právní úpravy ZOSM, kterými by mělo dojít k zajištění efektivnějšího působení na mladistvé ještě působivější prevencí a vhodnějšími opatřeními, čímž by bylo zajištěno dosažení účelu ZOSM. Dále by pak v rámci změn současné právní úpravy mělo dojít k jednoznačnému stanovení, do jakého věku je věk posuzován jako blízký věku mladistvých.

Odborné literatury vážící se k trestání mladistvých je dostatek, stejně tak judikatury a odborných článků, nicméně ve vztahu k vybrané problematice týkající se věku blízkém věku mladistvých pachatelů dostupné literatury již takové množství není. I přes to má autorka rigorózní práce za to, že cíle práce byly naplněny.

Seznam zkratek

EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv ze dne 4. listopadu 1950
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod
novela ZOSM	Zákon č. 220/2021 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Pokyn Výboru ministrů Rady Evropy	Pokyn Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem ze dne 17. 10. 2010
PMS	Probační a mediační služba

Směrnice o procesních zárukách pro děti	Směrnice Evropského parlamentu a Rady (eu) 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení
trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
trestní zákoník	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Úmluva	Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.
zákon o trestním soudnictví nad mládeží	Zákon č. 48/1931, o trestním soudnictví nad mládeží
zákoník práce	Zákon č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů
ZOSM	Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů
ZOV	Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BARBERET, Rosemary. *Self-reportové studie delikvence mládeže v Anglii a Walesu, v Nizozemí a ve Španělsku*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-095-3.

BRUCKNEROVÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-55-7.

BRUCKNEROVÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-848-2.

DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-790-4.

ELIÁŠ, Josef. *Právní postavení mládeže v Československé socialistické republice*. Praha: Academia, 1966.

HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-450-6.

JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5.

JELÍNEK, Jiří. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-287-5.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, [2009]-. Glosátor. ISBN 978-80-7502-395-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.

MCGRATH, Yuko. *Prevence užívání drog mezi mladými lidmi: přehled dostupných informací: nejnovější výzkumné poznatky*. [Praha]: Úřad vlády České republiky, c2007. Monografie (Úřad vlády České republiky). ISBN 978-80-87041-16-1.

MIŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto. *Komentované zákony Československé republiky*. Vydává „Československý Kompas“ Sv. XXXIII. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Tiskem a nákladem „Československého Kompasu“, tiskařské a vydavatelské akc. spol., Praha-Smíchov, 1932. 309 stran.

Prevence městské kriminality a ohrožená mládež: přehled slibných strategií a programů z celého světa = [*Urban crime prevention and youth at risk: compendium of promising strategies and programmes from around the world*]: připraveno pro 11. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justice [sic], Bangkok 2005. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-050-1.

PRIKRYL, Ondřej. *Mladiství v trestnom práve*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľ'stke oddelenie, 2006 – 167 s. ISBN 80-7160-207-8.

ROZUM, Jan. *Probační programy pro mladistvé*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-114-1.

SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-82-3.

SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. s. 254. ISBN 80-86199-74-6.

Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník, 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5. 3614 s.

ŠČERBA, Filip a Bronislava COUFALOVÁ. *Efektivita sankcionování mladistvých*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-131-1.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-457-5.

VÁLKOVÁ, Helena. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. ISBN 80-85638-00-2.

VEČERKA, Kazimír. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-079-3.

VEČERKA, Kazimír. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-033-1.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9. 968 stran.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Za přípravu vraždy vychovatele dal soud mladistvým tresty do dvou let. Musí i na protidrogové léčení. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/za-pripravu-vrazdy-vychovatele-dal-soud-mladistvym-tresty-do/r~a193403ea08011e8a4d90cc47ab5f122/>

<https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2004-1-page-121.htm>

<https://www.mvcr.cz/clanek/navrh-systemoveho-pristupu-k-peci-o-detske-a-mladistve-delikventy-vymezeni-pojmu.aspx> [online; cit. 2022-11-20]

<https://rsf.unigreifswald.de/storages/unigreifswald/fakultaet/rsf/lehrstuehle/lstduenkel/Veroeffentlichungen/Duenkel - Youth Justice in Germany - Oxford Handbooks Online> [online; cit. 2022-11-20]

https://www.bmi.gv.at/104/Wissenschaft_und_Forschung/SIAK-Journal/SIAK-Journal_Ausgaben/Jahrgang_2011/files/Potkanski_4_2011.pdf [online; cit. 2022-11-20]

<https://www.beck-online.cz/ministryne-spravedlnosti-ke-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti/> [online; cit. 2022-09-12]

<https://llp.cz/blog/snizeni-hranice-trestni-odpovednosti/>

https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/pelikan-je-proti-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-navrhuje-delsi-vychovna-opatreni_201605271905_sbartosova [online; cit. 2022-09-12]

<https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/okolnosti-zpusobujici-zanik-protipravnosti-provineni-a-trestni-odpovednosti-u-mladistveho> [online; cit. 2022-05-20]

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 48/1931, o trestním soudnictví nad mládeží

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízení soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 220/2021 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

4. Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. 11. 1962, sp. zn. 9 Tz 33/62.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 29. 9. 1970, sp. zn. 1 To 49/70.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 22. 8. 1978, sp. zn. 5 Tz 75/78.

Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 27. 3. 1980, sp. zn. 4 Tz 15/80.

Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 31. 10. 1989, sp. zn. 5 Tz 57/89.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 11. 1996, sp. zn. 2 Tzn 187/96.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 8 Tz 123/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. 8 Tz 9/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 6. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1383/2015-30.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1234/2018-49.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2021, sp. zn. 6 Tdo 1360/2020–755.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2007, sp. zn. 8 Tdo 921/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. 12 Tmo 46/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2013, sp. zn. 11 Tcu 252/2012-14.

Usnesení Nejvyššího soudu, soudu pro mládež ze dne 24. 11. 2015 sp. zn. 8 Tdo 1383/2015-30.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 8. 2016, sp. zn. 3 Tdo 833/2016-28.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2018, sp. zn. 11 Tdo 638/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 10. 2017, sp.zn. 8 Tdo 1106/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2019, sp. zn. 8 Tdo 818/2019-1956.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2019, sp. zn. 8 Tdo 818/2019-1956.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2020, sp. zn. 8 Tdo 333/2020.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 2 To 144/03.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 3. 2000, sp. zn. 3 To 257/2000.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 3 Rodo 6/2006.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 26. 2. 2007, sp. zn. 16 Tm 2/2004.

5. Seznam ostatních zdrojů

- VIII. Všeobecný komentář č. 13 Úmluvy o právech dítěte ze dne 17. 2. 2011
- IX. Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako přednostního hlediska (týkající se čl. 3 odst. 1 Úmluvy)
- Deklarace práv dítěte z 20. 11. 1959
- Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv ze dne 4. listopadu 1950
- JÍLEK, Dalibor. Stručná geneze mezinárodní ochrany dětí. Právník. 1990, č. 4, s. 365
- KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti. Historická penologie. 2008, 1, s. 2.
- KACAFÍRKOVÁ, M. Několik poznámek k diskusi o snížení minimální věkové hranice trestní odpovědnosti v českém trestním právu. Trestní právo, 2002, č. 3, s. 21; Válková, H. 15–14–15 = dolní věková hranice trestní odpovědnosti v České republice v roce 2009. Právní rozhledy, 2009, č. 15
- KRATOCHVÍL, Vladimír. Minimální věková hranice trestní odpovědnosti v Evropské unii a Evropský zatýkácí rozkaz. Trestněprávní revue, 2010, č. 2, s. 50-52
- KRUK, Jiří. § 11. In: KRUK, Jiří. Trestní zákoník Rakouska – Spolkový zákon z 23. ledna 1974, naposledy změněn zákonem č. 134/2013, stav 01.08.2013. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.), § 11
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ze dne 19. 12. 1966
- Pokyn Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem ze dne 17. 10. 2010
- Sdělení č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí – Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- Přednáška JUDr. Mileny Šámalové o Soudnictví ve věcech mládeže dostupné na: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=10470> [online; cit. 2022-12-23]
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady (eu) 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení
- Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 10. 2010, sp. zn. Tpjn 300/2009
- ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. Právní rozhledy, 2004, č. 24, s. 887–894
- PhDr. Kazimír VEČERKA, CSc., Mgr. Jakub HOLAS, JUDr. Simona DIBLÍKOVÁ, PhDr. Šárka BLATNÍKOVÁ, PhDr. Jan TOMÁŠEK, Ph.D., Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha. Analýza zpráv o mladistvém, vyžadovaných podle zákona č.218/2003 Sb., o soudnictví nad mládeží.
- Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.
- Zborník z mezinárodnej konferencie s názvom Boj proti korupcii a organizovanému zločinu s aspektom na mladého človeka, konaná v Bratislave 6.-11.4.1999 organizovali:

Európske združenie študentov práva Bratislava, Rada mládeže Slovenska, Právnická fakulta UK Bratislava, ISBN 80-901418-8-9.

<https://www.mvcr.cz/clanek/navrh-systemoveho-pristupu-k-peci-o-detske-a-mladistve-delikventy-vymezeni-pojmu.aspx> [online; cit. 2022-10-20]

Vybraná problematika trestání mladistvých

Abstrakt

Rigorózní práce se zaměřuje na problematiku sankcionování delikventní mládeže, přičemž zaměření je situováno na věk mladistvých pachatelů či pachatelů, kteří spáchali trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých. V práci jsou uvedeny významné historické souvislosti a legislativní změny, zejména v kontextu současného znění ZOSM. Soustřeďuje se na popis a analýzu základních pojmů týkajících se trestání mladistvých a východisek, kterými se řídí trestání osob, které nejsou trestně odpovědné, mladistvých a tzv. mladých dospělých, tedy osob, které spáchaly trestný čin v době po dovršení věku osmnácti let. Také pojednává o mezinárodních dokumentech, které se bezprostředně dotýkají daného tématu, opět orientované na věk a věkovou hranici trestní odpovědnosti. Dále se zabývá právní úpravou trestání mladistvých a věkové hranice trestní odpovědnosti mladistvých v okolních státech, kterými jsou Německo, Rakousko a Slovensko. V obecné rovině popisuje průběh trestního stíhání a možnosti obhajoby mladistvého a následně uvádí možnosti zániku trestnosti promlčením či odklony. Konečně pak pojednává o možných legislativních změnách současné platné a účinné právní úpravy ZOSM. Jedním z témat je duševní vyspělost, která ačkoliv s věkem mladistvého souvisí, není na něm bezprostředně závislá. Zejména u mladistvých je ale potřeba přihlížet k duševní vyspělosti, to znamená k vyspělosti rozumové a mravní a podle stupně vývoje poté s mladistvým jednat a v případě odsouzení odsuzujícím rozsudkem, kterým je vyřčen výrok o vině a trestu, resp. opatření, přihlížet k této skutečnosti právě při ukládání opatření. Ačkoliv se věk mladistvého pachatele zkoumá v souvislosti se spáchaným proviněním, o druhu opatření je potřeba uvažovat až ve chvíli, kdy by měl mladistvý být za své jednání potrestán, tedy typicky v době vynesení rozsudku. Při dospívání jedinců dochází k různě trvajícím procesům vývoje emocionálního, hormonálního i fyziologického. Mnohdy nedojde k úplnému vývinu některého ze zmíněných procesů, na což je potřeba reagovat v případě delikventního chování takového jedince uložením vhodného opatření, aby došlo k co nejefektivnější nápravě této osoby. Takové opatření musí mít svou oporu v zákoně, proto je potřeba reagovat promptně při utváření právních předpisů, reagovat na vývoj společnosti a zejména pak na změny v juvenilní delikvenci. V současné době se jedná například o navýšení delikventního jednání v rámci kyberprostoru a vzhledem k digitální době také v měřítku mezinárodním. I přes to, že česká právní úprava zná poměrně širokou škálu opatření, mám za to, že de lege ferenda by mělo dojít k zajištění efektivnějšího působení na mladistvé ještě působivější prevencí a vhodnějšími opatřeními, čímž by bylo zajištěno dosažení účelu ZOSM. Dále by pak v rámci změn současné právní úpravy

mělo dojít k jednoznačnému stanovení, do jakého věku je věk posuzován jako blízký věku mladistvých.

Klíčová slova:

Mladistvý, Provinění, Opatření

Selected issues of juvenile punishment

Abstract

The thesis focuses on the issue of sanctioning delinquent youth, with the focus being situated on the age of juvenile offenders or offenders who have committed a crime close to the age of juvenile delinquency. Significant historical context and legislative changes are provided, particularly in the context of the current version of the Juvenile Justice Act. It focuses on the description and analysis of the basic concepts related to the punishment of juveniles and the background that governs the punishment of persons who are not criminally responsible, juveniles and so-called young adults, i.e. persons who committed a crime after the age of eighteen. It also discusses the international instruments that directly touch on the subject, again oriented towards age and the age of criminal responsibility. Furthermore, it deals with the legal regulation of juvenile punishment and the age of criminal responsibility of juveniles in neighbouring countries, which are Germany, Austria and Slovakia. In general terms, it describes the course of criminal prosecution and the possibilities of defending a juvenile and then outlines the possibilities of extinction of criminality by limitation or diversion. Finally, it then discusses possible legislative changes to the current and effective legislation on Juvenile Justice Act. One of the topics is mental maturity, which, although related to a juvenile's age, is not directly dependent on it. However, particularly in the case of juveniles, it is necessary to take into account mental maturity, i.e. intellectual and moral maturity, and then to treat the juvenile according to his/her level of development and, in the case of a conviction with a guilty verdict and sentence or measure, to take this into account when imposing the measure. Although the age of the juvenile offender is examined in the context of the offence committed, the type of measure must be considered only at the time when the juvenile should be punished for his or her conduct, typically at the time of sentencing. During adolescence, individuals undergo different processes of emotional, hormonal and physiological development. Often, one of these processes does not fully develop, and it is necessary to respond to the delinquent behaviour of such an individual by imposing an appropriate measure in order to correct the person as effectively as possible. Such a measure must have its basis in law, which is why it is necessary to react promptly in shaping legislation, responding to the development of society and, in particular, to changes in juvenile delinquency. At present, for example, there has been an increase in delinquent behaviour in cyberspace and, given the digital age, internationally. Despite the fact that the Czech legislation knows a relatively wide range of measures, I believe that *de lege ferenda* should be to ensure a more effective impact on juveniles through even more effective prevention and more appropriate

measures, thus ensuring the achievement of the purpose of the ZOSM. In addition, changes to the current legislation should make it clear what age is considered to be close to the age of juvenile delinquency.

Key words:

Juvenile, offense, penal measure